

GÂNDIREA

ANUL VI

No. 3

GÂNDIREA

A D O L E S C E N Ț A

PROECȚIE SUBIECTIVĂ

DE

VASILE BĂNCILĂ

...**P**ROBABIL că „instinctul metafizic“ la nici o vârstă nu e mai puternic decât în adolescență. Superioritatea maturității, din acest punct de vedere, e că are o mai puternică *inteligentă* metafizică — căci e știut că nevoia metafizică și inteligența metafizică nu sunt proporționale, deși până la un punct e o relație directă între ele —, însă trăirea perspectivelor și întrebărilor metafizice, voluptatea înfinitului, religiozitatea înaintea faptului existenței, surprinderea de a exista, chinul de a se lămuri, dilatarea funcției logice, recepționarea entuziastă și mută a simfoniei cosmice, cu un cuvânt epopeea metafizică, nici când nu sunt mai simțite și întrezărite în perspective vizionare ca acum, deși studierea lor va veni abia mai târziu, în cea mai mare parte lucrând pe materialul trăit în faza aceasta a vieții. E o întrebare dacă mai poate înțelege metafizic cineva, care în tinerețe nu a avut intuiții de acest fel. E o întrebare dacă în maturitate, când înțelegem o realitate metafizică, nu facem, în cea mai mare parte, decât să ne amintim și să exploatăm o stare sufletească din tinerețe. Fără aceste amintiri metafizice ale adolescenței, filozofia, pe care am mai putea-o face, ar fi foarte săracă. Nici o vârstă nu e mai puțin metafizică decât maturitatea. În privința aceasta, chiar și bătrânețea o întrece. Iar copilăria îi e mult superioară. Și adolescența e apogeul. Desigur, o continuitate de exercițiu poate permanentiza preocuparea metafizică și în maturitate, putând să o transforme chiar în ceva morbid. Tot așa, pe de altă parte, bătrânețea, în cazuri prea comune, devine, cu toată perspectiva morții, de un mecanism quasianimalic mărginit la o biologie strict domestică. Aici observăm, în treacăt, că nu e adevărată afirmația unor gânditori că funcția metafizică nu există în copilărie. Din contră, ea există și încă

colorată, accentuată de procesele de formare a unor anume concepte generale comune, cari dau de multe ori viziunii despre lume a copilului, o formă ce-l umple de nedumerire, neputându-și explica realitatea, lumea, pe care, în sens schopenhauerian, acum încearcă să și-o „reprezinte“, adică să o creeze. Creierea lumii, a „fenomenului“, să nu fie oare însoțită de o culoare metafizică? Dacă n'ar fi decât, pe de o parte, propriile amintiri din copilărie, chinurile de atunci, iar, pe de alta, constatarea întrebărilor, pe cari copiii le pun oamenilor mari (deși știm că în aceste întrebări intră o mare parte de element pur mecanic ori pur logic sau chiar biologic: habitudine), și ar fi deajuns ca să răspundem afirmativ. E pe urmă cazul lui Tolstoi (care, deși era extraordinar, însă nu putea fi extraordinar decât cu funcțiile pe cari le are copilăria, era un copil extraordinar, dar era încă copil), ce povestește în amintirile lui impresii din copilărie, cari adevăresc existența prisme metafizice la copil. Dar această funcție metafizică revine în adolescență cu o intensitate afectivă și o lărgime de orizont necunoscute altei vârste. Intrucât ne privește, ne aducem și acum aminte de vârsta aceasta și de stările sufletești ale colegilor de atunci, cari, transfigurați, nu-și mai puteau reține emoția internă. Asemenea figuri de tineri colorați metafizic nu am mai văzut după aceea la o vârstă mai înaintată, deși se făcea metafizică pe toate cărările.

Dar poate că tendința metafizică nu-i decât una din formele *nevoii de a cunoaște*, care se manifestă îngeresc și puternic în adolescență, în cazul când instrucția didactică nu a uzat forțele sufletești. Adolescentul suferă că nu-și poate limpezi unele probleme generale și, atunci când această i se dă, mai ales de către un om, în care are încredere, ce luminează subită îi apare pe față și cum privește cu o recunoștință ce uită complet de sine, uneori aproape cu misticism! Și ce ușor e să câștigi încrederea tinerilor numai prin faptul că-i ajuți să înțeleagă, că le dai lumini, din cari simți cum crește ființa lor! Această nevoie de cunoaștere e și în copilărie, unită și atunci, dar mai slab, cu tendința metafizică, vădind poate un fel de relație necesară între aceste două fapte, atunci când nevoia de cunoaștere e puternică și desinteresată. Dar e o deosebire: nevoia de cunoaștere a copilului se pierde în chestiuni mai mult de amănunt, așa ca să satisfacă o cauzalitate oarecum meschină, neavând lărgimea și rezonanța tinereții. Dealtfel, nevoia de a cunoaște la copil dispare dela o vreme sau scade foarte mult, împreună cu instinctul metafizic, pentru a nu apărea decât în adolescență. În chip obicinuit, numai în două faze ale vieții învață omul absolut dezinteresat: în prima copilărie și în adolescență.

Această nevoie de a cunoaște e unită, în adolescență, cu alte două caracteristice. Acum apare propriu zis acea facultate princiară a omului, care se cheamă rațiunea. Insuș Rousseau, așa de pornit pe raționalismul pedagogic, recunoaște că în acest timp educatorul poate să facă apel la funcția rațională a copilului. Acum apare oarecare putere de a vedea critic, de a face generalizări și de a le trăi spiritul, apare chiar imaginația logică, adică forța de sinteză, de creație logică, de epică rațională. Iar cealaltă caracteristică, îndeosebi puternică, mergând uneori până la tiranie în această vârstă și fiind gustată aproape senzual ca o voluptate tare atunci când e posedată, este nevoia de unitate în înțelesul cel mai larg, mergând chiar până la a cere să se cuprindă întreaga lume de apariții reale și posibile în perspectiva unei singure fășii generoase de semnificație. Acel ideal enciclopedic, care are ceva din savoarea figurii lui Faust sau a cărturarilor, a „doctorilor“ din Evul Mediu și care chinuie ca o obsesie vagă, dar organică, aproape pe orice adolescent de elită, nu e atât reflexul unei vanități naive, cât expresia unui elan logic dezinteresat, în care e însăși viziunea că lumea e una, oricât ar împărți-o științele și programele analitice, și care dă pitoresc, magic, specific, chin și farmec acestei nobile vârste. Nevoia de unitate e determinată în parte, desigur, de însăși necesitatea cunoașterii, care, când e profundă, implică unificarea tuturor modurilor realității, lăsând la o parte faptul că și cea mai simplă propoziție e tot un proces de unificare. Iar în adolescență am văzut ce puternică e nevoia de a cunoaște. Însă ceea ce produce nevoia de unitate în această vârstă e mai ales altceva: e posedarea întreagă, nealterată și generoasă, a vibrației vieții, a adâncimii și universalității acesteia, a *viabilului*, pe care tânărul și-l simte primăvărat în adâncu-i și care animă toate, făcând legătura între toate, în care el simte că se confundă toate făcându-se una... Pentru cine are puternică intuiția vieții, pentru cine o trăiește, realitatea e instinctiv una. Chiar și pluralismul lui James e ceva mai mult intelectual, artificial, ca să servească unor preocupări utilitariste,

sub care răzbate însă tot intuiția instinctivă a unității vieții. O profundă nevoie de logică și viziunea vieții au făcut, cu vremea, să se nască în om aproape un instinct al monismului... E ceea ce caracterizează mai ales adolescența, fiindcă la ea acest sentiment al unității în stil mare își trăiește prima zi, înainte de a se blaza în ingraturile unei experiențe intelectuale mai îndelungată.

Dar adolescența e, pe de altă parte, marea sărbătoare a ecloziunii eului social în înțelesul cel mai dilatat al acestui termen. Nu că acest eu nu ar exista și mai înainte, căci se înșeală observatorii, cari, mărginiți de circumscriserile omnimensurii experimentale și lipsiți de fecundarea, pe care o dă generozitatea liberei viziuni, fixează apariția acestui eu la 12 — 13 ani. Nu există fază a vieții, în care omul să nu fie social. Dar există o evoluție a eului social, care se poate studia, și în acest sens gânditorii de mai sus au dreptate. Și pentru acela care ar căuta să stabilească măcar o rudimentară diagramă a acestei evoluții, adolescența ar apărea din capul locului ca focarul principal. Trei însușiri fac eminența adolescenței din punctul de vedere al eului social. — E, în primul rând, un simț arzând de pudoare socială, de o intensitate ineputabilă și de o acuitate rafinată. Aceasta nu e de mirare, căci pudoarea socială e singurul simț, care rafinează și ființele omenesti cele mai primitive. E adevărat, această pudoare o au și copiii. Un copil, începând chiar de la câțiva ani, înțelege argumentul că nu poate să iasă dacă nu are haină frumoasă și, în majoritatea cazurilor, se lasă să-l piciu la lumânarea, decât să meargă printre oameni cu o îmbrăcăminte, pe care el o simte degradatoare. Însă pudoarea socială a adolescenței e înfinit mai largă și mai interioară, vibrează mai ales pentru obiecte pur spirituale, în primul rând morale, și are o trezie și o finețe, la cari nu se ridică altă vârstă. Căci adolescența nu cunoaște mărginirea de viețuitoare domnească a omului matur, puterea calculului, indiferența sceptică, mângâierea numai cu un absolut, pe care i l-ar da o ființă apropiată (soție sau prieten), ori cinismul individualist al celui care a experimentat prea mult. — A doua însușire e sentimentul de solidaritate, pe care copilăria aproape că nu-l are, iar maturitatea îl are mai mult intelectualizat ori platonice, compromis cum e de interferențe cu interese biologice. Pentru un educator, care a lucrat cu clase de copii și cu clase de adolescenți, aceste constatări sunt evidente. Într'o clasă de copii poți guverna asociindu-ți unul sau mai mulți dintre ei, cari sunt oricând gata să se ofere. Copilul e solidar cu profesorul și pentru acesta își trădează mai întotdeauna clasa. E o glorie pentru el să aibă prilejul de a fi „monitor“, când își și face datoria cu un zel tiranic. Copiii se părăsc unii pe alții fără nici o jenă și, ceea ce e mai interesant, nici nu sunt măcar o clipă blamați de colegii lor. Cu totul altfel e la o clasă de elevi mari. Acolo educatorul se simte izolat, trebuie să lupte cu clasa întregă subconștient organizată, nu cu fiecare în parte și fără nici un stat major. Dacă ar păstra aceleași metode, ar compromite educația. Educatorul, care nu e în stare să observe zâmbetul vag de desconsiderare, aproape de dispreț, și hotărârea mută de a rezista colectiv, ce apare pe fața elevilor mari, când se întâmplă o confuzie de metode disciplinare, și care nu știe să le evite, nu are ce căuta într'o astfel de clasă. Dealtfel, asemenea intervertiri se întâmplă: unii, cari nu-și pot schimba mentalitatea de educatori de copii, când sunt într'o clasă mare, alții, care-și păstrează mentalitatea academică și liberală chiar și în clase de copii. — Iar a treia însușire e poate cea mai interesantă dintre toate: pe deoparte, sentimentul de solidaritate și logica de generalizare sintetică ce apar acum, pe de alta, misticismul, care e întotdeauna un factor de unificare metafizică și pe care această vîrstă îl posedă cu deosebire, dau adolescenței posibilitatea acelui unghiu de înțelegere, care e dintre cele mai rare dintre toate formele de înțelegere, când e în adevăr autentică și nu unilaterală, exterioară ori simplu erudită, anume înțelegerea sociologică. Adolescența e minunat construită și ca generozitate afectivă și ca libertate de logică ce nu a avut încă vremea să fie petrificată în anume timpuri de funcțiuni tehnice, pentru a avea, desigur nu înțelegerea propriu zis științifică, dar în orice caz intuiția brută și directă a unității realităților colective, într'un așa grad de posedare imediată și convinsă a acestei unități, cum nu o mai are după aceea nici sociologul de carieră, care-și stabilește formulele lui în bună parte sprijinit pe ce a simțit în adolescență, când nimic nu i se părea mai adevărat, mai consistent, mai absolut și mai sanct decât comunitatea, al cărei puls îl simțea direct în el și în care simțea că se pierde ca o realitate cu totul subordonată

E aici cam acelaș raport ca între trăirea intuitivă și vagă, dar adâncă și efectivă, a realității metafizice în adolescență și studierea științifică a ei de mai târziu, pentru că, în fond, între înțelegerea metafizică și cea sociologică e mai mult decât o simplă afinitate.

Unii cugetători de până acum s'au făcut vinovați de trei negații față de copil sau, în orice caz, nu și-au dat seama de valoarea afirmativelor respective. Întâiu, au negat funcția metafizică în copilărie; al doilea, după cum am văzut, au negat eul social; și, în sfârșit, au negat existența funcției morale în copilărie, cum o face de exemplu Kirkpatrick, care-și închipuie copilul ca pe o ființă hotărât egoistă până la o vârstă de 12—13 ani, ceea ce dealtfel în mediul anglo-saxon, unde egoismul activ, dacă nu e criminal, se bucură de o bună reputație, uneori chiar morală, se poate admite fără să revolte pe nimeni. Faptul că eul moral ar apărea la o vârstă așa de înaintată nu înseamnă, desigur, că moralul în sine nu e înăscut, căci se poate ca ceva să se manifeste târziu și totuș să fie aprioric existenței vieții. Dar, oricum, părerea de mai sus e falsă. Cele trei negații menționate sunt un mic monument sugestiv ca să arate ce puțin se poate înțelege sufletul copilului de către oameni, cari au uitat prea mult copilul ce a fost în ei, și cu niște metode, cari, dacă azi își permit să-l pună în ecuații și reprezentări geometrice, n'ar fi fost niciodată în stare să-l descopere. Copilul e metafizic, e social și, în sfârșit, e moral, firește în sensul că are aceste funcții și anume în forme specifice lui, dar le are. Ceea ce a produs și aici înșelarea, e faptul că adolescența se afirmă aproape brusc și puternic cu un eu moral așa de larg, încât pare că nu a fost de loc înainte. Acesta e încă o excelență a vârstei, de care ne ocupăm și merită, la rândul-i, să fie bine reliefată în câmpul atenției. În raport cu copilul, moralitatea adolescentului se deosebește în următoarele privințe: întâiu, logica adolescentului e mai puțin subiectivă, deși în liniile generale e romantică. Și e ușor de bănuț ce importanță are un intelect obiectiv pentru valorificarea impulsului moral.

Logica copilului, închizându-l aproape hermetic în el, îl face să nu observe prilejul de a fi moral, deși nu înseamnă că nu poate fi moral în fond. Dar aceste prilejuri de declanșare a forței morale sunt mult mai fin și mai frecvent sesizate de logica adolescentului. Al doilea, adolescentul e mai rațional decât copilul. Rațional nu-i desigur tot una cu logic, adică nu i tot una de a avea o puternică rațiune teoretică, deși implică aceasta, ci este în primul rând funcția sintetică în stare să adune elementele risipite și uneori discordante ale caracterului într'o unitate am zice spațială, de unde rezultă unitatea în timp. Rațional nu e numai logic, uneori e contra logicei și aproape întotdeauna implică și un fond afectiv. Dar aici deosebirea între adolescență și copilărie e mare. Adolescența începe să-și afirme, pe deoparte, facultatea rațiunii teoretice, pe de alta, lucru și mai important, începe să aibă acel *sentiment al raționalului*, așa de însemnat pentru a face organizarea caracterului primitiv. Iar acest sentiment al raționalului are grijă să așeze elementele morale, în cazul când existau de mai înainte, într'un plan al geografiei sufletești, care să le dea o funcție pragmatică mai continuă și mai elegantă. Al treilea, dilatarea impulsului moral inițial și conduita morală la adolescent încep să fie puternic stimulate de forțe sufletești adiacente cum ar fi grija de considerația societății largi, abstracte, ori autocontemplarea romantică.

În legătură cu problema moralității de adolescență, e idealismul acesteia. În adevăr psihicul omenesc e ca un piano cu note armonioase și cu multe note stridente. Dar un pianist de geniu ar putea executa pe un astfel de piano, în care puține note ar fi frumoase, știind să se ferească cu abilitate să nu atingă cumva cât de ușor nici una din mulțimea notelor stridente, un cântec divin. Sunt chiar unii oameni cu reală înțelegere filozofică și delicatețe oarecum suferindă, cari, trăind printre oameni, caută să nu le atingă niciodată coardele negative, așa de numeroase, pentru a nu avea prea des spectacolul realității omului. Pentru aceste suflete viața e ca un joc printre cuțite tăioase. Dar viața, în general, nu face deloc acest calcul. Ea nu e ca pianistul de mai sus, ce caută să pună în vibrație numai notele frumoase, cari, tocmai de aceea, în trivialitatea polifonică ce rezultă, apar doar, foarte rar, ca niște accente discrete, melancolice și ideale, pe un fond de adversități compacte. Rămâne însă meritul adolescenței de a deschide excitațiilor vieții, continuând metafora, un piano acordat cât mai ideal, cu notele stridente reținute mai în adânc, cu cele ideale expuse mai la periferie, gata să-și întoneze imnul la cea

mai mică solicititudine exterioară. Omul, desigur, rămâne și atunci, în general, același animal. Dar cel puțin se face acum o schimbare de poziție în elementele lui sufletești.— Ceeace intensifică idealismul, în timpul adolescenței, e pe de o parte, faptul că interesele propriu zis biologice nu se pun deocamdată așa ca să stânjenească eflorescența celorlalte; pe de alta mediul de excitații idealiste în care îl crește, fie și artificial, fals, școala, dar pe care adolescența izbuteste de multe ori să-l considere de bună credință — iar la aceste cauze se poate adăoga, ca o simplă probabilitate, că, asemănător acelor paseri, care la o anumită vârstă capătă culori mai strălucitoare, se poate ca în adolescență să fie chiar o creștere reală, interioară a elementelor idealiste, ca una din notele predeterminate, specifice pitorescului dinamic al vrâstelor. Nu este exclus ca, în caleidoscopul evoluției individuale a omului, printr'o logică naturală de predestinare a succesiunii instinctelor, culoarea morală să se intensifice mai ales în această vârstă.— Și chiar dacă acest idealism dispăre mai târziu, adică așa cum se întâmplă aproape întotdeauna, nu e în zadar că omul a simțit odată chemarea lui. Rămâne amintirea, rămâne puterea sugestiei retrospective, care dă cugetului omului mai multă mândrie interioară, oricât ar fi de decăzut, și în orice caz îi schimbă viziunea despre lume. În mijlocul ocupațiilor celor mai plate, mai mecanice și mărginite, cari distrug rezonanța și umilesc ființa, omul cel mai redus la factorul comun, dar care a vibrat odată, are o tresărire, dealtfel pur platonice, dar care îl face mai înțelegător, mai trist, mai plin de discreție și toleranță, cu respect și uneori cu timiditate, față de ceeace trece dincolo de interesele lui înguste, cari totuși îl robesc în practică. Un fel de vagă ierarhie metafizică a valorilor se face și în mintea lui, devenit așa de neputincios, i se înfiripează idea, pe care abia și-o poate tâlmăci, că mai e și altă lume decât cea a instinctelor și logicei practice și, în orice caz, dacă credința chiar fără fapte face mult pentru aprecierea pur morală, acesta e un om cel puțin în parte câștigat pentru o altă sferă de posibilități, pe cari azi unii le visează și puțini le trăiesc, dar pe cari idealul le postulează pentru un viitor în sine.

Adolescența e vârsta cea mai pitorească, mai complicată și, într'un fel, chiar cea mai nouă, a vieții, iar, când o supui analizei, e aproape inepuizabilă. Iată de pildă, elemente noi, încă și mai specifice acestei faze a vieții, unul dintre ele distingând-o chiar absolut de toate celelalte. În adolescență apar trei fenomene: pubertatea, un salt de creștere fizică, ce uneori merge până a compromite organismul, și, în sfârșit, o intensificare a voinței. Aci nu se interesează decât ultimul fenomen. Chiar dacă aceste fenomene ar implica o scădere relativă a forței intelectuale, ceeace încă nu e de dovedit, esențialul este că ne aflăm într'o epocă a vieții când voința își trăiește cea mai aleasă suveranitate și și poate supune organismul fizic, mergând uneori până la tiranizarea lui, fără să simtă proporțional durerea efortului. Și să se noteze că condițiile obiective și educația critică a voinței pot fi mult mai favorabile mai târziu, totuși omul își aduce cu melancolie aminte de vârsta când putea voi așa de superb, eroid, fără să-și fi dat măcar seama de puterea lui de voință. E cert că această epocă e o revoluție în organism, care-i desfundă și oțelește energia adunată în timpul încuibării infantile — căci jocurile nu consumă organismul — dându-i un dublu imperialism, trupesc și sufletec, adică îi crește voința. E un prisos fierbinte și confunz de energie, care caută să se canalizeze, să-și găsească idealul. O stare valoroasă și în același timp primejdioasă, pentru că acest prisos e gata să-și însușească aproape orice ideal, care i se prezintă întâmplător ori cu anume scopuri. Ca eroii erotici, cari, când au ajuns la vârsta respectivă, își dau drumul pasiunii fără să selecționeze prea mult, adolescenții se deschid, fără o critică suficientă, influențelor din afară, cari la un moment pun un obiect de atracție în calea necesității lor surde de manifestare. Iar dacă această influență nu există de nici un fel, primejdia rămâne căci sau caută ei un scop și-l găsesc adesea nepotrivit ori deadreptul vătămător, sau rămân cu suferința de a nu putea face nimic, iar, mai târziu, cu amintirea unui pustiu didactic, acolo unde ar fi putut să fie un mănunchiu de încordări, a căror amintire să le crească bucuria de a fi. Această creștere a energiei, a voinței, răbufnește în chipurile cele mai ciudate, dacă nu e educată, ori se închide întunecat într'o bătrânețe timpurie, care pune stăpânire pe suflet abia ieșit din copilărie, și așa rezultă sau acele tipuri de adolescenți chinuți, îmbolnăviți de un ideal nepotrivit, sau tipurile de copii bătrâncioși, neestetici, aproape greu de suportat, cari trec prin viață fără să fi știut nici ei, nici alții, energia pe care o ascund. Ca o ilustrare a celor de mai sus e de ajuns să se amintească

adevărată revoluție, pe care o produce apariția unui profesor mai răsărit, și cu atât mai mult unul excepțional, printre elevii de această vârstă, mult timp lăsați până atunci în părăsire. Pentru cine n'are o asemenea amintire, întăritoare dar mai ales semnificativă, în experiența lui deșcolar, îi poate servi—deși nu e același lucru ca viața trăită—exemplul apariției lui Bouteiller în liceul de la Nancy, de care e vorba în „Les Déracinées”, romanul lui Barrès. O generație poate rămâne toată viața cu sugestiile primite în adolescență de la un astfel de profesor, față de care priza universității asupra sufletelor e foarte slabă. E de neînchipuit ce ușor se poate câștiga, pentru cine dispune de mijloace cât de puțin deosebite, o masă de adolescenți. E de ajuns pentru a inspira sugestii grave responsabilităților respective.

În sfârșit, la toate acestea note trebuie să se adauge, fără să mai insistăm, pe deoparte amorul propriu, care aproape că nu există în copilărie, fiind în general înlocuit cu vanitatea inocentă, căci amorul propriu implică oarecare rafinare sufletească, dar care apare foarte puternic și larg în adolescență, neavând acel caracter meschin și îngust de mai târziu, ci unul oarecum impersonal, mesianic și unit cu subiectivism filozofic,—pe de altă parte vocația personală care acum se ivește, confuză și persistentă ca însăși viața și care abia acum se poate cunoaște cu siguranță.

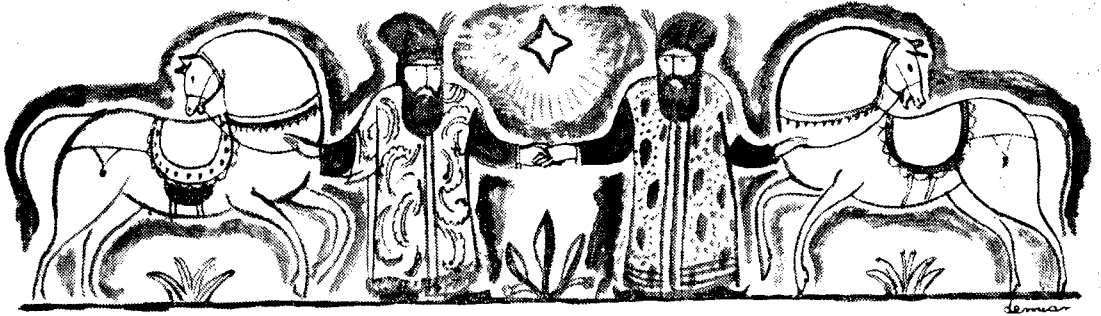
Între toate aceste note — instinctul metafizic, nevoia de a cunoaște, afirmarea rațiunii, nevoia de unitate, afirmarea eului social, afirmarea funcției morale, idealismul, intensificarea voinței în raport cu criza de creștere și pubertatea, amorul propriu, vocația personală—enumerată mai sus într'o simplă succesiune de pitoresc, fără gând de dialectică, sunt uneori legături necesare, alte ori legături posibile, iar în celelalte cazuri nici o legătură. Așa, e legătură necesară între instinctul metafizic și nevoia de a cunoaște, între funcție morală și eul social, e numai o legătură posibilă între amor propriu și voință, nu e nici o legătură între amor propriu și rațiune, ori între voință și instinct metafizic—deși, când ai căuta cu tot dinadinsul, se poate găsi o relație vagă și indirectă între oricari din elementele de mai sus. Dar aceste raporturi reciproce și căutarea firului, care face unitatea totală, ar pune însăși problema dificilă a caracterului, pe care nu o putem introduce aici în scenă.

Acestea ni se par că sunt principalele forțe superioare, ce se precizează în adolescență. Dacă prietenia, de exemplu, care e în adevăr unul din marile daruri ale adolescenței, ori iubirea erotică, ce e de altfel mai puțin caracteristică, decât se crede, acestei vrăste, apar sub un aspect așa de bogat și sublimat, e fiindcă sunt fecundate de mediul interior al acestor forțe, ca niciodată în viață. Fiecare din aceste forțe se înfățișează cu alt timbru, după indivizi, iar toate la un loc alcătuiesc tonalitatea specifică a fiecărui adolescent în parte. Toți arborii înalță ramuri spre cerul înfinit ca tot atâtea tentacule ce sorb în rugăciune lumina, dar fiecare coroană își șoptește în surdina muzica ei nostalgică proprie. Deasemenea, forțele în chestiune nu apar exact la aceeași vârstă cronologică, ci au oarecare joc liber de apariție în tot intervalul adolescenței. La exemplarele menite să fie personalități complete și generoase, aceste forțe apar toate, ca o înflorire integrală: la altele, unele din aceste însușiri pot lipsi, ceea ce de altfel nu le împiedică să se realizeze cu talent în sensul forțelor, pe cari le au. La adolescenții de elită, aceste forțe sunt viguroase, proclamând cu elan o formă virtuală în ceea ce privește atitudinea față de viață, la adolescenții normali ele sunt mai scăzute, în unele rare cazuri chiar oarecum închircite, trecând repede la maturitate. Căci în general se poate judeca dotarea naturală a unui om după adolescența pe care a avut-o. În sfârșit trebuie să adăugăm că pe lângă forțe luminoase ale adolescenței, trebuie să se noteze anume elemente mai mult sau mai puțin negative, căci umbrele și penumbrele însoțesc întotdeauna fenomenele de lumină. Dar aceste nu constituie întâia originalitate a adolescenței, căci defectele sunt întotdeauna, mai puțin originale decât calitățile.

Iar toate aceste forțe la un loc, absolut complete sau nu, cu timbru individual specific, cu nivelul variat, după fiecare caz, cu unele umbre cari le întăresc expresia de lumină, plutesc în cadrul psihic general al adolescenței. Pentru înțelegerea acestei vârste, ele sunt tot atâtea fire ale Ariadnei. Căci adolescența rămâne înainte de toate, ca aspect de ansamblu, o vârstă fluidă, vagă, complexă și greu de prins în formule, constituind un cadru nobil, colorat și transfigurat de izări de tot felul, cu marginile neprecise de seamă, pe care se proiectează aceste forțe mai mult sau mai puțin sigure, dar cari sunt tot

afătea raze generoase și patetice de orientare, într'o vrâstă în general dezorientată și descentrată de contradicții organice. Vrâstă de nedumeriri insurmontabile și înțelegeri cari forțează puterea de înțelegere; de timidități paralizante și porniri mesianice; de elanuri ce-și caută scopul și de autosugestionări cosmice; de chemări din altă lume, ca vocea înrudită a unei ființe pe care n'ai văzut-o niciodată, și de supravețuiri puerile; de obscurități amețitoare și de revelații metaforice; de roire confuză a energiei și perplexități supărătoare; de presimțiri, porniri, avânturi surde, confuzii și lumini. Vrâstă, în care se atinge lumea mitică și impersonală a copilăriei cu lumea critică și personală a maturității. Vrâstă, când tipul sufletesc definit al copilăriei se dizolvă pentru ca misterul creației să apară iar, de data aceasta sub ochil noștri. Vrâstă necompletă, autonomă și definitivă a copilăriei. Punct aproape înform, dar fecund, din care va rezulta ceea ce vor îngădui împrejurările generale ale vieții, dar și ceea ce va fi avut grijă educatorul. Și, în orice caz, moment unic în viață, când se desghioacă cele mai alese virtualități înmagazinate în plasma aceasta a omului..

PARADIS IN DESTRĂMARE

DE
LUCIAN BLAGA

PORCARUL înaripat mai ține întins
un cotor de spadă fără de flacări;
nu se luptă cu nimeni
dar se simte învins.

Pretutindeni pe pajiști și pe ogor
serafimi cu părul nins
însetează după adevăr,
dar apele din fântâni
refuză gălețile lor.

Arând fără îndemn
cu pluguri de lemn
arhangheli se plâng
de greutatea aripelor.
Trece printre sori vecini
porumbelul sfântului duh,
cu pliscul
stinge cele din urmă lumini.

Noaptea îngerii goi
sgribulind se culcă în fân:
vai mie, vai ție,
painjeni mulți au umplut apa vie,
odată vor putrezi și îngerii subț glie,
țărâna va seca poveștile
din trupul trist.

RITM IMANENT

DE

VLADIMIR STREINU

NEGRE și avântate 'nspre mine,
Sbor peste neliniști ridică
Lin desfăcute sprâncenile-ți line,
Aripi prelunge de rândunică.

Dacă'n lăuntru-mi ca'n ape m'afund,
Printre corali de-aprinsă așteptare,
Ochii tăi mari mi-se deschid în afund,
Scoici cu înstelate mărgăritare.

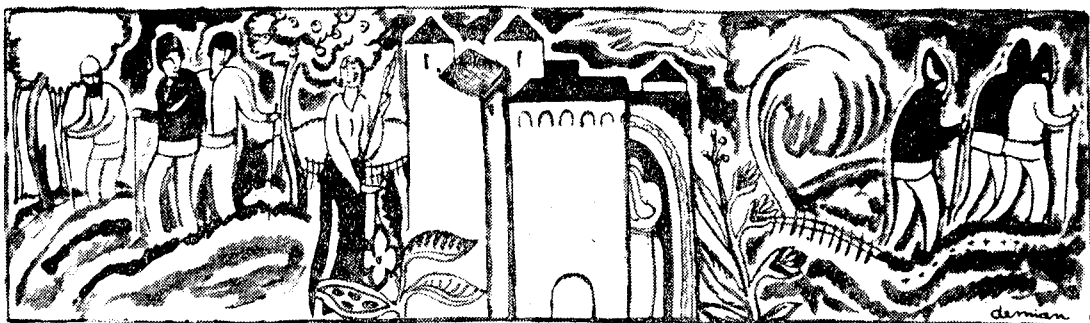
Gândului meu schimnicia să-i reazimi
Caldă din simțuri făptura ta 'mi crește
Astfel cum soarele verii în azimi
Rumen din spice se reîntregește.

Totuși noi, suflete, pasări cerești,
Nu ne-am întâmpinat niciodată;
Sufletu-mi prin mângâere te cată
Semen ghicit pe subt scoarțe trupești.

Orice alintare pe trup se abate,
Rostu-i rămâne pe suflet — departe;
Ducem, alăturați, înspre moarte
Singuri singurătăți ferecate.

Strigătul tău vine, corn din desișuri,
Veșnic necunoscuți, veșnic aproape:
Maluri ale aceleeași ape
Cursă peste lactee prundișuri.

CRAII DE CURTEA-VECHE

DE

MATEIU ION CARAGIALE

CELE TREI HAGIALĂCURI

*C'est une belle chose, mon ami, que
les voyages...*

Diderot

UN prieten de când lumea, așa îmi păruse, deși înainte de anul acela — 1910 — nici nu îi bănuisem măcar ființa pe lume. Se ivise în București cam odată cu întâile frunze. De atunci îl întâlneam mereu și pretutindeni.

Dela început îmi făcuse plăcere să îl văd, cu timpul căutasem chiar prilejul. Sunt ființe cari prin câte ceva, uneori fără a ști ce anume, deșteaptă în noi o vie curiozitate, ațâțându-ne închipuirea să făurească asupra-le mici romane. Mă am muștrat pentru slăbiciunea ce am avut de asemenea ființe; nu destul de scump era să plătesc în pățania cu sir Aubrey de Vere? De data asta, peste curiozitate se altoia covârșitor un simțimânt nou: o apropiere sufletească mergând până la înduioșare.

Să fi fost pentru că omul era așa fermecător de trist? — Cu puțință, la dânsul numai ochii spunând atâtea. Cam afundați sub bolta sprâncenelor și de un albastru rar, privirea lor pierdută, nespus de dulce, părea a urmări, înzăbrănită de nostalgie, amintirea unui vis.

Ei întinereau straniu această faptură ce, nici altmintreli, nu își trăda vârsta, luminau fruntea senină, desăvârșeau înfățișarea nobilă ce îi întipărea mata paloare a feței smede și trase, prelungită de o țacălie moale ca mătasea porumbului, a cărei culoare o avea chiar. Cam aceeași era și culoarea îmbrăcămintei ce purta deobicei, moale deașișderi, la dânsul moi, molatece, mlădioase fiind toate: și port, și mișcări, și grai. Era un obosit, un sfios sau un mare mândru. Totdeauna singur, el se strecura în viață aproape furișându-se, căutând a se pierde în gloată; era însă între aceasta și dânsul așa nepotrivire că simplitatea sa dinafară, vădit voită, pentru a trece nebagat în seamă, atingea tocmai scopul dimpotrivă, ajungea să fie bătătoare la ochi și îi da un aer și mai străin.

Străin totuși nu era. A român nu semăna iarăși: prea vorbea frumos românește, la fel ca franțuzește, poate ceva mai cu greutate. Fusesem adesea vecini de masă, azi la unul din birturile de frunte, mâine pe prispa vreunei cărciumi. Mulțumire simțeam de câte ori îl aveam aproape, locul însă unde tristețea lui afla în mine un răsunset atât de adânc în cât îl făcea să îmi pară un alt eu-însumi era Cișmegiu, Cișmegiu de atunci singuratec și lăsat în sălbăticie.

Sub înalții copaci, în amurg, necunoscutul își plimba melancolia. El pășea grav, sprijinindu-se în bățul său de cireș, străbătea încet aleele, fumând, oprindu-se uneori dus pe gânduri. Dar cari puteau fi ele ca, năpădindu-l, să îl miște până la lacrimi?

Se instelase de mult când, fără grabă, visătorul se îndura însfârșit să plece. Mergea să cizeze. Spre miezul nopții se înființa iar la vr-eun loc de băutură, unde sta cât mai târziu, până la închidere. Mai zăbovea apoi pe uliți întru așteptarea zorilor.

Am spus că îl întâlneam peste tot. Intr'atât mă deprinsesem cu el că o zi de se întâmpla să nu îl văd, îi simțeam lipsa. Zărindu-l odată la gară, luând Aradul, m'a cuprins o părere de rău copilărească la gândul că ar fi plecat pentru totdeauna prietenul necunoscut, omul care privea cu ochi duioși cerul, copacii, florile, copiii....

L'ași fi uitat anevoie, amintirea fiindu-i strâns legată de Cișmegiu, căruia îi rămăsesem credincios chiar în timpul marilor ploii ce au căzut înainte de ivirea cometei din acea vară. În apriga înviorare a verdeții bete de umezeală și pustie cu desăvârșire, grădina desvelea spre seară, când se însenina vremelnice, frumuseți nebănuite. Și în cea mai minunată dintre seri, avui, pe podul cel mare al lacului, plăcuta surprindere de a îmi regăsi amicul.

Rezemat de șubredul parmalac, el își ațintea privirea asupra albei scânteierei a luceafărului răsărind. Văzându-mă cu o țigară aprinsă, veni să îmi ceară foc, și focul acesta fu de ajuns ca să topească dintre noi orice ghiață. Aflai că la rândul meu, nici eu nu eram pentru dânsul un străin: ne întâlneam atât de des. Așteptase numai prilejul să îmi poată face cunoștința și era recunoscător împrejurărilor că îl dase tocmai în acea seară.

— «In fața Frumosului», lămurii el, «singurătatea devine apăsătoare și e o seară prea frumoasă, Domnule, o seară de basm și de vis. Asemenea seri se întorc, zice-se, de demult, în taina lor le plăcea meșterilor cei vechi să întruchipeze unele legende sacre, rareori însă penelul celor mai iscusiți chiar, a isbutit să le redea umbra limpede în toată albastra-i străvezime. E seara isgonirei Agarei, seara fugii în Egipt. Pare că fascinată, vremea însăși își conține mersul. Și în văzduhul fluid nici o adiere, în frunzișuri nici un murmur, pe luciul apei nici un fior»....

Astăzi, după nouă ani, îmi pare că îl mai aud, Vorbea măsurat și rar, împrumutând spuselor cât de neînsemnate farmecul glasului său grav și cald, pe care știa să îl mlădieze și să îl învăluie, să îl urce sau să îl coboare cu o fericită măiestrie. L'am însoțit ascultându-l cu o plăcere crescândă, în umbra acelei seri aproape mistice, căreia el îi răsfrângea în ochi, albastrul adânc și în întreagă făptura sa liniștea nesfârșită, nu mă am săturat să îl ascult toată noaptea. Dar, pentru câte avea de povestit, o singură noapte nu era de ajuns așa că, despărțindu-ne, spre dimineață, am luat întâlnire pentru seara următoare, când s'a petrecut la fel, și apoi iarăși și iar, fără întreruperi, în șir, aproape trei luni....

....din rarele plăcute ale vieții mele. Cu cât scădea ziua, ne întâlneam mai devreme, ne despărțeam mai târziu. Să nu mai fi fost zi deloc ca să fi rămas mereu împreună, rău nu mi-ar fi părut; cu dânsul nu mi s'ar fi urât o vecinicie. Nimic mai monoton totuși ca felul de a ne petrece timpul. Masa o prelungeam până spre miezul nopții, la vorbă, pe care o urmam la aer liber, cutreerând, calmi peripateticieni, ulițe pustii, prin mahalale necunoscute, unde ne rătăceam adesea, uitam că ne aflam în București. Uneori, la loc deschis, omul se oprea ca să privească îndelung cerul, din ce în ce mai frumos către toamnă și căruia îi cunoștea toate stelele. Când era vreme rea, mergeam la el acasă,

Locuia pe liniștită stradă a Modei, la catul al doilea al unei clădiri ce aparținea răposatului rege, la o franțuzoaică bătrână care îi închiriasse două încăperi, bogat mobilată în gustul greoi de acum patruzeci de ani, un salon în față și o odaie de dormit în fund, despărțite printr'un geamlac înalt. La belșugul de abanos și de mahon, de mătăsării, de catifele și de oglinzi — acestea de toată frumusețea, fără ramă și cât peretele — iubirea de flori a chiriașului, împinsă la patimă, adăoga o nebunească risipă de trandafiri și de tiparoase ce, împreună cu lumânările, pe cari le găseam aprinse, în cele două candelabre de argint cu câte cinci ramuri, oricând ne-am fi întors, puneau locuinței pecetea unui lux ales, alcătuiind oaspelui meu un cadru în așa armonie cu ființa sa că, în amintirea mea, dintr'însul nu îl pot desprinde.

Dar încântarea începuse: omul vorbea....

Povestirea unduia agale, împletind, în bogata-i ghirlandă, nobile flori culese din literatura tuturor popoarelor. Stăpân pe meșteșugul de a zugrăvi cu vorba, el găsea cu ușurință mijlocul de a însemna, și încă într'un grai a cărui deprindere o pierduse, până la cele mai alunecoase și mai nehotărâte înfățișări ale firii, ale vremii, ale depărtării, așa că amăgirea era în totdeauna deplină. Ca în puterea unei vrăji, cu dânsul am făcut, în închipuire, lungi călătorii, călătorii cum nu îmi fusese dat nici să visez... omul vorbea. Înaintea ochilor mei, aveau, se desfășura fermecătoare trâmba de vedenii.

Străjuiau pe înălțimi ruine semețe în falduri de ăderă, zăceau cotropite de veninoasă verdeață surpături de cetăți. Palate părăsite așteptau în păragina grădinilor unde zeități de piatră, în veșmânt de mușchiu, privesc zâmbind cum vântul toamnei spulberă troiene ruginii de frunze, grădinile cu fântâni unde apele nu mai joacă. Beteala lunii pline se revărsa peste vechi orașele adormite; pâlăiau pe mlaștini vâpăi sglobii. Puhoiul de lumini poleia noroiul metropolelor uriașe aprinzând deasupra-le ceața ca un pojar. De funinginea și de mucegaiul lor fugeam însă repede: la zare neaua piscurilor sângera în amurg. Și plecam să cunoaștem ameteala aprigă a culmilor, lăsăm în urma noastră înflorite poiene, urcam prin brădet, adulmecați de șoapta pâraielor răsfirate sub ferigi, urcam, beți de aerul tare, mai sus, tot mai sus. La picioarele noastre, între costișe pleșuve și dâmburi încomate de codri stufoși, văile se așterneau dealungul albiei șerpuite a râurilor ce se pierdeau departe, în aburul câmpiilor grase. Un lung freamăt se înălța ca o rugăciune. În pacea singurătății nemărginite, priveam în slavă rotirea vulturilor deasupra negrelor prăpăstii, iar noaptea ne simțeam mai aproape de stele. Curând însă începea să viscolească și să gerue și coboram către miază-zi, în ținuturile cu dulci nume, unde toamna lăncezește până în primăvară, unde totul, suferința, moartea chiar, înveșmântă chipul voluptății. Mireasma florilor de oleandru se așternea amară deasupra lacurilor triste ce oglindă albe turlle între funebri chiparoși. Peregrini cucernici mergeam să ne închinăm Frumosului în cetățile liniștii și ale uitării, le cutreeram ulițele în clină și piețele ierboase, veneram în vechi palate și biserici capo-d'opere auguste, ne pătrundeam de suflul Trecutului, contemplându-i vestigiile sublime. Corabia aluneca încet între țărnu-rile laudate ale mărilor elene și latine; stâlpii capiştii în ruină răsărea din crângul de dașini. O grecoaică ne zâmbea dintr'un pridvor perdelui de iasomie, ne tocmeam cu neguțatori armeni și jidovi prin bazine, beam cu marinarii vin dulce în tractire afumate unde jucau femei din buric. Ne ametea forfoteala pestriță din schelele scaldate în soare cu legănarea molcomă a catartelor, ne fermeca lina tăcere din cimitirele turcești, albul răsfaț al orașelor răsăritene tolănite ca niște cadăne la umbra cedrilor trufași, lăsăm să ne fure vraja albastră a Mediteranii până când copleșiți de toropeala cerului său de smalt și innăbușiți de vântul Libiei, ieșeam la ocean. Spre miază-noapte, din jocurile umezelii cu lumina, se isca pentru văzul uimit o nesfârșită desfătare. Razele piezișe daureau viu burhaiul, destrămau tortul brumelor în toate fețele curcubeului și erau, la fel niciodată, împurpurări grele în asfințit, apoase străvezimi viorii și sure în serile lungi de vară feerica strălucire a zorilor boreale deasupra nămețirilor de ghețari. Ne înturnam apoi spre tropice, trăiam cu săditorii visul galeș al Floridei și al ostroavelor Antile, pătrundeam, pe urma „vânătorilor“ de orchidee, în verdea întunecime a selbelor Amazonului scăpărând de sboruri de papagali. Nimic nu scăpa cercetării noastre lacome, descopeream guri de rai pierdute pe întinsul Oceanul pacinic unde, sub constelații nouă, încrucișam îndelung, ne îndrumam spre țările mirodeniilor, spre leagănele civilizațiilor străvechi, sârbătoaream ivirea primăverii la Isè, ne pierdeam în taina nopților chinezești și indiene, ne înflora aromeala serilor pe apă la Bangkok. Vântul ferbinte alinta lin clopoștii argintii ai pagodelor, înclina foile late de plibani. Uitam de Europa, din ea tot ce admirasem ne părea acum atât de pipernicit și de șters. Și purcedeam mereu, în căutare de zări mai adânci, de păduri mai bătrâne, de grădini mai înflorite, de ruine mai mărețe, mulțumire nu mai aflăm decât atunci când frumusețea sau ciudățenia făcea să ne credem pe tărâmul visului, oricare ar fi fost însă minunăția datorită jucăriei firei sau trudei omenești, mult nu ne reținea și porneam iarăși, străbăteam sumbre meleaguri și răpoase singurătăți, ocoleam jalea pustietăților sterpe, groaza smârcurilor fetide ca să ne întorcem cât mai repede la mare.

Marea...

Lucie ca o baltă, oglindind, la adăpostul toartelor coastei, pirozeaua tăriei și mărgăritarul norilor, florie ca o pajiște sau scânteind ca o mișună de licurici, searbădă și domoală sau vie, verde și vajnică, avântându-se spumegând spre cerul căruia îi e fiică, de ea vorbea cu păgânească evlavie, pomenindu-i doar numele, glasul îi se pogora tremurător ca și cum ar fi mărturisit o taină sau îngânat o rugă. Pentru slăvirea ei, uriașa putere în mișcare a rotundului, matca a tot ce viază, neîncătușata și neprihănită, îi se părea că graiul omenesc nu e în deajuns vrednic și că înșiși poezii cei mai cu renume încumetându-se a o cânta, pâliseră. La dânsa îi era gândul, ca într'o scoică, ea răsuna în inima lui fără sfârșit, într'însa, care fusese patima întregii lui vieți, dorea să își aple și mormântul.

Povestitorul tăcea acum cu privirea pierdută în gol. Dela un ceas, simțeam cum ceva greu mă apăsa pe piept, îmi strângea tâmplele. Omul acesta deprins cu vântul iute dela larg, cu mirosul salubru de vâsc marin, avea groază de ferestrele deschise și trăia într'un aer închegat, împăclit de fum, zaharisit de miresme grele. Târziu, flăcările lumânărilor incremeneau țepene și, din când în când, se auzea scuturându-se cu un foșnet înăbușit câte un trandafir.

Nu era singura lui ciudățenie. Imi aducea uneori aminte de acel tânăr englez, a cărui tristă istorie am scris-o. Avea același fel neprețuit de a tivi povestirile de călătorii cu amănunte istorice rare; și el ținuse să întrebe fiecare colț de țărâm sau de apă la ce fusese în trecut martor, îmbinând pretutindeni priveliștea de azi cu vedenia de odinioară. Ici fu răpusă frumoasa Ines, colo muri închis regele nebun. Dar pe când vastele peisagii ce sir Aubrey zugrăvea dintr'un cuvânt erau pustii de suflare omenească ca după un potop, în ale noului prieten se îmbulzea, în pitorești veșminte, o lume întreagă: șeici și pașale, emiri și hani, rajahi și mandariini, preoți și călugări de toate legile și tagmele, zodiasii, pustnici, vrăjitori, vraci, căpetenii de seminții sălbatice cărora le fusese oaspe sau tovarăș de petrecere și vânătoare și trebuie să le fi intrat în voie și să le fi fost pe plac la fel ca numeroșilor săi prieteni din Europa, așa cum știa să se arate, liniștit, blajin, îngăduitor, fără jidulie și prejudecăți de rând, de o curtenie binevoitoare nesilită, ce trăia în el un boer mare. În înțelesul înalt al cuvântului, unul din păstrătorii cei din urmă a ceea ce „vechiul regim” avea mai simpatic și mai ademenitor. Și nu mă întrebam atât cine era acel domn Pantazi — așa părea că îl chema — omul pătimaș după Frumos și adăpat la isvorul tuturor cunoștințelor, care citea în original pe Cervantes și pe Camoens și vorbea cu cerșetorii țigănește, cavalerul Sfântului George al Rusiei, cât mă ciuda pricina tristeții celui răsfățat al soartei, taina acelei line melancolii ce îi adumbrea așa romantic ființa și se oglindea nesfârșită în priveliștea atâtor ceruri, atâtor mări și limane. Cu încetul, la evocarea lor, se deșteptase în mine un suflet nou, un suflet de nomad cu nostalgii sfâșietoare, mă încindea dorul de ducă, mă înfrigura ispita plecărilor spre necunoscut, fermecul îndepărtatelor pribegiri și la gândul că ași rămâne până la căpătâi robul unui petec de pământ, osândit a mă frământa și istovi fără mulțumire într'un ocol restrâns, sufeream cumplit, mă simțeam abătut până la desnădejde. Asemenea acelei suliți măiestre, ce singură avea darul să tămăduiască rănile ce făcuse, numai povestirile ciudatului prieten îmi mai puteau alina răul, mulțumită lor mă cufundam în lumea visărilor ca într'o beție, beție de felul celor de mac sau de cânepă, atâțând închipuirea deopotrivă și urmate de treziri nu mai puțin amare.

Legasem dar iarăși prieteșug cu un necunoscut, prieteșug la toartă, eram toată vremea împreună, casa lui îmi era deschisă la orice oră, ajunseseam să stau mai mult la el decât la mine. Dela venirea toamnei ieșea mai rar, era tare friguros, dacă era urât afară nu desfăcea perdele ziua întreagă și sta cu luminile aprinse. Vorbea cu dor atunci de villa ce, undeva sub un cer cald, îl aștepta la marginea mării, într'un noian de verdeață și de flori. Florile, cât le iubea! La dânsul se scuturaseră cei din urmă trandafiri de București și pentru că tușănicele ce le luaseră locul nu miros, mănunchiuri de ciubuce de vanilie își avântau aroma în largi cupe. Te îmbiau, de pe măsuțe, zaharicale, poame, băuturi dulci. Omul trăia într'o nepăsare fără țărmurire, nu se sinchisea de nimeni și de nimic; afundat în perne, fuma și povestea numai, iar povestirile-i nouă totdeauna, erau

urmate de acele lungi căderi pe gânduri când îi lăcrămau ochii. Și, afară de mine, nu îi cunoșteam alt oaspe.

Or, cam o lună înainte de seara dela care purcede istoria de față, la birtul franțuzesc, unde domnului Pantazi îi se păstra cu sfințenie masa, în colțul cel mai adăpostit era la ceasul cinei zarvă mare. Ce anume prilejise, în strâmta încăpere, gălăgioasa adunare a tot ce Bucureștii avea mai moțat, nu țin minte, știu numai că, repede sătul de a privi această lume anostă și deșertă, mă hotărâsem tocmai să îmi aplec nasul în taler, când avu loc o intrare ce merita într'adevăr să nu fie trecută cu vederea. O clipă mi se năzări că, folosindu-se de învâlmășeala unei cirezi tâmpede de malaci, se strecuraseră într'un țarc două fiare hămesite.

Era una din acelea împerecheri strânse, datorite deobiceiului vițiului, așa strânse că dela un timp nu se mai pot închipui singuri cei ce le alcătuiesc. De bună seamă tot vițiul trebuia să o fi înădit și pe aceasta, căci altceva ce ar fi putut apropia măcar doi oameni atât de deosebiți? Unul în vârstă, cănit și ferchezuit la desnădejde, purta pe un trup înțepenit dar svelt încă, un cap cum veacul nostru nu își mai dă casna să plăsmuiască și părea chiar întors din vremuri de altădată acel chip aprig ale cărui trăsururi semețe purtau pecetea răsvrătirii și a urii. Celălalt, mai tânăr mult, coclit însă și buhav, care legăna pe niște picioare subțiri arcuite în afară o burtică ascuțită, oglindea pe fața-i rânjitoare și botoasă josnicia cea mai murdară. Cel dintâi, foarte rece, își rotise încet privirea posomorâtă pe deasupra capetelor, celui de al doilea îi jucau fără astâmpăr ochisorii vioi și rețecați sclipind de vicleană răutate. În tot, impresia ce o da acesta din urmă era numai în paguba lui, iar alăturarea de domnul cel truțaș făcea să îi reiasă și mai respingătoare mutra obrasnică de marțafoi.

— „Dumneata nici apă la gârlă nu găsești“, bomboni el așa ca să îl auzim noi, „tot eu, tot Pîrgu sireacul!“ Strânse familiar mâna lui Pantazi și ocrotitor pe a mea și se așeză la masa noastră fără a mai cere voie. Insoțitorul său nu luă însă loc decât poftit și după înfățișările de rigoare pe cari le făcui cu atât mai mare plăcere cu cât demult doream o apropiere între aceste două ființe, Pașadia și Pantazi, așa menite să se înțeleagă și să se prețuiască.

Ținurăm deschis localul până la ziuă, Pîrgu plecă și se întoarse de mai multe ori, din ce în ce mai beat. Ca să îi dovedească lui Pantazi, pe care din „nene“ nu îl scotea cât îl iubea, îl tot săruta mereu — „Nu mă mai lăsați să îl pup, fraților,“ ne rugă el, „că-l trimit la Govora!“ — „Bufoan abject“, îl muștră Pașadia, „vezi să nu te trimitem noi la Mărcuța!“

Când stau uneori să mă gândesc la cele ce urmară, mi se pare că buni de balamuc am fost noi ceilalți trei și nici de cum Pîrgu. Se adevări odată mai mult că alăturând răul de bine, molipsire nu poate avea loc decât din partea răului. Ticăloasă fire omească! Ca să fim împreună, Pantazi și cu mine urmarăm, fără codire, în viața lui de noapte, pe Pașadia care, la rândul său, se lăsa călăuzit orbește de Pîrgu. Mi se desvălui astfel o lume nebănuită, cu blestemății la cari de nu ași fi fost în ființă martor și le ași auzi de la altcineva, le ași crede că țin de tărâmul născocirii. Bucureștii rămăsese credincios vechei sale datini de stricăciune; la fiecare pas ne aminteam că ne aflăm la porțile Răsăritului. Și totuși, desfrăul mă uimi mai puțin decât descreerarea ce domnea în toate rândurile; mărturisesc că nu mă așteptam să văd dospind țicneli atât de numeroase și de felurite, să întâlnesc atâta primejdioasă nebunime slobodă. Cum nu îmi fu dat să găsesc mai pe nimeni la care, mai curând sau mai târziu, să nu se dea pe față vre-o meteahnă, pe care, pe neașteptate, să nu îl aud aiurând, la sfârșit, pierdii nădejdea să cunosc, în carne și oase, făptură omenească pe deplin teafără la minte. Numărul cazurilor interesante rămânea însă restrâns și, printre ele, vrednic de cercetare intradevăr nu îl socotii decât pe al lui Pașadia.

Am pomenit de felul cum marele meu prieten pusese cu vre-o cincisprezece ani înainte capăt lungii lupte în vâlmășagul căreia îl aruncase mohorâta lui zodie și cum se îngropase de viu. De atunci tot ce făcea era așa nesăbuit și fără de noimă, că nu se putea să nu dai dreptate obșteștii păreri care îl decretase nebun. Omul acesta care, în ura bolnavă ce nutrea împotriva țării românești, jurase că se va înstrăina pentru totdeauna îndată ce mijloace cât de slabe îi vor îngădui-o, când se înavușise, și așa cum

poate nici nu trăsesse nădejde, nu numai că nu îi mai trecuse hotarele, dar se statornicise tocmai în București, în orașul blestemat, plin de atâtea amintiri amare. Din bătrânele case ale Zincăi Mamonoaia, cumpărate la mezzat, el își făcuse, meremetisindu-le deantregul și ingramădind înăuntru tot felul de scumpătăți rare, o somptuasă sihăstrie, unde trăia pe picior mare, boerește. Cum trăia însă, era o halima: ca la el la nimeni. El, care de cincisprezece ani ținea bucătar și sofragiu, nu lua masa decât seara și atunci la birt și, tot de atâta vreme, nu se culcase acasă, în pat, niciodată. Slugile sale ce, la dorință, se iveau și piereau, ca niște stafii, mute, el nu le suferea să stea cu dânsul sub acelaș aceperis; ele huzureau într'o locuință deosebită, unde puiseră și își pripășiseră neamuri sau cunoștințe, de cari stăpânul habar nu avea și a rămas de pomână cum acesta văzând într'o zi, pe geam, că dela el, din curte, se scoate un cosciug, nu a ținut să știe nici cine fusese mortul. Să stau să îi înșir toate ciudățeniile de soiul acesta, ar fi să nu mai isprăvesc; mă voi mărgini dar să mă acăț numai de cea mai uimitoare: Pașadia trăia cu schimbul două vieți.

De dimineată până seara, el nu se mișca de acasă, nu se ridica dela masa de lucru dintre cărți și și hârtii, citea, scria fără răgaz. În timpul acesta nici nu fuma, sorbea câte puțin numai dintr'o ceașcă de cafea fără zahăr și tare. Mergeam din când în când să îl văd și era, de atâtea ori, pentru mine, o sărbătoare. Ce ființă aleasă, câtă deosebire între dânsul și ceilalți, ce prăpastie! De vulgaritatea consfințită de obiceiul pământului, nici umbră la el, nici urmă — nimic balcanic, nimic țigănesc, pășindu-i pragul treceai granița, dădeai de civilizație. Acolo era sălașul desfătărilor grave ale duhului. Cum era atunci cu puțință ca omul de carte și de Curte, care ar fi făcut podoaba zitelor dela Weimar să se fi învoit a împărtași, de seara până dimineata, desmățarea unui Pirgu, ca apuseanul subțire în gusturi și lingav să guste pastrama și tulburelul, schembeaua și prăștina, ca vechiul vienez pierdut în vraja visului mozartian să asculte ciamparalele și bidineaua? Li ațipea estimp oare voința, era cumva victima, fără răspundere a vre unei sminteli stranie? Eu unul am crezut că da și mă îndoesc ca o altă talmăcire să fi părut mai firească oricui ar fi știut ce îngrozitoare clironomie împovăra în privința aceasta pe Pașadia.

Se împlinise cam un veac de când cel dintâi cu acest nume, la care se adăogase porecla de Măgureanu după o moșioară de danie domnească, fugind de undeva, de prin părțile turcești ca să scape de ispășirea unui îndoit omor, se aciuse în Valahia și ajunsese armaș-mare. O tristă faimă supraviețuise omului pătat de sânge ce nu fusese văzut răzând niciodată. La veneticul acesta necunoscut, despre care se svonise că nu își destăinuia obârșia pentru că ar fi fost prea joasă, se învederau tocmai dimpotrivă, trupește și sufletește, semnele unei înalte stirpe în cădere: portul semeț și înfățișarea nobilă, trufia, cerbicia și cruzimea, lenea, sila de viață, setea de răzbunare și puterea de ură, semne ce trecu urmașilor săi, cari dacă nu s'ar fi prigonit între dânsii, dezbinați toată vremea, ar fi putut încă dura o casă puternică și vestită. Credința că țara românească le-a fost neprielnică nu era lipsită de temei, cu toate că și suceala firii lor pătimase și îndărătnice. bântuită de învrăjpire, nu numai vitregia împrejurărilor îi a împiedicat să ajungă la treapta pentru care îi meneau prețioasele daruri ale minții. Ei se arătaseră lacomi de învățătură, plăcuți la vorbă și meșteri în condei, isteți și destoinici, dar fără șir în ce făceau, cu trăsneli toți și cu toane, purtând fiecare în sine plodul propriei sale pierderi și pieiri și, stând cineva să cugete la soarta Pașadeștilor-Măgureni, ar zice că asupra neamului lor apăsa o neagră ațurisenie care îl mâna fără înduplecare spre stingere, supunându-l mai înainte la încercările cele mai grele ale restriștei. Desrădăcinată și răsădită în pământ străin, bătrâna tulpină, bătută de vijelie, își scuturase jalnic cele din urmă frunze. Armașul schingiuitor și ucigaș se prăpădise de timpuriu, otrăvit, zice-se chiar de ai săi, al doilea, serdarul, vânător posac, își petrecuse mai toată viața în Vlăsia, și, învinuit de tâlhărie la drumul mare și de batere de bani calpi, pierise pentru totdeauna fără a i se mai auzi de nume, iar fiul său, părintele prietenului meu, părinte nevrednic și dușman, cartofor, crai și bețiv, măcinase mai multe rânduri de moșteniri și murise în furiile nebuniei. La fel sfârșise, tânăr, și vărul său, poetul, iar dintre fete, singura care avusese parte de cununii își aprinsese dela lumânare părul în noaptea nunții și arsese de vie. Femeile ce slujiseră de matcă — greaca ursuză și sanchie clocindu-și cu

gura încleștată lunga dambă între hârdaele de neramizi și de gazii, sârba haină și dârjă care, pe patul morții, scuiase grijană în barba popii și își dase sufletul blestemându-și copiii, brașoveanca zăcașă și fățarnică roasă de schiros și de pismă — înveninaseră mai mult acel sânge bolnav, îi sporiseră funesta zestre de racile și de beteșuguri, dar ascuțiseră totdeodată și deșteptăciunea celor zămisliți dintr'însul, acea stearpă deșteptăciune, nesănătoasă și ea poate, care atinsese o așa înaltă stepenă de agerime la vlăstarul cel din urmă. În acesta, sufletele celor dinainte ai săi cuibau neîmpăcate, licărind în sumbra-i privire, rânjind în zâmbetu-i sinistru, ele îi stânjeniseră înălțarea, îl împiedecaseră să apună cu fală, zăticnindu-i minunata cumoănire a însușirilor și, numai el știe de câte ori fusese nevoit să își încordeze înmotrivă-le toată stăpânirea-de-sine, într'o luptă mai istovitoare decât aceea cu vrăjmașii dinafară și din care nu ieșise biruitor deopotrivă până la sfârșit. Într'o zi, ziua hotărârii celei mari, le lăsase să își reia din drepturi o parte, ridicase singur zăgazul și se prăvălise în desfrâu adânc, până la fund, dar, și mă simt dator să o spun iarăși, degradarea nu îl înfierase o singură clipă, căci, dacă seara, patriciul cobora în Suburra, el nu își schimba portul, nici nu își lepăda însemnele, rămânând tot așa de măreț în vițiu ca și în virtute. Se petrecea însă atunci într'însul ceva nefiresc: treptat ființa lui cădea într'o amorțeală așa stranie, că acela pe care Pirgu îl țâra, fără împotrivire, după dânsul, nu arăta a fi Pașadia el însuși, ci numai trupul său, în care singură privirea urma să trăiască, din ce în ce mai posomorâtă și mai tulbure, destăinuind parcă o suferință lăuntrică sfâșietoare. Ar fi stat astfel, fumând țigară după țigară, sorbind pahar după pahar, fără a rosti un cuvânt, noaptea întreagă. Cunoaștem mijlocul de a îl rechema la viață. Deodată, ca prin farmec, omul se înviora, ochii îi se înseninau, un trist surâs îi lumina rece fața stinsă. Adusesem vorba de ceva din vremuri de odinioară, de demult. Știam că vedenia Trecutului, în care se cufunda cu patimă, era singurul lucru în stare să îl miște, de Trecut vorbea cu o reculegere mistică; eresul că sufletul său umbros și vechiu ar mai fi avut cândva și alte întrupări fiind singura amăgire ce își îngăduia, singura înduioșare și singura mângâiere. Și așa de puternică era la dânsul acea vedenie că pe dată ne-o împărtășea și nouă — lui Pantazi și mie. Incepea atunci, nu mai puțin fermecătoare, o nouă călătorie; călătoria în veacurile apuse. Ne regăseam de obicei în acela, scump nouă și nostalgic între toate, care fu al optsprezecelea.

Eram trei odrasle de dinaști, cu nume slăvite, tustrei cavaleri-călugări din tagma Sfântului Ioan dela Ierusalim, ziși de Malta, purtând cu fală pe piept crucea de smalt alb și încununatul trofeu spânzurate de panglica de cânăvăț nebru. Răsărise, în amurgul Craiului-Soare, părinții iesuiți ne crescuseră și ne înarmase Villena. Tineri de tot, într'o caravană, scufundasem pe furtună, niște tartane barbarești; mai târziu vitejiserăm pe uscat pentru isbânda florilor de-crin: fusese la Kehl' cu Berwick și cu Coigny la Guastalla, după cari isprăvi luaserăm rămas bun dela viața ostășească și, dornici de a vedea și de a cunoaște, plecasem, treime nedespărțită, în neconținut colind, pe urmele lui Peterborough. Curteni de viță, dela un capăt al Europei la altul, nu fu Curte să rămâie de noi necercetată, tocurile noastre roșii sunară pe scările tutulora, oglinzile fiecăreia ne răsfrânseră chiourile întepate și zâmbetele nepătrunse; dearândul cutreerăm Curte după Curte; bine primiți și bine priviți pretutindeni eram oaspeții Măriilor, Sfințiilor și Luminațiilor toate, ai Domnitorilor mari, de mijloc și mărunți, ai Printeselor-starițe, ai Prinților-eumeni și ai Prinților-episcopi; la Belem și la Granja, la Favorita și la Caserta, la Versailles, la Chantelouo și la Sceaux, la Windsor, la Amalienborg, la Nymphenburg și la Herrenhausen, la Schönbrunn și la Sans-souci, la Haga-pe-Maelar, la Ermitage și la Peterhof cunoscurăm „dulceața traiului”. În sărbătoare neîntrepută de zi și noapte, am petrecut cum nu se mai petrecuse și nu se va mai petrece, ne-am înfruptat cu nesaț din toate desfătărilor simțurilor și ale minții căci, deși lipsit de măreție, fu veacul binecuvântat, veacul cel din urmă al bunului plac și al bunului gust, pe scurt veacul francez și mai presus de orice veacul voluptății, când până și în biserici heruvimilor le luaseră locul Cupidonii, când, lăncezind de dor, inimile fură aduse prinos toate zeului legat la ochi și noi, care am văzut pe Mult-lubitul târându-se la picioarele marchizei, pe filosoful dela Potsdam scâncind după Kayserlinck și pe Semiramida moscovită smulgându-și părul la moartea lui Lanskoï, noi înșine nu scăparăm dulcelei molimi — era „atât de frumos

seara sub castanii înalți" — privind însă în femei și un mijloc nu numai un țel, cum ne ispitise politica, adesea făcărăm din alcovuri punte și pentru ca totul să ne izbutească, viețuirăm în însoțirea celor Aleși și slujirăm pe Cârmuitori. Amestecați din umbră în toate urzile și uneltrile, fără noi nu se fereca nici desfereca nimic; prin lingușiri și daruri cumpărăm țitoarele regești și ibovnicii împărătești, dregătorilor le eram sfetnici și călăuze, lucram după împrejurări la înălțarea sau la răsturnarea lor, îndeplineam însărcinări de tot soiul: întovărășam pe Belle-Ile la Frankfurt pentru alegerea Împăratului, plecam cu Richelieu în peșit la Dresda, tocmeam la Paris pânze de Watteau pentru marele Frederic, duceam d'amantialele Elisavetei Petrovna să le șlefuiască la Amsterdam, porunceam la Malines horbote pentru Brühl și acestea toate nu pentru vânarea de avuție sau de mărire, ci numai din nevoia de a fi pururi în neastâmpăr, în mișcare. Hoinari nepocăiți, vecinic pe drumuri, pătimași de curiositate și din ce în ce mai ahtiați după plăceri, ne-am răspândit cu frenesie sufletele în depănarea celei mai înflorite vremi, din câte se cunoscuse, ne-am împărtășit din toate harurile ei și din toate rătăcirile. Și noi am fost nebuni după muzică, ne-am răboit pentru Rameau și pentru Glück, și asemenea celor trei Crai ne-am închinat copilului care avea să fie Mozart; și noi am avut slăbiciune de aventurieri: Neuhoj, Bonneval, Cantacuzen, Tarakhanova, ducesa de Kingston, cavalierul d'Éon, Zanovici, Trenck s'au bucurat în ascuns sau pe față de sprijinul nostru, pe Casanova bătrân și matofit îl am aciolat pe lângă Waldstein la Dux; și pe noi ne-a atras ce părea suprafiresc: oglinda lui Saint-Germain, carafa lui Cagliostro, hârdăul lui Messmer, bazaconiile lui Swedenborg și ale lui Schrepfner aflau la noi, cari nu mai credeam în nimic, crezare. Și tot cu luare-aminte urmăream lucrările lui Scheele și ale lui Lavoisier. Cu încetul legasem prietenie cu mai toți aceia al căror nume istoria nu se poate scuti să îl însemneze, ne trimetam răvașe, ne abăteam totdeauna din cale ca să dăm câte o raită pe la Monthbard sau pe la Ferney, prelungeam încântătoare popasuri la Hoditz, în Arcadia lui silesiană dela Rosswalde, spoream alaiul Împărătesei în Taurida, ne cufundam în nebunia carnavaulului la Veneția și, tot între măști, în cealaltă Veneție dela miază-noapte, în brațele noastre cădea Regele împușcat de Ankarstroem. Era scris ca cel mai frumos dintre veacuri să asfințească în sânge și când, după câteva luni, vedeam trecând în par, între fulgerări de cușme frigiene, capul Doamnei de Lamballe, înțelegând că timpul nostru trecuse și că, în curând, avea să stârvească și să cadă pradă nimicirii tot ce ne fusese pe lume drag, ne acopeream fețele și pieream pentru totdeauna.

— „Ia mai lăsați, nene, ciubucele astea“, ne întrerupea satisit Pirgu, „să mai vorbim și de muieri“.

Știam atunci că nici gălceava nu era departe. Pașadia îi tăgăduia lui Pirgu în ce privește sexul gingaș orice fel de pricepere. Nu cu mai puțină tărie, Pirgu susținea, la rândul său, că în materie de dame Pașadia era nul. Să fi judecat după femeile pe cari Pirgu îi le aducea lui Pașadia, oricine ar fi fost de părerea acestuia din urmă: numai otrăvuri, rable de pripas, trezitură și răsufletură—o adevărată jale. Dar pentruce atunci Pașadia care, cu banii ce îl țineau, ar fi putut să își plătească tot ce era mai trufanda pe piață, se mulțumea cu ele, lăsând să își bată așa neomenos joc de dânsul Pirgu, căruia numai gustul nu îi lipsea. Vechiu copoi, Gorică dibnia, pe la mahala, fete vrednice să slujească de isvod de frumusețe, le momea cu vedenia unei vieți ușoare și bogate, le sprijinea întâii pași pe poteca viștiului, cu părintească grijă și, ca un adevărat părinte, nici nu se atingea de ele. Cu totul altceva îi plăcea lui. Șimțurile sale, ce arătau respingere tocmai de ce era venust și pur, nu se mai deșteptau decât la beție și atunci îi trebuiau femei șchiloade, știrbe, cocoșate sau borțoase și mai ales peste măsură de grase și de trupeșe, huidume și namile rupând cântarul la Sfântul-Georghe, geamale, baldăre, balcâze. Iar de grețoseniile la cari se deda cu ele, vorbea atât de zdrențaros încât ar fi făcut să se rușineze, dacă îl ar fi înțeles, porcii chiar și maimuțele.

— „Nu scuipați“, rânjea el, „că-i piere gustul. Ce vreți dacă am boală, dambă?“.

Abia se potoleau lucrurile că, din chiar senin, isbucnea al doilea rând de ceartă. Pentru nimic, Pașadia nu ar fi scăpat prilejul de a ponegri ce era românesc. Pantazi îi lua în totdeauna parte, dar fără pornire; la unul era înverșunarea împotriva unei ființe iubite care îl trădase, la celălalt numai desprețul față de o rudă săracă. În schimb Pirgu ajun-

gea să se mire el singur cât era de patriot și nu pot să uit cum, mergând odată să îl iau dela o adunare de cioclovine îmbrăcate toate în port național, dar fără a vorbi una boabă românește, mă am crucit și eu, ca de altă aia, când l'am văzut, dulce păstoraș al Carpaților, cu cavatul în brâu, învărtind o bătută zuralie cu teosoafa Papura Jilava. Decât să își audă terfelită biata țărișoară, mai bine se lipsea de toate, se scula și ne părăsea, pentru scurtă vreme însă, de oarece se întorcea în totdeauna și niciodată singur. Insoțitorii și li dejuga, fără să mai ceară încuviințare, deadreptul la masa noastră, la care, în chipul acesta, în mai puțin de o lună, am văzut perindându-se tot ce Bucureștii avea mai năbădăios, mai zănat, mai teșmenit și defăimat — jegul, lepra și trănzii societății. Pierdut, ca de obicei, în aburoasa-i visare, Pantazi nici nu îi băga în seamă, era de mirare numai cum Pașadia, omul atât de țâfnos, nu îi respingea, ba dimpotrivă: îi cinstea, le întindea chiar mâna și după oarecari întrebări ce le punea unora cu meșteșug, trăda a nu fi fost tocmai așa străin de ce se petrecea pe lume cum își da aerul. Se făcea foc însă de câte ori, cântând: „Ah, după militari, infanteriști, tunari“..., Pirgu ne aducea de subțioară pe Poponel.

Se făcuse cunoscut sub această poreclă unul din edecurile ministeriului trebilor din afară, băiat de mare viitor, arătând ca mulți alții din breasla lui, o aplecare deosebită pentru anumite metode dosnice ale unei școale foarte discutate. Lamsdorf, Eulenburg, Mestschersky îi erau părinți sufletești și de asemenea nașii, Poponel se dovedise vrednic. Cum, pe vremea aceea, orașul nu era încă năpădit de numeroși icioglanii de meserie, îmbrăcați scurt și strimt, sulimeniți și cu unghiile smălțuite, Poponel trecea drept ceva rar. În făptura sa, care dealtmintreli, în ce privește drăgălășia, nu lăsa decât de dorit, sălășluia, mistuit de toate flacărele Sodomei, un suflet de femeie, sufletul uneia din acele slujnici împuțite ce dau târcoale seara cazarmilor. Mai mult nu voi stărui asupra-i; ca să îl descriu ar trebui să îmi înting pana în puroi și în mocirlă și, la această îndeletnicire, nu îmi ași pângări numai pana, dar ași spurca mocirla chiar și puroiul. Și totuși, nu a lui era vina: așa era dela Dumnezeu. La apropierea diplomatului, Pașadia recădea în sumbra-i toropeală și îl aștepta să plece ca să îi facă lui Pirgu imputări amare.

— „Până când“, îi răspundea acesta, cu asemenea prejudecăți trezite, până când? Dece atâtă prigoană? Nu cumva ai pofti să îți faci dumitale curte? Nu? — atunci ce ai cu el? Dumneata nu îți muscal cu luna? — lasă-l și pe el să își ia turc cu luna. Dumitale îți cere cineva socoteală că umbli după marcoave, după ștealfe? — el dece să nu umble după juni, după crai? — „Bine“, stăruia Pașadia, „dar pentru ce le face așa pe dădaca? — Păi altfel“, lămurea Pirgu, „nu fac nici ei pe doica“.

Era dat în Paște, dat dracului. Al să fi voit el, cu darul de a zeflemisi grosolan și eftin, cu lipsa lui de carte și de ideal înalt și cu amănunțita lui cunoaștere a lumii de mardeiași, de codoși și de șmecheri, de teleleici, de târfe și de țate, a năravurilor și a felului lor de a vorbi, fără multă bătaie de cap, Pirgu ar fi ajuns să fie numărat printre scriitorii de frunte ai neamului, îi s'ar fi zis „meștrul“, își ar fi arvunit statui și funeralii naționale. Ce mai „schite“ i ar fi tras, maica ta Doamne! dela el să fi auzit dandanale de mahala și de alegeri! Mai cumine poate, dânsul se mulțumea a le pune la cale, a trage sforile și în aceasta rămânea neîntrecut. Așa cum sucea el treburile, cum le învărtea, cum îi prostea și îi zăpăcea dela mic la mare, scoțându-se pe el basma curată, era o minune: un târg întreg îl juca giurgiuna și noi înșine nu am făcut tustrei oare parte din Vicleimul, ale cărui păpuși le arunca una într'alta, le smucea, le surchidea fără să se sinchisească dacă îi se întâmpla să le ciobească sau să le sfarâme? Mai primejdioasă javră și mai murdară nu se putea găsi, dar nici mai bună călăuză pentru călătoria a treia, ce făceam aproape în fiecare seară, călătorie în viața care se viețuește nu în aceea care se visează. De câte ori totuși nu mă am crezut în plin vis!

Abia se isprăvea masa, că lui Pirgu îi se și făcea de ducă. Ii era omului sete. Se găseau pe atunci, slavă Domnului, și nu scumpe, vinuri de Bordeaux și de Bourgoșne să fi făcut cinste unui ospăț regesc. Lui Gorică nu îi erau însă pe plac, el vrea un vin mai ușor, vin indigen, viu de grădină, descoperirea el câte unul grozav și ne căra, prin cine știe ce fund de mahala, să ne cătrânească cu vre-o poșircă mucșgăită și turbure. Adevărat lup de mare, Pantazi bea ce îi da de gură, mai lesne chiar decât Pașadia care nu băutura căuta, ci larmă, lumină, lume. De acolo plecam să încercăm alt vinaț; își

aducea el aminte de niște ravac nebun la prispa-înaltă sau de niște sânge-de-iepure, să dai cu căciula în câini. Între două cărciumi, luam o cafea la Protăpeasca sau la Pepi Șmaroț și mai stam de vorbă cu fetele la un pahar, cât rostuia Pîrgu pentru Pașadia sau altcineva, vre-o întâlnire pe a doua zi. Ne suiam uneori nițel la club, unde Pașadia ținea câteva lovituri, la drum-de-fier, din picioare, la iuțală; aceasta însă rar, femeilor și cărților fiindu-le hărăzile ceasurilor dinaintea cinei. La popasul al treilea începea cheful cu temei, pe răpunere. În jurul nostru foiau și forfoteau sinistre jivinele streji-nopți ale orașului. Cu ele Gorică se simțea la largul său, își da drumul. Ca argintul-viu, el aluneca dela masă la masă, stârnea hoțote de răs. mulțumită lui chiolhanul prindea cheag și se înfierbânta; el spunea lăutarilor ce să cânte, le da de băut, se pupa cu ei în gură, apoi îi lua la înjurături și la palme. De altfel, cam de obicei, spre dimineață se lăsa cu bătaie. Străini de tîmbălăul care se umfla sălbatic, Pantazi și Pașadia își urmau în tăcere visarea ca și cum se ar fi aflat la mii de poște departe, ceea ce părea că le-o tulbură era tocmai liniștea. Și, ceva ciudat iarăși, când se întâmpla să nu vie Pîrgu—avea de moșit vre-o poliță cu maimuță, sau se încurca la dardăr cu Mehtupciu—atunci, chiar dacă mergeam pe unde fusesem cu dînsul, moțaiam cu paharele dinainte, tot ce vedeam rămânea șters și fără viață, acelei lumi de noapte însuflețitor fiindu-i numai el, el, întruparea vie a însuși sufletului spurcat și scârnav al Bucureștilor. De aceea îl urmam fără vorbă; cu dînsul am tîrbăcit, pe lapoviță și pe sloată, clisa ulițelor fără caldarâm și fără nume de pe la margini, prin funduri de maidane pline de gunoaie și de mortăciuni, am intrat, pe brânci aproape, în zăpușeala chițimiilor scunde, cu pămînt pe jos și spoite tot așa de proaspăt ca țigăncile ce, în flenderițe roșii sau galbene și desculțe, legate numai cu o vipușcă de cărpă sub genunchi, se dădeau acolo parlagiilor și mășarilor pe o băncuță, o cinzeacă de trăscau sau un pac de mahorcă. Și cu toate că nu mergeam în familii — Pașadia fiind împotriva — am isbutit să coborâm și mai jos... Adăstam apoi în piață, la ciorbă de burtă, până în revărsatul zorilor.

Zorile...

La cuvîntul acesta, Pașadia se oțerea, se scutura ca după un vis urât. Mă feream să mă uit atunci la chipul său încleștat, să îi întâlnesc privirea tulbure a cărei groază nimic nu ar putea-o spune. Tot astfel, cu inima strînsă, trebuise să se fi întors, în grabă, de teama de a nu fi prins de lumina zilei pe drum, străbunul ucigaș. Ne despărțeam însfârșit, ducându-ne fiecare leșurile: Pașadia și Pantazi deadreptul acasă, unul la lucru, celălalt la odihnă, eu la baia de aburi, Pîrgu la moașă să îl tragă cu oțet de trandafiri și cu opodeldoc. Deșuchieturile lui, oricare ar fi fost, ajunseseră să pară la dînsul așa de firești că în Jarcaleți, unde sta cu părinții, pe mahalagii vecinași nu îi mai cuprindeau mirarea când îl vedeau întorcându-se dimineața cu două flașnete cântînd fiecare altceva, cu ursul, cu călușarii sau cu paparudele, pe saca, pe țargă, sau cu dricul.

Dar tristul nostru hațialăr avu cel puțin o urmare fericită. În scurt timp, o nobilă amicitie legă pe Pantazi de Pașadia. Sufletește, cred că mai vîrtos decît cunoștințele și și curtenia îi apropiase tristețea, deși a unuia era albastră și lină ca acele seri ce se întorc, zice-se, de demult, iar a celuilalt o neagră și nețîrmurită Gheenă. Și această legătură aduse în viața lui Pașadia o schimbare neașteptată. Cum Pantazi lua de obicei pe seama lui cheltuiala de noapte și într'asa fel că nu încăpea din partea lui Pașadia împotriva, acesta se hotărî să îl ospăteze, la rîndul său, dar nu la birt, ci la el acasă, la prînz. Se scoaseră pentru întâia oară din dulapuri și lăzi pânzeturile de masă de Olanda, farfuriile și cleștarurile de Boemia, argintăria suflată cu aur. Sofrageria fu bogat înflorită cu trandafiri galbeni, ce căpătau străvezimi de ceară în galeșa lumină chihlibărie a acelei dulcegi zile de toamnă, cea din urmă frumoașă a anului. Mă simțeam așa departe de București și mi se părea că acel prînz însemna sărbătorirea reîntoarcerii lui Pașadia dintr'o lungă pribegie, a lepădării lui de rătăcire și de Pîrgu.

Intr'adevăr, deși poftit, Gore nu venise. După masă, trecuserăm într'o încăpere de cel mai prețios rococo vienez, îmbrăcată toată, pereți și mobile în mătase șofranie cu poleeli de argint intruchipînd flori de nufăr, salonul lui Kaunitz, cum îl numeam, de oarece era împodobit de un fastuos portret al cancelarului-principe în manta Lănei de aur și ticluit întocmai după una din odăile de primire ale vechiului său Gartenpalast

din Mariahilf. Paşadia era menit să trăiască în acel decor aristocratic atât de potrivit cu fiinţa şi cu sufletul său, la dânsul cărturarul şi cugetătorul fiind altoiţi pe un ciocoi borât, căruia când îi se întâmpla să se aplece ca atunci cu vre-unul din semenii lui, în măsură să îl priceapă, îşi da pe faţă toată râia. Mut de uimire, Pantazi nu se mai sătura să îi admire nobila demnitate a ţinutei, severa stăpânire asupra mişcărilor şi vorbirii, amărăciunea aceluia viu sarcasm ce geruia scriitor, mai rece decât omătul, mai tăios decât oţelul, mai înveninat ca omagul şi încă nu mă domiresc cum şi le putuse însuşi, căci dacă adevărat e că, trebuindu-i veacuri ca să se plămădească, datina rămâne apnagiul exclusiv al sângelui, de unde acel strop albastru foarte pur care, respingând prihana corcelilor, înflorea în fiinţa lui pe neaşteptate atât de semeţ; ce tainică înrudire îl lega de acei slăviţi dregători mari din trecut, de chipurile cărora îi plăcea să se înconjoare şi de ale căror îndărătnicii, apucături şi gusturi era așa de îmbăcsit că, fără îndoială, ei însiși de ar fi fost rechemati la viaţă, s'ar fi recunoscut mai degrabă într'nsul decât în proprii lor urmași? Atunci am înțeles însă pentru ce îi se strigase: „raca“, mi-am dat seama cât de monstruos trebuise să fi părut și de străin desrobiților și feciorilor de lele ce se năpustiseră toți asupra-i ca să îl sfâșie și să îl nimicească.

Și, în vreme ce seara pogora, iar convorbirea lăncezise, fără voie îmi trecea prin minte tot ce auzisem despre Paşadia. Pe socoteala lui se trâncănise atâta! Brusca lui trecerea dela sărăcia lucie la avuție înfierbânta încă, după atâția ani închipuirile: ba că e în slujba unei Puteri străine, ba că pentru a nu da în vileag lucruri de mare gravitate îi se plătea scump tăcerea — de altfel, în afară de acele case, în cari băgase la bani cu nemiluita, nu îi se cunoștea nici un soi de avere sub soare, nici isvor de câștig și doar căpetenie de tâlhari sau calpuzan nu era ca bunicu-său, ori de, mai știi minune. Se spunea iarăși că tocmai dela serdar îi se trăgea procopseala. Ajuns în adânci bătrânețe, mult bogat și singur; acesta, simțind că îi se apropie sfârșitul, își chemase nepotul la dânsul, în țara îndepărtată unde trăia cu nume schimbat și îl lăsase moștenitor. E drept că din încălcita cronică a vieții prietenului meu lipseau file, fuseseră ani întregi când se dase afund, nu îl mai zărise nimeni, îl crezuse lumea mort. Misterul în care îi plăcuse în totdeauna să se învâluie, făcuse să iasă un alt rând de svonuri; bunioară se scornise că în zăvorăta sa locuință, impresurată de grădini, el ținea ascunsă, ori închisă, o femeie, o femeie nu în toate mințile; uneori, noaptea, se auzeau venind din partea locului țipete. Un fapt-divers — sinuciderea în împrejurări ciudate a unui cunoscut personagiu bucureștan, a cărui soție întreținea, se zice, legături vinovate cu Paşadia—dase bărfeli înverșunate prilej să își atingă culmea; se murmurase că, prins asupra faptului și încolțit, acesta nu se codise să adaoge la lanțul de nelegiuiri al neamului său o în-sângerată verigă. Asemenea istorii chiar de ar fi fost țesute în gherghef de adevăr, nu mă ar fi interesat prea mult; mie ce îmi sgândărea curiozitatea era altceva, tocmai ceea ce scăpase tutulor celorlalți din vedere. Destul de des, Paşadia spunea că pleacă pentru câte-va zile la munte, dar care era acel tainic Horeb, de unde se întorcea cu puteri proaspete, nu știa, nici nu se întreba nimeni. Ar fi fost firesc să presupun că făptura oțelită care săptămâni întregi din douăzeci și patru de ceasuri dormea cel mult câte două, și nici acelea în pat, mergea să caute în aerul balsamic al înălțimilor și în singurătatea lor adâncă pacea și odihna și mi-ași fi mărginit presupunerea la atât, dacă demult, fiind copil, nu ași fi auzit, la mătușa mea, dela o cocoană bătrână, cam rubedenie cu Paşadia, că acesta avea, în răstimpuri, furii, „pandalii“ groasnice, dar că, simțindu-le când îi vin, se închidea el singur înainte și sta ascuns până îi treceau. Intre aceste lucruri se făcuse în capul meu o legătură la care nu mă puteam gândi fără să nu mă cutremur.

Ieșind de acolo cu Pantazi, găsi pentru întâia oară ciudat că despre acestalalt, omul care îmi păruse un prieten decât lumea și uneori chiar un alt eu-însumi, nu știam încă nici cum îl chema adevărat: în țifrul încununat ce se vedea pe unele din lucrurile sale, lipsea tocmai slova începătoare a numelui sub care era cunoscut. Nemulțumit eram însă departe de a fi; la plăcerea de a mă bucura de prietenia a două ființe atât de unice fiecare, se adăoga aceea, pentru mine neprețuită, de a mă afla între două taine ce puse, ca două oglinzi, față în față, se adănceau fără sfârșit. Mă întrebam numai dacă din ele avea să mi desvăluie vreodată ceva?

(Va urma)

CÂNTECUL DRUMEȚULUI

DE

N. I. HERESCU

DDRUM lung e, drumețe, la deal și la vale...
Popas fă o clipă din cale.
Crășmarul bătrân, pe la el când mai treci,
Aur va scoate din neguri de beci.

Drumețule stai, sunt căile lungi,
Trudești către zare și'n zare n'ajungi.
Drumețule stai... Ohé... Evohé...
E soarele'n beciuri când sus nu mai e.

Drumețe, tot drumul de ieri e și azi...
Ridică paharu'n lumina ce plouă pe brazi,
Și țintue clipe fugare în cue de soare,
Țintue clipele vieții 'n pahare.

Ridică-l în soare... Ohé!.. Evohé!...
Vezi clipa de-acuma în sticla lui e.
Dar tu îndărătnic golește paharul:
Mai are alt aur în pivniți, crășmarul.

Hei, drumul, drumețe, e lung... Evohé...

CRĂȘMA DIN RĂSCRUCE

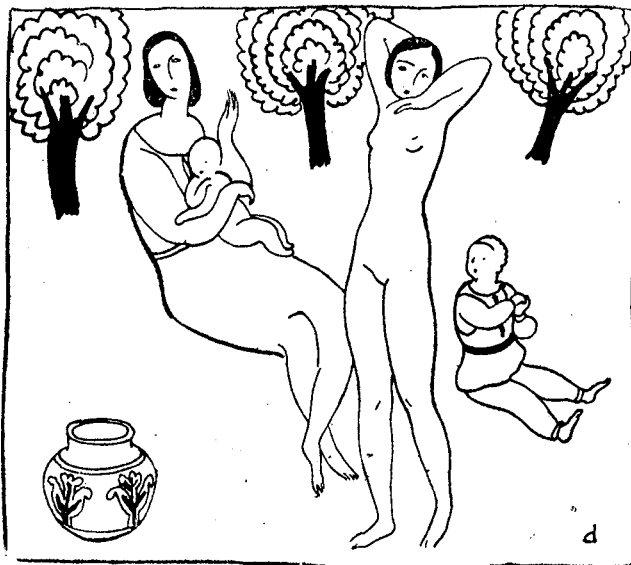
— **MOARĂ** cu scocuri de drumuri la drum —
Crășmă bătrână, spre tine mă 'ndrum.
Albă tu stai neclintit la răscruce:
Drumul sosește, drumul se duce.

Aripi de gând bat în mine duium...
Crășmă bătrână din cruce de drum,
Dăruie-mi soare topit, în pahare,
Pune-mi în ochi joc viu de isvoare.

Crășmă bătrână — moară la drum —
Măine eu nu voi mai fi cel de-acum:
Tu rămâi pururi pe-acelaș șes
Alte amurguri când haina își țes.

Crășmă bătrână, dă-mi vinul luminii,
Dă-mi să-mi dospească plămada tinii;
Cepul rotește-l încetinel,
Roi de albine să sboare din el..

Cântec din pieptu-mi să sboare cu el.

OMUL CARE ȘI-A GĂSIT UMBRA

DE

CEZAR PETRESCU

LUMINILE bulevardului își dădeau sufletul, asfixiate în ceață densă, acățată în haine, șuroind în zidurile îmbibate, pătrunzând ud până în măduva osului.

Orașul se topea fantomatic. Clădirile fără contur pluteau ca fregatele-năluci în brumele nordului. Trecătorii arătau chipuri nehotărâte și gelatinoase, asemeni spectrelor fotografiate în ședințele spiritiste. Pe urmă nu mai trecu nici unul.

Și totul fu deodată gol, posomorât și plictisitor, ca și cum până la capătul lumii soarele fusese pentru totdeauna stins și n'aveau să mai străluce nici odată pe-un cer adânc, eternele stele. S'ar fi spus că planeta s'a rătăcit într'un ținut interzis al spațiilor cu vășduhul înveninat, de unde până mâini nu va scăpa nimeni cu răsufare vie. Poate pământeni se și zăvoriseră în camere cu ferestre vătuite, îmbulziți în pivniți, proteguiți cu aparate de scafandri, nădăjduind o salvare miraculoasă. Un bec clipi și muri. Pentru cine mai suna oare alarma, un semnal de vardist?

De nicăiri nu mai trăia să răspundă nimeni.

Numai din capătul bulevardului, se materializă din tenebre, clătînându-se, un bețiv. Mergea în svăcnituri oblice, amărât foarte, bombănind către un tovarăș imaginar, pierdut cine știe unde, pe drum, în ceață:

— N'are decât!.. Nici nu-mi pasă. Iți spun pe onoarea mea: nici nu-mi pasă!.. Eu sânt stăpân...

Interlocutorul invisibil se arăta desigur neîncrezător, căci bețivul se propti în stâlpul unui bec, își privi cu luare aminte picioarele rășchirate, și icnind, reteză noaptea mușcedă cu mâna, muștrând scepticismul tovarășului absent:

— Imi pare rău. Pe onoarea mea!.. Eu sânt stăpân.. Dacă-i place. Dacă nu, adio și n'am cuvinte, puică!.. Este? De bunăseamă că este!

Bețivul hohoti răgușit dar triumfător, sguduindu-se din creștet până în tălpi, ceia ce-i primejdui echilibrul și-i dădu de lucru până să-l regăsească. Când fu din nou aproximativ fixat pe scoarța planetei, întrebă încă odată agresiv:

— Este?

Tot el răspunse imediat, împlânzit pentru tovarășul invisibil, redus la tăcere:

— Păi vezi bine că este! Așa te vreau, puiule!..

Își șterse cu podul palmei mustățile pleoștite de vin și de ceață. Scoase o țigare din buzunarul vestei, cu un gest larg și patetic, cum și-ar fi smuls inima din piept s'o ofere martir, călăilor. Incercă fără succes s'o înfigă în nas, în guler, între sprincene, până

nimeri gura. Pe urmă începu să caute cutia de chibrituri explorând toate buzunările, pe rând: la haină, la vestă, la pantaloni. Iși dădu pălăria pe ceașă, pe ochi, privi bulevardul fuliginos, în sus, în jos, sperând un drumeț cu joc. Nimic. Țigarea în bălată se frânse de la carton. O aruncă pe asfaltul vâscos și o strivi cu talpa. Într'o inspirație subită, descoperi vinovatul acestor vrăjmașe întâmplări și sughiță cu energie:

— Jos guvernul!

Strigătul din rărunchi îl smulse de lângă stâlpul electric, se clătină, descrie o semicirconferință și reveni la loc, ostenit de aceste aventuroase peripeții, rotind ochii provocător, să descopere în noapte o împotrivire de undeva. Dar nu era nimeni să ia apărarea guvernului. Ceia ce-l întărită să repete cu îndoită energie:

— Jos guvernul! Așa sânt eu.... Dacă le place... Dacă nu, adio și n'am cuvinte. Pe onoarea mea. Jjosss guvernul!

În împrejurările acestea, apăru coborând din celălalt capăt al bulevardului Ion Burdea-Niculești. Pășea repede, elastic, deschiat la pardesiu, lăsând să se vadă reverul de mătase al hainei negre și pieții de zăpadă ai cămășii, cu țigarea de foi în colțul gurei, cu pălăria de castor fin imperceptibil înălțată pe frunte; în mers cu înfățișarea sigură și biruitoare pe care i-o cunoaște dintotdeauna, toată lumea. În după amiaza aceia rostise în Cameră o fulminantă cuvântare care scurtase zilele guvernului, prietenii politici în unanimitate pornire de entuziasm și respect îi oferiseră o masă de sărbătorire; deși era deopotrivă de indiferent la șampanie, toasturi și ușoare succese, primise, fiindcă știa că o asemenea manifestație demoraliza mai desăvârșit adversarul. Din piața Teatrului, trimisese mașina acasă, iar el străbătea acum drumul pe jos să respire și să se desmorțească, împlinindu-și numărul de pași prescriși de igiena zilnică. Pe dânsul nu-l indispucea nici ceața bolnavă, nici pustiul lugubru al bulevardului, după cum nu-l exaltase nici frenezia aplauzelor de după amiază și nici entuziasmul închinărilor de adineori; tot ce întâmpina în viață era numai prilej de egală sa isfacție de a trăi pentru a birui. Mai cu seamă acum, când nu mai exista nici o îndoială că el va fi chemat să alcătuiască guvernul viitor, peste câteva săptămâni, peste câteva zile, poate. Nesiguranța era înlăturată. El nu avea alt vrășmaș decât nesiguranța. Țara era și de astădată de partea lui. Cum drept spunea ediția specială a gazetelor de seară, cu fotografia pe două coloane și cu numele lui, scris cu litere de-o șchioapă.

Din ceața scămoasă, glasul poporului sughiță confirmarea acestui apropiat desnodământ:

— Jos guvernul!

Ion Burdea-Niculești ridică sprincenele să măsoare cu tolerantă curiositate cetățeanul rezemat de stâlpul de schijă, prin care grația conștiința anonimă a țării. Bețivul făcu un semn misterios cu mâna:

— Psst! Pardon....

Se deslipi imprudent de stâlp. Lipsit de reazăm moral, descrie o semicirconferință în direcție inversă decât cea de adineori, se propti și reveni ricsând la loc, hipnotizat de vârful țigării aprinse, către care întindea mâna cleioasă.

— Psst! Pardon...

Scotoci în buzunarul vestei altă țigare; boțită, beteagă și deslipită, cadavrul mutilat al unei foste țigări. Fără să se descurajeze de înfățișarea-i infirmă, o netezi să-i aducă forma dintâi și lărgind compasul picioarelor să-și mențină echilibrul instabil, țuguia buzele după foc. Ion Burdea-Niculești, primi în plin obraz răsufierea dospită de vin a poporului suveran care cere schimbarea domnilor. Strămbă din nas, fiindcă poporul suveran consumă vin eștin și prost. Dar întinse resemnat, cu vârful degetelor înmănușate focul, fiindcă înaintea unei țigări care se cere aprinsă, toți fumătorii sânt prin consimțământul mutual, egali. Bețivul sorbi primul fum însetat, cu ochii închiși. La al doilea, îi deschise, pe urmă îi căscă largi cu teribilă surprindere, recunoscând în domnul cu pieptul cămășii alb și obrazul proaspăt bărbierit, personagiul sărbătorit de ediția specială a gazetelor. Se trase îndărăt, arcuind pălăria cu o superbă eleganță de mușchetar:

— Cucoane Ionel!.. Avem onoarea... Pardon. Omul dumneavoastră Cucoane Ionel... Iar în chip de concluzie, repetă sentința sumară:

— Jos guvernul!

Ion Burdea-Niculești îl privi cu desgust. Bețivul nu păru că ia seară la semnificația acestei priviri. Se apropie cu gura umedă să-l sărute.

— Dă-mi voie să te pup, cucoane Ionel... Tot ai noștrii sireacii! Omul dumneavoastră, cucoane Ionel... Ordin, și mă supun!...

Uitătura aspră a lui Ion Burdea-Niculești îi paraliză elanul. Distanța între el, viermele, și omul zilei se restabilă. Suspina pocăit și amar:

— Pardon! Dacă vă supăra, mă retrag!..

Vorbind, scăpă țigarea din mână. Plecându-se s'o ridice, o călcă. Înaintea acestui dezastru se opri consternat. Cuprins de milă și dispreț, Ion Burdea-Niculești răsturnă în pumn țigările de foi din tocul de piele și i le întinse pe toate... Bețivul le primi, cumplit de umilit în conștiința propriei sale decăderi.

— Sunt un păcătos, cucoane Ionel!... Numai dumneata ai să mă faci om...

Pe urmă, complice, făcând cu ochiul:

— Jos guvernul!... Trăiască cuconu Ionel al nostru! Trăiască România Mare!

Ion Burdea-Niculești, dădu să plece.

Bețivul își aminti:

— Psst! Pardon.

Cu mâna făcu semnul unui chibrit aprins de cutie. N'avea ce face cu țigările dacă nu-i dădea și chibrituri.

Ion Burdea-Niculești îi întinse și cutia de chibrituri. Sdrobit de această ultimă mări-nimie, bețivul lacrimă, scoțându-și profund pălăria:

— Cucoane Ionel... nu merit. Sunt un rău, cucoane Ionel... Vai de capul meu... Eu sunt un copil orfan, cucoane Ionel.

Clătinându-se, sări deodată în lături, într'o neașteptată inspirație destrămată din aburii vinului:

— Nu merit să vă calc pe umbră, cucoane Ionel...

Intr'adevăr, bețivul se ținea acum departe de umbra desfășurată pe asfaltul umed, pășind în jurul ei în vârful picioarelor, ca pe lângă cea mai fragilă nestemată din lume. Cum se clătina, fără centru de gravitate, părea un săibatec din ținuturi hiperboreene dansând un joc magic în jurul unui altar cu o icoană tabu.

Dar Ion Burdea-Niculești ridică gulerul pardesiului și-i întoarse spatele, scârbit cu desăvârșire.

Celălalt sughiță din urmă, gesticulând în păclă:

— Jos guvernul!

„Imbecil bețiv... Ce brute! Ce brute!“ gândi Ion Burdea-Niculești, reluându-și mersul sigur și biruitor din totdeauna, cu pălăria de castor împinsă puțin pe ceafă și observând că el își calcă pe umbră. Pe umbra care se lungea când lăsa un felinar la spate, pe urmă se topea în ceață, apărea din nou ținându-i tovărășie pe-un zid, îi rămânea în urmă, se dubla, erau trei, revenea iarăși, închegându-se din ceață în forme fantastice, întotdeauna alta și totuși aceeași. „Imbecil bețiv!... De unde i-o mai fi dat în cap idioția aceasta?... Nu merit să vă calc pe umbră!... Cuvinte de bețiv!“ Se întoarse să-l vadă, unde a rămas, iar umbra se întoarse și așteptă și ea.

Bețivul se balansa în fața unei vitrine verziu luminată, straniu, ca un innecat în fundul oceanului, printre filamente de alge, înaintea unui transatlantic scufundat, prins în razele unui proiector. Cu mâna dreaptă făcea un gest energic de rețezare. Se înțelegea că repetă și acolo, clătinat în fundul irespirabil al apelor translucide, dorința nestrămutată:

— Jos guvernul!

„Ce brută! Ce brute!“ iuți pașii Ion Burdea-Niculești, bombând pieptul și liberându-și fruntea să se răcorească în umezeala nopții. Umbra își dădu și dansa pălăria mai pe ceafă, îl ocoli în jurul unui bec să-i iasă înainte, se deșiră pe un zid peste măsură, se topi în negură, și tot din negură se închegă, alăturându-i-se discret, la slălpul electric următor. „Ce idioție!“ căută Ion Burdea-Niculești să-și strămute gândul în altă parte, dela aceasta tovarășă din totdeauna, la care acum lua aminte întâia dată. Ceața deveni mai opacă, bulevardul mai deșert. Tăcuți pășeau alături, în solitudinea nopții, numai omul și umbra lui.

Când traversă, un automobil cu farurile lăptoase, trecu vertiginos peste pieptul umbrei, încât se trase cu un pas îndărăt, cu senzația fizică absurdă că într'adevăr roțile

au călcat ceva dureros din el. Dar după ce mașina fu înghițită de păclă, umbra se înalță pe zid intactă și sprintenă, pășind credincios alături de dânsul. „Imbecil bețiv!“ Acum îi păru că înadins grăbește să scape de tovărășia umbrei; încetini, încetini și umbra. „Idioții!“ Deprins să-și pândască și să-și înfrângă singur toate slăbiciunile, Ion Burdea-Niculești își adună gândurile la grijile lui apropiate: lista noului cabinet, campania electorală, declarațiile de a doua zi... Uită existența umbrei, dar umbra nu-l părăsi, târându-se în noroaie, destrămându-se în întuneric, lungindu-se pe pereți, alergându-i înainte, ocotindu-l, urmându-i pașii, neobosită, fidelă și mută.

Acasă, când trânti ușa grea de stejar o închise afară, dar abia urcă prima treaptă de marmoră și umbra se prelinse pe sub picioare, luându-i înainte și așteptând în capul scârilor, ca cineva de mult deprins să aștepte. „Idioții, curate idioții!“ își repetă Ion Burdea-Niculești, cu un început de enervare. Încăperile erau mari, reci și deșerte: Ion Burdea-Niculești trăia de multă vreme singur, ca un adevărat om tare. Slugile păseau pe covoare în vârful degetelor, pereții purtau cadre sobre, oglinzile răsfrângeau în apele înghetate figura stăpânului întotdeauna calmă, sigură și nebrăzdată de vârstă: totul era aci ordonat și sever.

Ca întotdeauna, după ce-și îmbracă pijamaua de mătase de China, înainte de culcare, Ion Burdea-Niculești trecu în biroul cu biblioteca masivă și neagră, cu cărțile înșirate după cristalul dulapurilor în legăturile de piele neagră cu aurul literilor stins, cu bustul lui de bronz, susținut pe pedestal negru, provizoriu fragment inanimat al monumentului de viitoare imortalizare. Pe masa uriașă, secretarul orânduise în dosare cartonate hârtiile pentru a doua zi. Ca întotdeauna, nu le atinse. Aprinse o singură lampă, mică și joasă, din vechiu obicei de lucru al studentului nevoiaș care a fost odată: puse trei foi albe înainte și deschizând ultimul volum de matematică ermetică, începu să aștearnă cu creionul ascuțit subțire, cifrele complicate, tipuri de funcțiuni pentru integrarea funcțiilor din mecanica aplicată la teoria elasticității materiei. Era un joc al inteligenței, ascuțit și lucid, fără nici un folos imediat, fiindcă de multă vreme inginerul Ion Burdea-Niculești nu mai însemna decât conducătorul temut al unui puternic partid politic, dar era un exercițiu fără de care nu-și încheia niciodată ziua. Din lumea abstractă a cifrelor își întreținea mintea ageră și calmă pentru realitățile concrete pe care avea misiunea să le soluționeze. Un ceas, nimic nu exista pentru el, decât cifrele mărunte din tomurile lui Weierstrass și Poincaré, pe cele trei foi albe. Vârful creionului fâșâia abia auzit pe hârtie, când se tocea alegea altul dinainte ascuțit fin de secretar — de afară, prin cele două rânduri de geamuri cu perdelele compacte nu străbătea nici un vuiet, în încăperile spațioase nu trosnea nici o mobilă, nu scârțâia nici un pas, nu adia nici o răsuflare; în tăcerea adâncă numai omul singur și tare, eliberat de leștul vieții vegetative, străbătea spațiile străvezii, reci și eterne ale inteligenței pure, dincolo de toată zădarnica vermuială omenească. Orașul era dincolo. Alții își ruinau trupul în spasmuri de vițiu sau animalic, dormeau cu pumnii strânși; el într-o dilatare a ființei, absent dela tot ce e vremelnic și hăd, cunoștea numai pentru dânsul ascensiunea descătușată de rădăcinile pământene. Aceasta punea nemăsurată distanță între el și ceilalți semeni. Ii compătimea. Ii disprețuia. Pentru fiecare noapte avea cunoscut numai de el singur, tărâmul de evadare întăritoare, unde uita răsuflarea amestecată cu duhoare de vin prost a vulgului, tocmelele netreb-nice, abdicările cotidianului; de acolo se întorcea întotdeauna purificat și reconfortat. Orașul îmbibat de ceață, posomorât și trivial, nu mai avea ființă a ceea. Ion Burdea-Niculești era tare, și se știa tare, fiindcă era înfricoșător de singur. Dar peste umărul lui, încovoiată din plafon, plecată atent, umbra imobilă îi veghea ca întotdeauna de nopți și nopți, migala cifrelor. Nu o observă nici acum, ca și altădată. Insa prezența neînsușețită, răbdătoare și mută, avea în vastitatea biroului negru, ceva misterios, neliniștitor și irevocabil.

Și mai neliniștitor era omul nu o presimțea încă plecată peste el, așteptând.

Când cele trei foi fură complect acoperite cu scrisul mărunț, Ion Burdea-Niculești își îndreptă mijlocul, frecă degetele osoase cu mulțumirea lucrului isprăvit, orându-i creioanele în cupa de cristal, închise hârtiile în sertarul unde zăceau alte teancuri. Se ridică alături de umbra care se pregătea să-l însoțească. Trecu în dormitor, nu citi și nu gândi nimic care să-i turbure cugetul limpezit și deprins de la nimicniciile terestre. Stinse lumina, și ca întotdeauna înainte de a fi trecut cinci minute, adormi.

Umbra absorbită de întuneric emigră în lumea unde se retrag umbrele isgonite. Dar de astădată, în somn reveni.

Alta.

Sălbătică și dușmană. Impinsă de o putere rea, serva resemnată apăru cu pași neauziți să-și sugrume stăpânul...

Fu în întuneric o luptă svâcnită și inegală. Luptă de panică, fără nădejde, cu un duh înfricoșat de care nu știi să te aperi fiindcă nu seamănă cu nimic. În așternutul moale, în care întotdeauna Ion Burdea-Niculești se deștepta pe aceeași parte cum se culcase, chiar prin somn orându-i și stăpân, pernele se mototoliră, dantelele olandei fură sfâșiate, plapoma lunecă... Cu genunchii fără oase împlețiți pe pieptul lui, cu degetele aderente de gumă lipite în gât, umbra strângea încet și metodic cartilagiile care trosneau cu rece și umedă încheștare de șarpe.

Pe urmă vrăjmașul fără nume și fără formă îl încinse de jur împrejur strivind coastele sub care se sbătea desnădăjduit inima... Omul își încorda mușchii să rupă strânsoarea vâscoasă. Strângea dinții să nu scoată un geamăt, orgolios, chiar atunci, să nu-și dovedească o înfrângere. Dar o șoaptă cunoscută și bună, din altă lume revenită, cerea pentru dânsul îndurare. Zădarnică. Fiara aderantă — umbra? moartea? — strângea, strângea, strângea..

Ion Burdea-Niculești se deșteptă într'un disperat spasm, înăbușit în noaptea opacă. Pipăi butonul de porțelan și făcu să explodeze lumina. Privi încă nedesmeticit răvășeala patului... Iși apăsă inima svâcnind dureros în gratiile pieptului... Absurd vis, stupid vis. Gândise o clipă să sune, dar își retrase îndată mâna. Spaima abia risipită, făcea loc altei teame. Iși imaginează chemarea stridentă și metalică în casa goală, servitorul apărând somnoros și speriat. Ce are să-i spună? Cum să se arate înainte-i înfricoșat ca un copil care a visat urât?

Marele om își șterse tâmplele umede. Recules privi obiectele familiare din încăperea unde dormea singur de zece ani. Surâse, căci toate îi dădeau siguranță, îl întorceau la realitatea certă care n'avea nimic deaface cu vedeniile inconșistente ale unui vis chinat. El știa un leac la îndemână: cinci minute sub ploaia rece a dușului destind nervii și ordonează ritmul sângelui în artere. Totul e să știi a domina animalul, să-l constrângi sclav rațiunea, să-l ții din scurt când șovăie.

Coboră din pat, pipăind cu piciorul pantofii moi.

Umbra coboră și ea. Se lungi până în tavan. Ion Burdea-Niculești, cu toată constrângerea rațiunii nu se putu împiedica să n-o vadă. Era acolo, gata și ea, așteptându-l să vadă ce face. «Idioții!» vorbi tare. «Ăfurisit bețiv...». Cuvintele sunară bizar în dormitorul dreptunghiular, de unde pentru desăvârșită izolare, fusese alungată chiar bătaia monotonă a pendulului. Ii fu rușine de el — a început acum să vorbească singur!

Hotărât aceasta nu mai poate dura așa! Semețându-și pieptul se apropie de perete să-o cerceteze atent, cu batjocură și provocare în privire. Umbra coboră din tavan, deveni egală și mai conturată, exact de înălțimea lui, suportând neclintită examenul. Avea parcă și dânsa în statură, o provocare batjocoritoare, cu pieptul diform lățit. Se confruntară amândoi. „Idioții! Incepe să mă enerveze serios afacerea aceasta!” constată nu mai știa a cătea oară Ion Burdea-Niculești, întorcându-i spatele. Pătrunse în camera de baie, răsuci rubinetele de nichel, când dădu drumul snopului de apă rece, pe peretele de porțelan umbra născoci gesturi groțești parodiind mișcările marelui om, gol. Dar Ion Burdea-Niculești era de astădată decis să o ignoreze. Înfășurându-și trupul ud în cearșaful spongios, simți cu satisfacție o odihnă în nervi.

În pat deschise o carte, potrivit lampa pe măsura de noapte la distanța calculată care să-i obosească ochii exact cât este nevoie ca să-i cheme somnul. Totul era în viața lui calculat, ca o mașină precisă, ce la anumită mișcare face să joace ingenios, anumite, întotdeauna aceleași resorturi.

Totuși... Totuși când întoarse foaia se surprinse că n'a reținut nimic din sensul literilor; o luă deacapul, străbătu pagina, din nou o întoarse, gândul se risipea confuz. Ceva stăruia dincolo de gând și dincolo de voință.

Ce glas cunoscut!... Ah! Iși lămurea bine acum ce glas cunoscut fusese acel de adineori, din somn, când cerea pentru el îndurare.

Ion Burdea-Niculești își aminti astfel, după atâția ani, ceia ce hotărâsc să nu-și mai amintească niciodată și întradevăr nu-și mai amintise.

Cartea lunecă. O lăsă jos. Glasul acela! De cât de departe, glasul acela...

li sună ca întâia oară. Iar din uitarea cea mare totul recăpătă viață. Tristă viață.

Un șuvoiu rece între lespezi, brazi întunecați, miros aspru de rășină, o fluturare albă de eșarfă, o copilă în străveziu vestmânt feciorelnic, întoarsă cu spatele... Și glasul acela chemând pe cineva, pe urmă izbucnind în hoțot; răs în care veselia nu isbutea să acopere spaima de o clipă. De pe colțul stâncii unpicioar lunecase în apă. Ce spaimă și ce râset! Acum sărea din lespede în lespede să-și pescuiască pantoful furat de torent. Corăbioara albă sălta pe undele fugace, părea că a ancorat într'un gol de o palmă adânc, când se pleca să o prindă, se răsucea viclean, săgeata pe gălgâiala apei cine știe unde... El s'a repezit în cale, a capturat pantoful...

L'a adus trofeu, ud și minuscul, copilei necunoscute cu mâna la pieptul mic, svâcnind de râset și de spaimă. L'a privit în ochi, cu obrajii învăpăiați — pe sub piele se vedea fluxul sângelui cum se răsfira ca un trandafir magic care se învultă — pe urmă ochii au coborât în pământ.

Ochii Marei.

Incep toate basmele altfel?

Au așteptat pe marginea șuvoiului până s'a uscat olanda pantofului și până ce au învățat să se cunoască.

Ascundea piciorul gol, numai în ciorap, pudic, acoperindu-l cu marginea rochiei. Ochii Marei nu s'au mai ridicat decât pe furis, când credea că el privește în altă parte; ochi în care lucea fără astâmpăr un tremur de început de răs. Cum n'o văzuse încă? Cum n'o știuse?..

Când s'au întors tăceau.

Păreau că au isprăvit de spus tot; întâmplări de la facultățile lor deosebite, gânduri despre aceleași conferințe ascultate, banalități, piese de teatru, cărți și tot ce putea fi de un interes pentru viața lor studențească; asistaseră la aceleași cursuri pe vremuri celebre, parodiaseră aceleași ticuri ale dascălilor bătrâni, se miraseră că nu s'au văzut; nu-și spusese, dar gândeau amândoi că numai fiindcă nu se cunoscuseră până atunci, ceva în tinerețea lor le lipsise încă. Tăceau alături. El smulgând vârful crenguțelor de brad, care se frâng fragede, ca mici cruciulițe vegetale și lasă în dinți un gust metalic.

Tăcea, dar glasul ei îi cânta melodic în urechi. Glasul de adineori, din somn, cerând îndurare pentru el. Ca și cum el a fi fost deprins să ceară îndurarea cuiva!

Da, veche poveste și tristă poveste.

Incepuse atât de senin și sfârșise atât de crunt... Dar sfârșise oare toate basmele altfel?

Un răs, obrazul învăpăiat, o piruetă fluturând fustele, altă gălgâire sonoră de hoțot, privirea strecurată cu nevinovată șiretenie pe sub gene, înaintea unei întrebări în colțul gurei tremurând zâmbetul gata să se destindă, viața aceia tânără, plină de neastâmpăr, insetată de toate nimicurile din care se întrețes miracolele lumii, făptura nebunică pe care nimic nu părea că are s'o ostenească și s'o întunece cândva; toate curmate deodată de ireparabilul care strivește ca o talpă, sbaterea fragilă de aripi a celei mai inocente găze. După scurtă vreme, în alt capăt de țară, departe de toții ochii, tinerețea aceia, și vioiciunea, și râsetul care păreau că nu vor conțeni niciodată, au fost înecate într'o crâncenă ispășire: o biată vietate cu obrajii subți, cu ochii sticloși, ocolită, isgonită. „Mă văd aci, și mă întreb dacă tot eu am fost aceia... Undeva, atât de departe de tine, abia reală, sint arătatea a celei ce-am fost. Mai bine că nu mă vezi. Ți-ar fi milă de mine, și nu mi-ar plăcea mila ta...” — scrisese atunci, iar el arsesese scrisoare repede își arsesese degetele și călcase scrumul, apăsând, să șteargă orice urmă, orice.

Când prietenul cel mai bun din aceste timpuri, Aftanasie, venise de acolo cu știri îl așteptase în gară, cu inima strânsă, nu de cele ce se întâmplau, ci ghemuit în el și mizer, de cele ce puteau să urmeze pentru dânsul. Era doar toată cariera lui în joc, viitorul, toate proiectele îndrăznețe care se surpau, anii grei încă de studiu, sărăcia care nu mai putea fi împovărată de altă sărăcie, și stupid, de un copil. Și acum îi strecoară în oase un fior amintirea celui ceas pe peronul cutreerat de vântul ghețos.

Așteptarea îi ațâțase bolnav închipuirea; prevedea scene mai absurde una ca alta... Trenul oprindu-se, el deodată pomenindu-se cu un copil în brațe, pasagerii întorcând capul, ghiontindu-se, hoțotind de acest june care voia să cucerească lumea și până una alta, sfârșea pe un peron de gară, cu un prunc în plapomă roșie la piept, ca în melodramele proaste... Se gândise să fugă. Nici acum nu-și lămurește ce l-a ținut...

Dar n'avea de ce fugi.

Toate fuseseră închipuiri. Viața e mai simplă. Atanasie i-a răspuns la întrebarea la-comă, abia coborât de pe dreptele vagonului, cu strângere de umeri: «Fii fără grije, Ioane... Nu vei avea nici o neplăcere. Nu fiindcă așfi convins'o eu; ci fiindcă așa vrea dânsa. Știi prea bine că aceleaș legi fac pietrele să se cufunde și păsărele să se înalțe».

Atanasie răspundea întotdeauna obscur și cu o intenție de dispreț batjocoritor în tot ce rostea. Nu l'a întrebat mai mult și nici el nu i-a spus mai mult. I s'a părut că îl privește cu o bucurie rea când l-a văzut respirând ușurat. I-a fost rușine de această senzație de eliberare pe care nu și-a putut-o stăpâni. A ocolit atunci și mai târziu vre-o explicație.

Atanasie era singurul om a cărui privire nu o putuse înfrunța și de al cărui răs de capră, în vârful buzelor, înecat, sacadat, se temea. Hehe-hehe! Da, răs de capră! Nesuferit, răutăcios și demonic. Descoperea toate slăbiciunile, le căuta cu o răbdare de maniac colecționar, le scormonea, le ațâța savant, își râdea de ele; încheia o zi fericită numai când găsea cuiva, până atunci invulnerabil, o spărtură în armură, o faptă rea ascunsă, o greșeală, o umilință dureroasă, rănile acelea triste care desfigurează și mistuie tăinuit. Hehe-hehe! Își încovoia spinarea cocoșată, plecându-se deșirat să-i rădă în ureche: Hehe-hehe! Ce meschină și mizerabilă devenea deodată toată viața și oamenii ce biete fanteze, când behăia răsul acela: hehe-hehe!

Un singur martor existase la acest dintâi și singur episod imprudent al vieții lui, dar ce martor!

Cum se simția împuținat și nedrebnic și șovăelnic sub ochii lui, când îi întâlnea privindu-l neclintit! Ochi de capră, gălbui și bulbucăți.

Câteodată, pe neașteptate, rostea o constatare enigmatică, în care-i părea că străbate o aluzie:

„Îmi vine să cred Ioane, că pentru a face ceva într'adevăr bun și trainic în viață, trebuie să începi prin a sacrifica pe cineva. Cum cei vechi luau umbra trecătorului cu trestia ză o zidească în piatră. Numai atunci clădirea durează... Hehe-hehe!”

Ochii de capră îi căutau atunci ochii cu o înveselire plină de curiozitate să-l descopere roșind; îl studiau ca pe-un șoarece pus sub globul aparatului aspirant, de făcut vidul, unde animalul rămâne în neclintire de panică, în aerul rarefiat. Hehe-hehe!

Târziu, tot Atanasie i-a spus, așa, ca din întâmplare, în plina bucurie a celui dintâi hotărâtor succes, că poate să-și vadă copilul dacă dorește, aci la buniții Marei, care l-au înfiat când Mara n'a mai fost. A spus și la privit răsucindu-și bărbia roșcată cu răsul acela behăit și insuportabil, când a văzut cu bucurie că tace și ocolește ochii în altă parte. Indată a părut că uitase ce-a vorbit. Dar în ochii gălbui dura bucuria lăuntrică, și buzele subțiri descopereau dinții urâți în răsul neconținut de capră.

Pe urmă altădată, după un an, l-a dus pe nesimțite, ca într'o cursă, în focul unei discuții, într'o stradă lăturalnică, aci, aproape de bulevard, l'a oprit în fața unei case de pensionari, cu vitraj cu olendri și cu strâmtă grădină de-o palmă,—tupilat adăpost de oameni nevoiași... Un copil în șorț albastru se juca în curte cu o pisică cenușie, o bătrână într'un scaun de paiu împletea cu ochelarii ridicăți pe frunte. Copilul s'a oprit din joacă să-l privească; l'a privit și bătrâna. Din răsul mut al lui Atanasie a înțeles cine sunt.

A înțeles și-a fugit. Atanasie l'a ajuns din urmă cu pașii lui rășchirați, nu i-a rostit nimic, continua doar cu cea mai nevinovată insistență discuția lor începută... Dar ochii îl scormoneau și nu mai contenea răsul acela de capră: hehe! hehe!...

A revenit de câteva ori, pe ascuns, singur. Era în anul când se însura. Trecea ca din întâmplare, privea printre zăbrelele verzi: copilul se afla acolo, bătrâna în acelaș scaun: a doua oară se adăogase un bătrân numai în vestă, plivind un strat cu mixandre, acelaș pisică cenușiu... Copilul lui!... Pe urmă a venit iarna. Grădina fu goală, ferestrele cu două rânduri de geamuri, nu mai putea ști ce fac cei dinlăuntru. N'a mai trecut. S'a

insurat. A lipsit din țară un an. A uitat. Cecil nu-i aducea numai averea cu toată siguranța zilei de mâine, dar și alte griji noi, îndatoriri politice, pentru misiunea înaltă la care îl pregătea bătrânul Clejanu, părintele Ceciliei și din vechi timpuri, sfetnicul cel mai ascultat al tronului.

La Florența, l-a găsit telegrama de la Atanasie: „Fii pe pace. Au dus eri și copilul la cimitir. Mulțumește providenței sale Anghina. Ai dreptate. Omul singur e tare. Felicitări!“ Parcă i-a auzit râsul de capră: hehe! hehe! pângărind aerul sonor al Florenței, acolo, pe terasa otelului Carlton, de unde se vedeau colinele unduind sub cerul siniliu. Cecil l'a întrebat distrată, ce veste îi aducea depeșea din țară. A îngăimat ceva la întâmplare mototolind hârtia și aruncând-o peste marginea balustradei. De altfel nici n'avea nevoie să se prefacă, să-i mintă. Intre el și Cecil, n'a existat niciodată decât cea mai desăvârșită indiferență. Ea și plecase ochii fără să aștepte răspunsul, continuând să citească, înfășurându-și șalul subțire în jurul pieptului. Așa a cunoscut-o întotdeauna, friguroasă, nepăsătoare la tot ce nu era curent de aer sau primejdia unei răceli. Dar el nu și-a putut stăpâni o bucurie. În sfârșit nu-l mai amenința nimic: săvârșise o prostie tinerească, putea să-i primejduiască viața, a scăpat, orice urmă era ștearsă... Și s'a trezit fluierând o veselă melodie la modă, obsesie de la orchestra de seară a restaurantului.

Când a trecut, după mulți ani, din nou pe strada lăturalnică, în locul casei nu se aflau decât dărămături. Există și acum. Locul a fost supus alinierii. Se va deschide o piață. Până atunci au crescut oțetari prăfuiți, a rămas un prun cu crengile torturate, cărămizi roșii și moloz, se adun câini râioși, s'au înălțat movile de gunoaie. Hehe-hehe!

Cum i-ar auzi râsul de capră al lui Atanasie!

Dar nici Atanasie nu mai există, ori dacă este, e undeva o larvă omenească, strivită, confundată cu celelalte. Rânjind de slăbiciunile altora n'a luat aminte la ceea ce a lui, care-i pregătea prăbușirea... A fost o cădere neașteptată cum nu se pomenise de mult.

În dimineața când a venit cu ochii nedormiți, fără râsul de capră, șters definitiv de pe buzele vinete, să-i spună că peste două ceasuri trebuie să se înfățișeze judecătorului de instrucție, a simțit și el o satisfacție răutăcioasă. Va să zică aceasta era, Atanasie, de al cărui răs se temea, a cărui privire, singura dintre toate, n'o putuse înfrunța? Însfârșit îl putea scormoni și el în ochi: hehe-hehe! Aceasta era tot? Așa de repede se sfârșia cariera de aspru jude al tuturilor?

Hehe-hehe! Celălalt i-a citit în ochi condamnarea.

A înțeles... A plecat privirea și a eșit șovăind.

I-a părut rău după două clipe. A alergat după dânsul să l cheme. A luat telefonul... Prea târziu.

Atanasie de acolo a scăpat; dar nu om ci fost om. Nimeni nu i-a mai auzit numele. Încă unul șters. S'a topit în marele anonim. E undeva, vr'un slujbaș alcoolic, cu o droaie de copii, făcând hazuri acre pe socoteala șefilor de birou, la cârciuma aperitivelor. Poate mai rău. Poate va fi murit de mult, declassat, în vr'un spital, îngropat de vre'o comunitate. Hehe-hehe! Viața nu e de fel o glumă ușoară când nu ești lucid la fiecare pas, când o lecție nu-ți folosește odată pentru totdeauna... Lui i-a folosit. Una—destul! De atunci nici o slăbiciune: în fiecare seară trei file de calcule, cea mai bună terapie pentru animalul omenesc, rațiunea pusă în dreptul ei, luciditate, răbdare, perspectivă alta decât cea mărginită, dobitocească a vulgului.

Dar glasul acela? De unde-a tresărit în mijlocul nopții, într'un vis absurd, căutându-l din lumea de unde nu mai este întoarcere? Și umbra? Vis idiot!. Propria ta umbră să te sugrume prin somn!.. Ar râde să afle tot orașul, întreaga țară.

Ion Burdea-Niculesți, ridicându-se să-și îndrepte pernele ferbinți, observă umbra pregătindu-și și dânsa culcușul, în lumea ei de două dimensiuni. Se opri. Se opri și umbra. Când se întinse, umbra se furișă sub așternut, dar nu sub așternutul ei care dispăru de pe zid, ci lângă el, aderentă... În ultimul timp s'a surmenat fără cruțare. Va pune ordine. De mâine chiar...

Stinse lampa: Fiindcă voi cu toată voința să adoarmă, și fiindcă voința îl mai asculta încă, adormi.

Dar a doua zi nu puse ordine. A doua zi, avea lucruri mai grave de înde-

plinit. Întâi expozeul de la Club. Pe urmă reporterul chemat pentru interview. Pe urmă consfătuirea cu șefii organizațiilor convocați telegrafic din provincie. Secretarul nu dovedi luând note, clasând hârtiile, pregătind datele precise, fără de care Ion Burdea-Niculești nu rostea nici o declarație și nu lua nici o hotărâre. Realitatea era prinsă în logica lui ca într'un clește în care trebuia să cedeze, cum cedau prea curând, toți adversarii.

Pentru această severă metodă și pentru disprețul fără cruțare de slăbiciunile ome-nești, secretarul își făcuse de la început, din patron, un idol. Era tânăr, sfârșise studii strălucite, socotea un noroc fără seamăn că-și putea face ucenicia lângă asemenea om pe care nu-l naște o țară de două ori într'o jumătate de veac, avusese și el o iubire copilărească, o fetiță săracă roșind sub privirea lui, apăsându-și svâcnirile inimei în bluza subțire când se pleca să-și apropie buzele de gene — se lepădase de tot, se mecanizase, se apropia cu fiecare lună decursă, mai desăvârșit de idealul supraomului care era Ion Burdea-Niculești.

Corect, după ce sfârși de clasat fișele, le orândui în ghiosdanul de piele. Ion Burdea-Niculești nu era nevoit să-l întrebe dacă a uitat ceva; învățase să nu uite nimic. Alături, în automobil, cu geanta pe genunchi, păstrând distanța respectuoasă între el și patron, fura cu coada ochiului gestul cu care Ion Burdea-Niculești descoperea părul cărunț, răspunzând la saluturi, cum își încheia și descheia mânușile, cum privea cu capul puțin dat îndărăt, forfota norodului de pe uliți, spintecată de strigătul agresiv al goanei. Și ciudat, între amândoi oamenii aceștia șase ceasuri pe zi alături, nu existase niciodată alt schimb de cuvinte, decât al îndatoririlor stricte pentru care Ion Burdea-Niculești își angajase un secretar. Nu-l întrebase niciodată despre studii, despre planurile lui de viață, despre greutățile familiei lui nevoiașe. Vorbele sunau întotdeauna aceleași, seci, egale: „Fă aceasta.. îmi trebuie aceasta... răspunde aceasta“. Iar secretarul îl admira mai nemărginit pentru indiferența cu care îl confundase cu obiectele neînsuflăte. N'ar fi îndrăznit niciodată să bată la ușa biroului cu cinci minute mai devreme, n'a întârziat niciodată, nu și a îngăduit să întrebe ceva, să-și încălzească glasul vreodată, să ceară un sfat ori să roage pentru un ajutor. Respirând aceiași atmosferă se uscaseră și începuse să se simtă tare, fiindcă și el se petrifică.

Cu trei luni înainte, tatăl secretarului, funcționar obscur de gară, fusese mutat printr'un capriciu ori o eroare, într'o stație mărginașă a țării. Se ruina astfel brusc și injust, o întreagă gospodărie, copiii erau rupți de la școli, fărău cu tribul lor calic o femeie de mulți ani bolnavă, ar fi fost destul să ceară un singur cuvânt de la Ion Burdea-Niculești pentru ca mutarea să fie revocată. Dar să ceară aceasta, i s'ar fi părut secretarului nu o îndrăsneală ori o necuviință, ci abdicarea de la ceiace învățase mai adânc despre înțelepciunea vieții de la patron: nimeni să nu aștepte nimic de la nimeni. Și oameni și-au cărat gospodăria lor ticăloasă la marginea hotarului cu resemnarea săracilor care se supun fără cârtire destinului. Acum chiar, secretarul avea în buzunar o scrisoare de la bătrâna bolnavă. — Își socotea zilele numărate, îl chema cât mai neîntârziat. Nu apucase să isprăvească de citit rândurile tremurate, o primise cu câteva minute înainte de ceasul când trebuia să se înfățișeze patronului, o mototolise și aștepta până după amiază, mai târziu, răgaz să continue când va fi liber. Își spunea că bătrâna îi cere un lucru cu neputință. Cum s'ar gândi oare să-l lase pe Ion Burdea-Niculești, chiar numai trei zile, singur, în preziua luptei de răsturnare a guvernului, fără geanta, dosarele și notele lui? Își imaginează privirea rece, surâsul de mirare, de milă și de dispreț cu care ar ridica ochii să-l măsoare la cele dintâi cuvinte... Secretarul cercetă pe furis, să citească pe obrazul patronului această muștrare, milă și acest dispreț. Dar Ion Burdea-Niculești, cu mâna în mânușa cenușie rezemată de ușa automobilului, își privea umbra fugind pe asfalt paralel cu goana mașinei, zdrobindu-se sub roți, măn-jindu-se sub pașii trecătorilor, isbindu-se cu capul de stâlpi, frângându-se în ziduri și reapărând intactă și vertiginoasă, când roțile scăpau la drumul liber.

Atunci Ion Burdea-Niculești își scutura fruntea, întors la realitate:

— Preqătești situația județelor...

Secretarul se inclina.

— ...Și textul moțiunii bătut la mașină, pentru ziare...

Secretarul se inclina.

— Dejunul îl iai cu mine, am să-ți dictez...

Secretarul se înclina.

Așa dar abia diseară va putea sfârși scrisoarea cu litere painjenite, de la bătrâna care îl chema acasă.

La Club, intrarea lui Ion Burdea-Niculești fu primită cu tăcerea respectuoasă ce stingea brusc, întotdeauna, rumoarea încăperilor. Șeful strânse mâinile, pe altele abia le atinse, pe altele se făcu a nu le zări. În această savantă dozare a atenției pentru proprii săi partizani se afla o ierarhie fără greș — acum se citea și o indicație. În cinci minute se știu cine vor fi viitorii miniștri și cine și-au luat nădejdea... Când Ion Burdea-Niculești începu să rostească expozeul, nu mai scârțâi nici o ghită, nu se mai deschise nici o ușă. Cuvintele cădeau subliniate de aplauze, dar aplauze măsurate, atât cât era nevoie pentru a dovedi consimțământul unanim, fiindcă era prestabilit că șefului nu-i plac manifestările sgomotoase și lăbărtate. Frazele sunau egale, puțin disprețuitoare ca și privirea care se plimba dela unul la altul, căci Ion Burdea-Niculești știa cât prețuiește fiecare din capetele lungite să-l asculte, știa că pentru cei mai mulți programul, angajamentele, manifestele către țară și motiunile, însemnau numai fățarnice formalități fără importanță. Realitatea singură pentru toți era: vin ori nu vin la putere? Și când? Iar atunci ce folos va trage pentru el, fiecare?

De aceia Ion Burdea-Niculești îi disprețuia partizanii lacomi și cinici, dar îi com-pătimea pe cei naivi. Căci mai multă nevoie avea de lăcomia și cinismul celor mulți, decât de naivitatea celor puțini și dinainte sacrificați.

— «Doresc, domnilor...»

Ion Burdea-Niculești făcu o pauză. Surprinse pe perete umbra mâinei parodiindu-i gestul. Retruse mâna și umbra căzu. Câți-va întoarseră ochii să descopere ce-a văzut șeful pe zidul qol. Ion Burdea-Niculești simți broboane de sudoare pe frunte. Umbra de pe perete își șterse fruntea cu o umbră de batistă. Tăcerea dură.

— «Doresc domnilor...» își drese glasul birvinduse.

Restul expozeului îl rosti repede, cu vârful degetelor sprijinit pe masă, preocupat, stăpânindu-se să nu înalțe mâna, ținând sub degete, umbra degetelor.

— Imi pare cam obosit șeful. Nu e în formă, spuse cu oarecare satisfacție un ex-ministeriabil mustăcios.

Șeful trecu încheindu-si și deschindu-si nervos nasturii mănușei. Ceva nou, neobi-cinuit, straniu, i se întâmpla; un nimic, un fleac, o umbră, propria lui umbră îi zădăra calmul până atunci nesdruncinat încă de nimeni. Mergând, umbra se făcuse ghem la picioare. Se sili să n'o privească. Dar la întrebări răspunse cu gândul în altă parte și mersul avea ceva nefiresc, întrerupt, ocolind și cercând să pună prin surprindere piciorul pe pieptul umbrei, să o captureze sub talpă.

La Club, partizanii rămași să discute în urmă, văzură în această nervosită a șefului semn că situația nu e atât de limpede cum se grăbiseră să o socotească. Ion Burdea-Niculești știa desigur ceva. Se iviseră complicații. Complicații grave, dacă și omul cel mai imperturbabil își pierdea răbdarea.

Seara, o informație de ziar lua notă cu îngrijorare de aceste simptome la buletinul politic. Guvernul de bunăseama își păstra undeva o rezervă care să-i prelungească agonia. Dar nota încheia optimist, amintind țării că Ion Burdea-Niculești a știut în cariera-i politică să înfrângă conspirații mai tenebroase.

Când citi rândurile subliniate de secretar cu creion roșu, Ion Burdea-Niculești su-răse întâi cu milă, pe urmă simți intrându-i în oase o teroare necunoscută. Așa dar o neînsemnată sovăială, o oboseală a nervilor, o singură schimbare în felul lui firesc de a fi, o obsesie rizibilă și absurdă, erau destul să clatine ceiace durase temeinic în douăzeci de ani. Se răsuci pe scaun să-și privească ostil umbra. Umbra se răsuci și ea — dar ea calmă. De-ar fi un om l-ar strivi. De ar fi o dificultate ar înfrânge-o. E însă imaterială și enigmatică, îl așteaptă, așteaptă...

Așteaptă ce?...

Aorinse toate luminile — era în sufragerie — umbra se ascunse sub picioarele lui, sub scaun. Imoinse farfuria, mâncarea i se oprea în gât. Servitoarea intrând se uită cu mirare la stăpânul posomorât înaintea felului neatins, la toate becurile luminate. Nu se

întâmpla aceasta decât când erau invitați. Dar nu îndrăzni să întrebe. Nimeni nu îndrăznea să întrebe ceva în casa aceia solemnă, întotdeauna tăcută și severă.

Ion Burdea-Niculești aruncă șervetul. Merse urmat de umbra lui prin toate încăperile până la birou, trase sertarul și cu cele trei foi albe de hârtie înaintea, își porunci să uite. Și uită. Cât așternu cifrele subțiri, din nou nimic nu mai există decât tăcerea imobilă și gândul lucid, evadat din carcera cărnii. Creionul ronțăia mărunț, ferestrele cu draperii compacte nu lăsau să străbată sbaterea vană a orașului, omul fu din nou singur și tare. Dar când se opri, aproape de sfârșit, să ridice ochii oboșiți și să-și desțindă umerii, surprinse întâia dată după douăzeci de ani, umbra plecată peste el, în tavan, spionându-l atentă, răbdătoare și așteptând. Așteptând ce?..

Fu o senzație rece, de spaimă, cum descoperi neașteptat că afară, din întuneric, te privește de cine știe când cu nasul turtit de geam și cu ochii holbați, un nebun scăpat. Nu știi ce așteaptă, ce va face peste o clipă, de unde va începe: numai rânjește și așteaptă.

„Stupid“! — trânti cu pumnul în tăblia biroului de jucară creioanele ascuțite fin în cupa de cristal. Umbra bătu aerul cu un pumn gigant ca un ciocan și stătu, fiindcă și Ion Burdea Niculești stătu. Deacum înțelegea că toată odihna e pierdută, dacă umbra a intrat și aci să-l prigonească. Făcu ghem hârtiile, le aruncă în coșul impletit, își apăsă ochii. Tăcerea îl neliniști. Il împresura dușmană. Întâia oară se cutremură cât e de singur în răceala de cavou a camerilor vaste. Și întâia oară nu se mai simți tare fiindcă era singur. Umbra cu fața acoperită de palme îl aștepta plecată. O simțea deasupra. „N'am să scap de ea deacum, nici în cosciug — gândi — au s'o închidă cu mine“.

(Sfârșitul în numărul viitor).

C R O N I C I

IDEI, OAMENI & FAPTE

COMORI ARDELENE PIERDUTE

HARNICUL profesor de istoria artelor dela Cluj, d. C. Petranu a publicat de curând o carte din multe puncte de vedere foarte utilă: „Revendicările artistice ale Transilvaniei“. În calitatea sa de neîntrecut cunoscător al comorilor de artă ardeleni, asupra cărora a scris mai multe meritoase lucrări (dintre cari așteptăm cu nerăbdare aceea nespus de interesantă asupra bisericilor de lemn) tânărul profesor a adunat aproape tot materialul ce se poate pune în situația de azi la dispoziția celor chemați să se intereseze mai de aproape de soarta nenumăratelor opere de artă ale Ardealului înstrăinate în cursul veacurilor din bunăvoința împărătească dela Viena sau răpite nouă de lăcomia crăiască dela Budapesta. Știm că autorul volumului a fost prin cunoștințele cu cari era înarmat, principalul delegat în comisia ce a tratat la Budapesta în vederea redobândirii obiectelor de muzeu ale Transilvaniei depozitate în capitala Ungariei în cursul războiului; și dacă aceste comori au intrat în 1922 din nou în țară — meritul e în rândul întâiu al d-lui Petranu, a cărui pricepere n'a putut fi înșelată de nici una din încercările șirete din disperare ale Ungurilor de a-și reține comori cari subț nici un titlu nu le aparțineau. Cu aducerea acasă a comorilor, ce-au suferit exodul din pricina războiului, (ilustrațiunile cărții ne îngăduie să ghicim valoarea lor) capitoul „revendicărilor“ noastre artistice nu e însă încheiat. E încă foarte lung pomelnicul acelor opere înstrăinate asupra cărora am avea drepturi întemeiate pe paragrafi foarte preciși ai tratatelor de pace. Capitoul întâiu al cărții d-lui Petranu dă în câteva pagini de-o impresionantă precizie cronologică și statistică, lungi epopee a dureroasei înstrăinări și păcătoasei distrugerii a obiectelor de artă ale Transilvaniei. Ardealul a fost în adevăr o țară de jaf: aurul său s'a scurs în chip de pulbere sau potcoave masive, și ceea ce e mai trist pentru iubitorii

noștri de artă — mai ales în chip de minuni alcătuite de mâni inspirate, spre toate țările din jur și mai cu seamă spre apusul stăpânitorilor habsburgi; în toate timpurile aurul Ardealului s'a scurs la alții și „vâlvele băilor“ din munții apuseni n'au fost destul de tari să ni-l păzească. În paginile reci și obiective ale d-lui Petranu auzi printre rânduri răsunând pe drumuri de hoțescă poveste carele fantastice ale lui Castaldo încărcate cu toate comorile Ardealului. Unde e tezaurul lui Zapolya? Unde sunt bogățiile lui Frater Martinuzius? Impărații un prim-eau delegați ardeleni de cât ca aducători de cupe de aur lucrute de meșteri unici dela Klusenberch (Cluj) sau Sibiu. Iosif al II-lea „luminatul“ și secătura antiartistice a poruncit să se topească frumusețile de metal nobil ale bisericilor și mănăstirilor.

Așa am ajuns la situația de azi. „Muzele ungare și austriace conțin mai multe obiecte de artă din Transilvania decât muzele din Transilvania. Arta Transilvaniei se poate mai bine studia azi în Ungaria decât în muzele ardeleni“. Prof. Petranu face o serie de judicioase propuneri și dă o listă a obiectelor artistice pe cari le-am mai putea cere dela vecini pe temelul tratatelor de pace existente. (Sârguința cu care a adunat d. Petranu datele e în adevăr vrednică de admirat). D-sa stăruie îndeosebi asupra redobândirii prin comisia de reparațiuni din Paris a colecției Zpolyi din Oradea-Mare (cu vre-o 2000 obiecte foarte prețioase pentru noi) și apoi asupra restituirii colecțiilor ce le-au luat trupelul de ocupație sârbești în 1919 din Muzeul bănațean din Timișoara.

Cartea d-lui Petranu poate să aducă incalculabile servicii muzeelor noastre, dar totul orîndă, firește, de felul cum alții vor înțelege să-i urmeze sfaturile și să-i utilizeze datele.

I. Bl.

PROBLEMELE SCHIMBULUI LITERAR

SE punea acum câțva timp de către Valery Larbaud două probleme spre rezolvare. Era vorba să se știe cum, în mod util, se poate face propaganda literaturii franceze în țări contigue sau îndepărtate — și-apoi, în câte idiome un scriitor poate crea. În această a doua problemă Larbaud aducea o îndrăzneată afirmație. Scriitorul după el, chiar posedând două limbi perfecte, va fi silit prin nevoia de-a crea o operă de artă, să opteze pentru unul din ele. Aici, unul din idiome va avea rolul organului sacrificat, în viața corporală, prin încetarea funcției. El nu mai corespunzând unui scop anumit trebuie să se reducă, sau să dispară. Desigur, memoria va ține încontinuu în cutele ei depozitul limbajului sacrificat — și glota sau coardele vocale vor fi gata oricând să modeleze stocul părăsit al consoanelor și vocalelor. Dar ele nu vor mai servi decât unei restrângerii întrebunțării: o conversație, o corespondență particulară, sau un studiu informativ literar.

Dimpotrivă, idiomul pentru care scriitorul va fi optat, va căpăta amploare, căci el va căuta să-l perceapă toate subtilitățile, va căuta să-l aprofundeze, și-l va înfrumuseța chiar, în nevoia operii. Pentru Larbaud, scriitor francez—cunoscător profund al spaniolei și englezei — această afirmație prinde proporții inalterabile de lege. Experiența proprie i-a demonstrat că posibilitățile de creație îi vor fi paralizate în cele două limbi mai sus enumerate, ele servindu-i doar pentru cronicile literare în revistele de dincolo de Pirinei, sau de peste Canal. În sprijinul afirmației, în afară de experiența proprie, mai aduce cazul lui Jean Moréas — chiar el părintele „limbajului optat” — poetul care nu a îmbogățit ca Papadiamandopolos, cu nici o cantilenă poezia greacă.

La alte exemple nu recurge. Dar dacă ar uza de ele, desigur ar avea în sprijinul său cazul lui Stuart Merrill, poetul celor „Quatre Saisons”, de origine americană, sau chiar pe Charles Adolphe Cantacuzine (antologia poezilor francezi i-a reținut numele) care nu a dat nimic literaturii noastre. Tot astfel Joseph Conrad nu a dat Poloniei nicio contribuție.

Greutățile întâmpinate de Oscar Wilde cu Salomeia ar fi deasemeni o probă elocventă. André Gide ne-a vorbit cu câtă trudă textul francez al dramei a putut fi făcut accesibil publicului. A trebuit munca a câțiva corectori, pe lângă talentul printului paradoxiei. Deci problema s'ar putea generaliza. Dar argumente, credem, se pot găsi de unii și protivnice, și chiar în cazul lui Joseph Conrad. Curând după moartea acestuia, Pierre Mille spunea că dacă ar fi vrut Conrad ar fi scris tot atât de frumos și în franceză. Dovada însă nu se mai putea face, iar din faptul că Joseph Conrad revedea traducerea franceză a romanului lui înainte de-a fi dată tiparului, nu se putea scoate o indiscutabilă afirmație. Însă mai edificator este cazul lui Rainer Maria Rilke cu multiple posibilități de creație. A publicat cu aceiași profunzime de cugetare și limpezime de stil, în rusește, în germană, iar acum recent poeziile franceze din „la Nouvelle Revue Française”.

Recentul Panait Istrati a vrut să învedereze la

noi această dublă fațetă a creației. Dela „Oncle Anghel” a trecut plâpând la „Trecut și Viitor”.

D. Ibrăileanu explică această plâpânzime prin sărăcia limbei noastre literare. Larbaud ar găsi însă în ea o ilustrare a teoriei lui că, prin optarea la literatura franceză, atrofierea vocabularului părăsit se poate, mai curând sau mai târziu, produce. Noi îi vom aduăga și exemplul domnișoarei Alice Orient, care după succesul poetic în lumea franceză, nu a mai dat nimic literaturii române care o cunoscuse sub numele ei, Alice Călugăru. Sărăcia de limbaj, nu poate fi îndentale de puternic argument, fie judecând exemplul acestei Alice Călugăru, care a mânuit atât de frumos versul românesc; fie servindu-ne de exemplul lui Stuart Merrill (aproprierile sunt incidentale între aceste nume și fără nici o intenție), care, deși avea la îndemână limba lui maternă în care Walt Whitmann pusese bazele unei noi poezii, nu a mai putut să se servească de ea. Bogăția sau sărăcia limbajului nu ar fi preponderentă. Mai repede, judecând exemplul rar al lui Maria Rilke, înclinăm să admitem fenomenul literar, ca în orice ramură, și din exemplele sprijinuitoare afirmației lui Larbaud, o lege cu toate excepțiile pe cari, inerent, legea le comportă.

A doua problemă, o utilă propagandă literară, conține în ea un nou nucleu de discuții. Dacă pentru infuzarea unei literaturi mari într-o literatură mică normele de procedură sunt cam aceleași, pentru valorizarea unei literaturi mici, într-o literatură mare, liniile conducătoare sunt mai puțin clar schițate. Prezentarea literaturii franceze, după Valery Larbaud — nu va fi util făcută decât atunci când se va ține seamă că există în țările mici mai multe categorii de lectori. Una care nu a mai pășit dincolo de clasicismul francez; o altă categorie care mai trăește sub romantism — și o alta care, în trecere prin Paris, târâtă de valul snobismului, nu cunoaște decât pe Cocteau, Giraudoux, sau Delteil, fără să fi auzit vreodată de Racine, Pascal sau Hugo, sau de mulți contemporani ai lor, mai puțin fericiți. Ținând seamă de acest fapt, răspândirea literaturii franceze prin cronici de revistă, nu mai este aridă, și are darul să îmbrățișeze deodată mai multe curenți literare. Notați că același lucru se poate spune despre literatura germană, sau despre cea engleză. Vor fi oricând categorii de cititori cari au rămas la Shakespeare, fără să fi auzit și de bietul Ben Jonson, alții cari au pasiunea lui Georges Moore, fără să știe de Joyce și așa mai departe.

Pentru o literatură mică, necunoscută, problema schimbului literar va fi dificilă. Și va fi cu atât mai dificilă cu cât multe literaturi mici au fost împânzite în curențele mari occidentale, făcând mai din fiecare generație literară un pedantiv al unui mare curent extern. Vom fi mai repede înțeleși, notând aici discuțiunea ivită asupra lui Italo Svevo — acest scriitor italian descoperit de curând de Benjamin Cremieux. Acesta și Valery Larbaud văd în Svevo un artist puternic, un adevărat „Proust italian”. Toată psihologia prustiană, toată minuțiozitatea descrierii, până și fraza încărcată ca un arbore în pârgh, sunt în romanele lui Svevo. Cercurile ita-

licie refuză a-l considera însă ca pe un mare scriitor, considerându-l ca pe o simplă pastişă din Proust, deci prea puțin important în aportul lui, unde originalitatea este absentă.

Rămâne de văzut cum vor judeca cititorii francezi această operă. Nu ar fi exclus ca ea să fie reeditarea cazului lui Gomez dela Serna, care în primul său roman „la Veuve blanche et noire” surprinsese printr-o originalitate puternică, originalitate din păcate, mai târziu mai puțin mascată și trădând astfel origina-i. Azi, cercurile literare franceze nu se sfiesc, în frunte cu „Europe” să vadă în el un „Jules Renard ceva mai gazetăresc” — și deci mai puțin important fiind un reflex de literatură franceză. Atunci, ce poate interesa piața franceză?

Exemplul literaturii rusești stă în picioare încă. Ea aducea contribuțiunii la cunoașterea sufletului slav și a mediului în care el evolua. Pictură de caracter și obiceiuri, culori de peisaj, și mai ales dezarmonii sufletești, corespundeau dorinței de cunoaștere a unei generații de francezi prea puțin dispusă a se deplasa dincolo de hotare. (Romanul exotic nu a corespuns aceluiaș dorințe de cunoaștere fără deplasări, și sforțări? O geografie mai puțin aridă, un conflict care se naște, evoluiază și moare pe margini de râuri necunoscut, sau nisipuri arzătoare). Romanul rus era și ansamblul de mai sus și particularitate sufletească, și având această particularitate, Gide îi recunoaște meritul de-a sălășlui în lite-

ratura europeană. Dar pusă problema pe această taxă, ea nu trebuie să degenereze. Fără să citez nume, susceptibilitățile fiind totdeauna specificul scriitorilor noștri, este sigur că operele celor înregimentați la diverse mari curente franceze, nu mai pot avea decât un simplu interes de istorie literară franceză. Aceste opere traduse în Franța vor servi istoriografului francez să stabilească influența diverselor curente literare ale Franței în literatura unui popor mic. Rămân deci operele specifice. Dar dacă „Isvor, le pays des saules” al principesei Bibescu a atras admirația lui François Mauriac (el însuș oarecum specific în literatura franceză) și a lui B. Cre-mieux care vedea în această carte: „pictura aceluia suflet românesc, și toate obiceiurile lui”, aceasta nu înseamnă că înșirarea tuturor obiceiurilor de sărbători și redarea „cimiliturilor”, sau descrierea Teleajenului, vor fi suficiente pentru a ne valorifica. Excursiunile grupurilor străine ar fi de ajuns. Dar ceiace lor le va fi ascuns, va rămâne sarcina de căpetenie a scriitorului: problemele sufletești cu toate particularitățile pe cari așezarea geografică, hereditatea, mediul i le poate imprima. În această privință o simplă nuvelă din viața unui provincial poate impresiona mai mult decât zece romane — o nuvelă în care sufletul cu toate tribulațiile lui specifice, poate pretinde să fie o părțică din sufletul universal.

TUDOR ȘOIMANU

LITERATURA MAGHIARĂ DIN ROMÂNIA

FIECARE cititor de gazete poate urmări de câțeva vreme tot ce făptuiesc pe tărâmul politic minoritățile din țară. Avem în presa capitalci o suficientă informație despre ceiace pun la cale diferiții oameni politici, despre sforile ce le trăgem reciproc, români, unguri, sași, etc. despre pactizările la câte s'au învoit până acum partidul minoritar cutare cu partidul românesc cutare și despre sacrificiile ce costă, ca și, inerent, despre tragerile pe sfoară ce-au fost. Informația culturală lipsește. Nici nu putem aduce pentru aceasta o vină specială gazetelor bucureștenc, când din coloanele lor lipsește atât de simțit informația cea mai vagă despre mișcările culturale însăși ale românilor din provincie. Mișcarea culturală minoritară este cunoscută chiar românului cititor de ziare minoritare numai sub aspectul sumar al reportericescului. Legătura ce exista între românul din provinciile alipite și între anumite surse de cultură minoritară s'a desfiat brusc odată cu unirea și nu s'a mai putut reface. N'avem de ce căuta un păcat în aceasta. Indreptarea tuturor privirilor spre București, spre cartea românească, nu s'a putut face fără o hotărâită dăunare a culturilor străine ce le robisera până atunci. Dar, decurgând din aceasta, constatăm că ne gășim foarte străini de ceiace întreprind în cultură minoritarii. Ziarul minoritar, prin lipsa oricărei prese românești în partea locului, este încă o lectură cotidiană a provincialului român dornic de-a cunoaște ce se întâmplă în imediata sa apropiere. Astfel cititorul român, deși poate nu știe, sau nu-l prea interesează ce lucruri nouă s'au mai impus în numele

culturii românești, știe cel mai mic amănunt aș zis cultural de pe scenele operetelor minoritare: se pasionează eventual de anchete și reportajii literare, dar nu poate aprecia ansamblul cultural minoritar ce se petrece 'n jur de sine. Legătura cu cartea și revista serioasă lipsește. Iarăș, nu vom face din aceasta o acuzație. Fiindcă, însă, s'a pus în zilele din urmă, destul de serios, serioasa chestiune a unei colaborări între scriitorii minoritari și între cei români, gândim că o apropiere ca aceasta implică cunoașterea mai impunătoare și bogată în informație, a celor care ne întind mâna.

Este la Cluj o revistă trimestrială serioasă, impunătoare și bogată 'n informație, care ne 'nfățișează în fiecare număr progresul literar al minorității ungurești din Româna. „Erdélyi Irodalmi Szemle” (Curierul literar ardelean), publică în fiecare număr o bibliografie foarte interesantă, care poate s'atragă și pe omul politic, dacă s'ar găsi între noi numai de-accia pe care progresul literaturii maghiare din Româna nu-i interesează decât statistic și comparativ. Ultima bibliografie a d-lui dr. Ludovic György este o recapitulare pe întâii cinci ani dela unire. Este adică un ansamblu, care 'n preajma apropierei de care vorbisem, ce-o pregătesc în Ardeal două Societăți maghiare de scriitori, ne prinde foarte bine. Reproducem deci:

În anii 1919—1924, au apărut 124 volume de versuri ale poezilor unguri din Ardeal; 44 piese de teatru; 184 proză literară, în total 352 volume literare, ceea ce face un procent de 33 din totalul de 1066 volume apărute în acest timp.

S'au publicat: 196 volume de știință specializată și de popularizare (19% din totalul tipăriturilor); 244 cărți de școală (22% din totalul tipăriturilor); 70 volume literatură bisericească (7%); 39 volume juridice (4%); 74 literatură periodică; 91 diverse. Progresiunea pe ani este, bunăoară la volumele de poezii: 4 în 1919; 10 în 1920; 11 în 1921; 22 în 1922; 30 în 1923; 42 în 1924; iar la proza literară: 5, 26, 19, 29, 24, 65 și 16.

Statistica aceasta devine cu adevărat interesantă numai după ce vom ști, că în ținutul de peste munți, alipit la România, s'au tipărit în 1915 d. e., în total 77 de volume, în vreme ce producția din 1924 a fost de 292 volume. Vom reveni de altfel asupra acestei deosebiri în considerațiunile ce le vom face mai jos după revista „Szazadnuk” dela Budapesta, care tratează în numărul din 1 Februarie crt. tot despre această chestiune a literaturii ungurești dela noi.

Spre a cunoaște și mai temeinic cecace trebuie știut, mai ales de dragul comparației despre literatura aceasta, iată și alte amănunte dintre cele ce ni le furnizează revista clujană:

Dintre cele 1066 cărți ungurești tipărite în România în intervalul de timp de care-am vorbit, o zecime, adică 122 volume, sunt traduceri; restul de 944 sunt originale și sunt numai ale scriitorilor din România. Dintre traduceri jumătate sunt literatură, iar restul știință popularizată, literatură bisericească și știință juridică.

Printre cele 1066 volume, bibliograful a înglobat și cele 21 volume tipărite de scriitorii unguri din Ardeal în Ungaria și la Berlin.

Intrăm într-o repartitie interesantă: procentul pe orașe al produselor tiparului, tipografiile și librăriile pe orașe, pe naționalități și proporția lor față de populație. Aflăm astfel că s'au tipărit 491 volume la Cluj, 106 la Oradea-Mare, 61 la Brașov, 56 la Arad, 50 la Timișoara, 45 la Târgu-Mureș, 28 la Satu-Mare, 27 la Odorhei, 25 la Dicioșanmartin și 21 la Chezdi Oșorhei. Restul de 135, (15 la sută din totalul tipăriturilor) provine din localități care aproape n'au știut mai înainte ce este industria tiparului; localități ca Orșova, Salonta, Petroșani, Făgăraș, Turda, și, ca să avem o idee deplină, Stana din județul Cluj. Repartiția sarcinei ce li-a impus-o unguirilor schimbarea de regim, s'a făcut prin urmare pe toate localitățile cu o cât de mică importanță din Ardeal, atunci când sub regimul maghiar nici orașe de seamă nu figurau în bibliografia maghiară decât cu calendare.

Este însă plină de învăț repartiția ce urmează: Ținutul de peste munți are 238 tipografii, dintre care 147 ungurești, 66 românești, 25 nemțești. Datele acestea se mai cuvin întregite cu amănuntul, că 72 la sută din aceste cărți maghiare s'au tipărit în tipografii ungurești, 15 la sută în tipografiile românești, 5 la sută în tipografiile germane, și iată că putem face o comparație între cecace a fost în acești ani tipăritură românească în Ardeal, și între tipăriturile maghiare. D. dr. Ludovic Györgi vorbește și despre proporția față de populație, comparativ pe naționalități. Din acest bilanț, o comparație cu tipăriturile noastre din Ardeal ar fi cecace o elementară jenă ne oprește s'o numim.

I-adevărat, firește, că n stabilirea comparației acesteia vom avea de făcut o constatare fundamentală: avântul de-acum al literaturii ungu-

rești, comparativ cu ce era sub stăpânirea ungurească, se datorește unei descentralizări impuse și de granița ce s'a intercalat între Ardeal și Budapesta și de opreliștea ce s'a decretat de autoritățile noastre pentru aproape toate tipăriturile din Ungaria de după războiu. În revista budapestană „Szazadnuk”, numărul citat, se atribuie însă această efflorescență și unui factor care la noi nu prea obinuiește să se pună în slujba literaturii: este presa, care din lipsită total de-o importanță ne-locală în timpul unguirilor, a devenit dintr'odată, datorită preocupățiunilor politice generalizate, un factor care a putut prinde rădăcini și-a putut influența îndeosebi nuvela și foiletonul. Aflându-se la școala gazetăriei budapestene, care cultiva foiletonul într-o asemenea măsură încât a împiedicat multă vreme literatura romanului, ziarele de-aici au început să publice sistematic literatură de-aceasta, dând înbold scriitorilor și împiedicând serios apariția romanului. Nici revistele, nici cartea, nici teatrul, constată revista de care vorbisem, n'au influențat astfel literatura, ca ziarele cu foiletonul lor. Ele au au trezit ambițiile scriitorilor, ele le-au făcut cu puțință valorificarea celor ce scriau și tot ele i-au silit să scrie pe scurt.

După ce terenul a fost pregătit astfel, într'un interval nebanuit de scurt, nu numai apariției talentelor ungurești ardeleni ci și descentralizării celei mai largi, până în localități ca acele arătate în bibliografia d-lui dr. Györgi, a fost ușor să se constituie „Breasla Literară” dela Cluj și alte asemenea asociații, ca să editeze și literatura mai puțin favorizată de ziare și de editurile ce lucrau în detaliu, să apară deci romanul. Precum însă obiectiv observă „Szazadnuk”, literatura maghiară din Ardeal este literatură de detaliu. Romancierii se citează numai patru, dintre cei care rezistă unei aprecieri mai severe iar dramaturgii sunt de-o anvergură potrivită începutului, căci trebuie reținut, că drama maghiară ardelenă este un produs de după unirea cu România.

Directivile acestei literaturi și caracteristicile ei? Rămânând tot la critica revistei budapestene, pe care o vom complecta-o în viitor cu aprecierile noastre, constatăm în linii generale: Poezia lirică a unguirilor din Ardeal n'a fost nicicând mai excentrică, lucru pe care Budapesta este bucuroasă să-l atribuie printre rânduri vigilenței cenzurii românești; în această unitate de exprimare se constată însă de pe acum diferențe de stil dintre cele mai mari, însă toate în formație și fără mult ardelenesc, în orice caz cu prea puțin față de ardelenescul din proză, pe care alături de subiect îl amplifică deosebiri de limbă și de temperament local. Proza obinuiește să se refugieze la subiecte istorice, lirica la o notă de durere fără o deosebită impetuozitate. Însă, lucru pe care revista din capitala maghiară s'a și grăbit să-l constate: unii prozaatori se coboară în vremea din urmă cu curaj și în mediul contimporan, descriind mentalitatea ungurească din Ardealul de sub români și chiar atingându-se de administrație și de alte lucruri până acum delicate.

La Budapesta începutul acesta a surprins măgulitor. Dar impresia ce-o lasă aici, unde efectele literaturii acesteia sunt mai naturale în orice împrejurare, nu poate să fie nici decât a unei îgrijorări. Ar fi să cerem acestei literaturi

atât de viguros începute, să se fi născut moartă, lipsindu-i necesara inspirație din contemporaneitatea locală. Dimpotrivă, răsrângerea aceasta a mediului românesc stăpân, în gândirea scriitorului ungar dela noi, va fi un experiment ce nu poate fi decât interesant, firește poate și util. Căci, iată, tocmai când Budapesta face constatarea la care ne-am oprit, două societăți de scriitori, cea dela Cluj și cea dela Arad, își propun

în mod declarat să înceapă apropierea de românii prin literatură, prin traduceri. Știm că acest spirit este o garanție. De altfel dacă încheiem constatându-i apariția, n'am făcut decât să arătăm și ultimul stadiu al literaturii ungurești dela noi, care nu putea lipsi din această trecere în revistă.

i. t. o.

INTRE GIOVANNI PAPINI ȘI ROMAIN ROLLAND

APROPIEREA acestor două nume poate surprinde. Spiritul omului însă, doritor de regăsi și generalizare călăuzitoare, sparge cochilia neagră a cuvântului tipărit și se desfată descoperind nuanțele jucăușe ale gândului-șarpe.

Sânt autori care își devin prieteni pentru totdeauna, tovarăși eterni, după expresia minunată a lui Merejkowsky. Sânt iarăși cărți singulare în opera unor creatori, care numai ele te ispitesc, și implântă în cenușul cotidian jaloane după care încerci cărări spre luminisuri.

O carte a lui Papini — o carte a lui Romain Rolland! Două lumi deosebite, două temperamente opuse — două tendințe parcă ale epocii noastre, totuși. Sfășierea lăuntrică deoparte — liniștea în cealaltă.

Furtuna dionisiacă a complexității moderne, într'una — calmul zâmbitor apolinic de care însetează aceiaș complexitate modernă, în a doua, — cum ar spune Nietzsche, ca cercetător al tragediei antice.

Intr'adevăr, în anul în care chinuitul Giovanni Papini dădea la lumină acea carte de răscolire și purificare care este *Un Uomo finito*, Romain Rolland își incheia „prevestirea pentru cititori” din fruntea paginilor care aveau să alcătuiască figura senină și fermecătoare, a lui *Colas Breugnon*.

Aceste două opere se rotunjesc ca două simboluri vorbitoare!

Sătul de sbucium, de teoretizare și de goana după formule care să încorseteze viața mai mult sau mai puțin mulțumitor, dar foarte adesea osifçant — sufletul unei întregi epoci pare că se înăbușea. Și atunci o pornire nebună în a se scutura de tot scrumul sufocant, îl împinse vijelios să se spovedească, să se purifice cu *Un om sfârșit*.

Cu o violență aspră, Papini „scuipă” întreg răul. Curba torturată a unei sensibilități reprezentative avu rezonanțe. Cine din vremea noastră nu s'a regăsit cât de cât în *Un Uomo finito*?

Autorul nu face altceva decât să-și povestească viața — simplu, fără literatură și necruțător. Povestește nu ca să amuze nici ca să-și petreacă timpul cât mai plăcut posibil, ca un *Colas Breugnon* al lui Rolland. Giovanni Papini are prea mult venin în inimă, filtrat din el însuși și dela semeni pentruca să-și mai permită să rădă. El vrea mai întâi să se curețe spovedindu-se, să-și asvârle toată scârba — cum singur spune — care îi înecă gâtul. Nimic ascuns, nimic trandafirizat, nimic în a atinge senzitiv glanda lacrimală a lectorului, — ci o sete barbară în a tăia adânc în sine însuși, în a desgoli dărz adevărul nud.

„Eu n'am avut copilărie...” Astfel își începe mărturisirea. Și din rândurile care urmează imediat, se împrăstie ucigătoare o mireasmă aducătoare de tristeți pe cât de neînțelese, pe atât de adânci.

Giovanni Papini — ca atâția dintre noi — prea a năzuit mult, prea a crezut profund în el, prea a conceput abstract de superior o anume entitate, prea a voit cu orice preț să cucerească absolutul! O ambiție uriașă îl împinge năpraznic la o atitudine cu totul aparte: își înăbușe spontaneitatea, își ucide pornirea de a trăi plat și agreabil deci, ca ceilalți, și își canalizează toată energia într'o direcție. Bibliotecile vaste îl înghit. Tomuri îmbăcșite, pagini și concepții încălcite îl apleacă mult, peste rânduri. Obrajii pălesc; ochii prind cețuri. Dar zidurile de volume cresc parcă tot mai uriașe. Și iarăși încordări chinuitoare, nopți pierdute, zile întregi în umbră și între pereții căptușiți de infolii și tratate.

Apoi la fiecare pas mizeria și mai ales dezi-luzia.

De abia creat, idolul era prăbușit cu furie. Altul îi lua locul ca să se întâmple la fel. Și anii treceau, și floarea tinereții se scutura.

Schela atâtor teorii nu putea fi ridicată odată pentru totdeauna lăsând construcția desăvârșită să cânte luminos. Atunci izbucnește iureșul, revolta care mocneau comprimate. Și alte răscruiciuri, alte sfășieri.

Și povestirea curge nemiloasă, izgonind cu hohote sinistre sau cu plesnete violente de bici — compromisiul, mediocritatea, imbecilitatea și sentimentalitatea siropoasă!

Din toată această curbă a unui suflet torturat de propria-i tenziune și lume internă — scalpul cu care Papini avea să taie purificând, trebuia să iese dureros de fin și ascuțit. De aici cruzimea, plăcerea drăcească intensă cu care răcăie în gunoiul propriilor lui greșeli și vicii și în acela al nerușinării umane, punând sub ochii tuturor treanța unei vieți funest de pretențioasă, dar mai ales cenușie și foarte adesea desgustătoare.

Psihologicește și istoricește, *Un Uomo finito* ne aparține integral — așa cum *Werther* sau *Octav* reprezintă o precisă porține de timp.

Prin aceiaș desnașdejde cu care s'a căutat, a năzuit, a suferit și s'a împrăștiat în înfăptuirii mărunte, comparativ cu *supraomenescul* visat, urlând de furie și înăbușindu-și efuziunile lirice tocmai dintr'un belșug de sensibilitate, și mai ales prin iureșul cu care se înalță trufașă, gata de luptă ca și cel care ne spune în ultimele pagini ale *Omului sfârșit* că nu se dă învinș nevrând să se treacă peste el oricum — o parte im-

punătoare a sufletului european de astăzi se regăsește hotărît în paginile acestei cărți — fără nici o soluție!

Pe de altă parte, luptătorul, ideologul Romain Rolland rupe cătușa atâtor constrângeri; simțind imperios nevoia „neînfrănată de veselie galică și liberă, până la lipsă de respect...” Și proaspăt, cald și sfătos, se dăruie din tot sufletul în *Colas Breugnon!*..

Astfel tendința de divină evadare în oaza odihnită a vieții pentru viața așa cum este ea: simplă și spontană, dură și duioasă, necalculată, reală, mizeră și totuși dulce — izbucnește scuturându-se de zorzoanele atâtor formulări și înjurând strasnic ca să-și verse toată otrava în *Un Uomo finito* — și râde nebunește cu hohote pline și sănătoase în *Colas Breugnon*.

Plutea în atmosfera lui 1914 fiorul prăbușirii tragice a unei întregi lumi, cu conveniențe, mecanicizări și minciuni atrofiante. Sugestiv și prevestitor, în 1914 sânt plămăniți și *Un Uomo finito* și *Colas Breugnon*.

Cataclismul a venit iremediabil. A urmat, ce a urmat. Prăpastie între două lumi, și două mentalități.

Um Uomo finito aducea viforul, revolta, foamea de purificare, *Colas Breugnon* perspectiva unei atitudinii de împăcare, de a lua viața așa cum este ea, de a trăi din ea și pentru ea, robust și totuși cu frăgezime.

„Nu îndrăznesc să cred — spune Rolland — că tovarășia lui Colas Breugnon al meu va

face să petreacă pe cititori ca și pe autor. Îi rog, cel puțin să privească această carte așa cum este, sinceră, răzătoare, fără năzuința de a schimba lumea sau de a o tâlmăci, fără politică, fără metafizică, o carte „adevărat franțuzească” (profund omenească, adăogăm noi) care râde de viață pentru că o găsește bună, și pentru că se simte sănătoasă. Într’un cuvânt: prieteni, *primiți-o cu bucurie!*..”

Și astfel blestematul de flecar, Colas Breugnon prinde să povestească. Alături cu ulcica de vin, verva spumoasă, spiritul scânteietor, anecdota șireată și îmbibată de înțelesuri — curg nestăvilite și clare, împăienjenindu-te într’un val de căldură ce te face să îmbrățișezi natura, viața și omul — cu dragoste și candoare.

Se împrăstie atâta frăținătate și duioșie din paginile acestei cărți cu întâmplări din veacul fericit al evului mediu francez — că nu știi de ce te covârșește impresia că savoarea ei cadrea-ză perfect numai într’o livadă ninsă de flori (ca acelea ale lui Ionel Teodoreanu) sau într’o noapte de iarnă grea și ținătoare, când lângă vatra îmbujorată chemi prietenile rare și paharul de vin curat și vechi.

Da, o carte fără politică, fără metafizică, fără năzuința de a schimba lumea!

...Astăzi când glacialitatea singurătății moderne — atât de ascuțit prinsă de Paul Valéry — ne gonește pe toți după focurile prieteniei sufletești.

T. PAUNESCU-ULMU

PARADOXE ȘI BANALITĂȚI DESPRE IUBIRE

ADEVARUL de-o zi e de cele mai multe ori adevărul din totdeauna. Fiecare epocă își imaginează că a inventat chipuri noi de a simți și de a gândi; dar originalitatea e numai formală, dedesubt stă substanța eternă din care plămădit la fel a fost contemporanul lui Tutenkamon cași contemporanul aparatului radiofonic. Fluxul și refluxul modelor e înșelăciune aparentă: dovadă vitalitatea și actualitatea cugetărilor despre viață semnate fie ele de Marc Aureliu, de Chamfort, Rivarol ori de ultimul moralist contemporan. O carte de maxime; nimic mai vechiu și totuși nimic nu îmbătrânește mai puțin! Deschidem una nouă; ne vorbește despre iubire și e scrisă de Etienne Rey; poate cu o peniță prea aspră. Pentru moment, se pare că sentimentul e exilat din viața contemporană; a făcut loc pfa-cerii și cinismului. Dar pasiunile violente și crizele de idealism, de câte ori nu s’au născut oare din sațietatea plăcerilor și din cinismul cugetării? Măine ne vom întoarce la paharul limpede de apă, brumat și reconfortant, ca a douazi, după o noapte de orgie, când te deștepti cu gura amară și măduva ciolanelor fleșcăită.

Adevăruri de o zi sau adevăruri seculare, maximele lui Etienne Rey au cel puțin acuitatea unor observații, verificate, vai! de experiența tuturor veacurilor.

Spicuim câteva:

Iubirea este dorința sensuală de necunoscut.

Aproape toate femeile pe care le iubim, țin loc alteia.

Pentru cele mai multe femei, a iubi un bărbat înseamnă a înșela altul.

Cum ai iubi femeia aceasta, dacă ar fi a altuia, în loc de a ta!

Un om îndrăgostit are întotdeauna înfățișare prostită. O femeie îndrăgostită, niciodată.

Inimile complicate sânt aproape întotdeauna lașe.

Iubirea coboară sufletele mari și înalță pe cele mici.

Ucizi adesea femeia pe care o iubești. Numai, fiindcă ești timid, n’o ucizi decât în gând.

Anumite femei se trudesesc atâta să nu te incomodeze în viață, încât sfârșesc prin a ți-o acapara cu totul.

Minciuna e pentru femei forma cea mai accesibilă, cea mai imediată, a inteligenței.

Nu există decât un mijloc sigur de a părăsi o femeie — să te faci părăsit de dânsa.

La douăzeci de ani disprețuești amantii care au treizeci; la treizeci de ani declari bătrâni pe cei care au patruzeci; la cincizeci de ani te crezi încă tânăr.

Indeobște femeile care fac mai multe mofturi înainte de a intra în pat, sânt și acele care fac mai multe până să-l părăsească.

Anumite femei iubesc precum câinii când se aruncă în apă; stropesc totul în jurul lor.

Egoiștii sânt cei care întâlnesc mai multe de-yotamente.

Gelozia e amorul propriu al cărnei.

Nu există adulter isbit fără simpatia soțului pentru amant.

Ploaia este funestă amantilor și soarele soților. În iubire, ca în artă, delicatețea este virtutea celor slabi.

Mulți oameni sânt mai mișcați de plânsul unei necunoscute decât de cel al iubitei.

Fericirea nu e un eveniment, e o aptitudine.

Ceeace erți mai puțin unei femei pe care ai părăsit-o, e să o regăsești mai frumoasă.

Opt zile de călătorie cu o femeie pe care o iubești, ce încântare! Trei săptămâni, ce catastrofă!

O iubire mare face să nască altele în jurul ei: ca soarele are sateliți.

A face să sufere o femeie e un alt mod de a o poseda.

Pudoarea e chestie de lumină.

Te împiedici să fii fericit voind să te aperi de nefericire.

Mila în iubire, e făcută din dispreț mai mult decât din bunătațe.

Sfârșești prin a găsi mai multă monotonie în nestatornicie decât în fidelitate.

Bărbatul cunoaște rușinea de a iubi. Femeia nu cunoaște decât aceia dea nu fi iubită.

Vanitatea întârzie pe drumul părăsit de iubire: nu-ți place să fii înlocuit prea repede.

Nestatornicii își imaginează că e destul să schimbi femeia pentru, a găsi ceva nou. Ce serait trop beau!

Nici o femeie, oricât de modestă ar fi, nu consimte să samene altor femei.

Ironia nu este ades decât pudoarea tandreței.

Dacă mai există fecioare, e fiindcă trebuie ori ce femeie să deuteze de acolo.

O femeie îndrăgostită e o sclavă care-și lasă lanțurile purtate de stăpân.

Sânt oameni care iubesc prin contagiune.

Când o femeie e obligată să mărturisească o greșală, se crede imediat o victimă.

Bărbatul e adesea sătul de iubire. Femeia nu-mai de amant.

O ființă pe care o iubești e o ființă care poate să te facă să suferi mai mult decât altele.

Există oameni atât de vanitoși încât sânt în in-

timitatea lor mândri de cei care-i încornorează.

Te crezi întotdeauna mai tânăr decât oamenii de vârsta ta.

Un soț înșelat n'are nevoie să se răzbune pe femeie, are grijă amantul de aceasta.

Simți, în anumite zile, o imensă, o misterioasă dorință de fericire, care se sfârșește și uneori chiar se satisface, într'o mică juisare mizerabilă și ridicolă.

Adeseori iubirea pentru o femeie este făcută din toate iubirile pe care le-au avut alții pentru dânsa.

Femeile întind brațele către iubire și le închid de gâtul amantului.

Nu ni se întâmplă nimic fericit decât în paguba altuia.

În iubire bărbatul schimbă, dar femeia circulă.

Ar trebui întotdeauna să adormi în acelaș moment; căci cel care veghiază îl judecă pe celălalt.

Ceiece femeia teme mai mult din partea bărbatului, e tăcerea lui; ceiace teme mai mult bărbatul din partea femeii, e vorba ei.

Pe măsură ce femeile înțeleg mai puțin, se cred mai neînțelese.

Când o femeie plânge, nu se știe nici odată dacă aceasta îi face bine ori rău.

În iubire, femeia are un orizont mai mărginit decât bărbatul. Dar îl umple mai bine.

În iubire ești întotdeauna mai fericit de ceiace ignori decât de ceiace știi.

Amanții te fac să gândești la cei doi soldați dinamici care se țineau reciproc de guler și se credeau fiecare prizonierul celuilalt.

Dar nu mai continuăm. Am furniza paradexe pentru toate epistolele amoroase ale acestui sezon, cu flori de liliac și cu suspine în tremol pe sub ferestre.

c. p.

PE MARGINEA ROMANELOR LUI PROUST

ACUM câțiva ani, când Marcel Proust era încă în viață dacă cineva ar fi lăudat excesiv operația chinuitoare de a diseca un fir de păr în patru sau în opt — depinde de virtuosul care se aplică — maestrul și-ar fi stăpânit râsul ca apoi să-l plaseze pe ingeniosul operator într'un colț din galeria genialilor săi imbecili. Și dacă un altul ar fi protestat, Proust cu aceiași dezinvoltură nu s'ar fi sfiit să-i dea virtuosului un tovarăș pentru a cugeta împreună la iscusa-i și laborioasa divizibilitate capilară.

Astăzi, după moartea scriitorului cei condamnați se răzbind furibund. Proust este admirat tocmai pentru că în artă a reușit să transpună obsesia celor doi eroi ai scalpului. Aduce în plus o viziune ascuțită și un talent de a nu prezenta niciodată ce vrea.

Un mele care pe lângă exasperanta încetinea-lă nativă este și beteag; considerându-și defectul drept farmec irezistibil se complace în a face pe șugubățul. Nefiind de loc grăbit se oprește la toate cărciumile, face cu ochiul la tot ce-i plantă femeiască iar când i se întoarce spațele își așează cu morgă monocul și convins că

a înaintat prea mult o ia de unde a plecat. Impresia aceasta și-o face opera lui Proust.

Spectatorii plătind, managerul și-a umplut cercul cu tot soiul de jivinii omenești; ignoranții își dau rendez-vous cu vanitatea sau cu pisălogii. Pederăștii fac concurență lupanarelor iar burghezul își trâmbețează zgomotos genialitatea. Odată prezentați, managerul începe descripția. Nu-i lasă să acționeze de frică să nu se uzeze; mai trebuie să-i vadă și alții.

Notația este scrupulos de precisă; introspecțiunea capătă caracter de auto-maltratare. Stările sufletești sunt disecate până la pulverizare — Proust lucrează cu tenacitatea și conștiinciozitatea omului de știință. O fi existând pentru romantici lumea exterioară, natura, dar nu e mai puțin adevărat că și natura interioară, sufletească, contează. Și dacă există trebuie să-i luminăm existența până în culele cele mai ascunse.

Nu se petrece nimic în exterior fără ca sufletul să nu fie revoluționat în lumea ideilor, sentimentelor și volițiunilor sale. De aci imensa disproporție între cauză și efect. Pentru aceasta nu-i ajuns frazele, complectate cu nesfârșite paran-

teze. Proust scrie pagini întregi și la nevoie chiar și volume. Este icoana fidelă a salonului parizian în care a trăit cândva și pe care l-a descris punând voluptate în vederea insignifiantului. Este salonul în care discuția despre forma sau culoarea rochiilor îi cântă blazatului și celui îmbătat cu plictis simfonia picăturii de ploaie care se scurge în ritm de tânguire de pe strașină.

Acțiunea propriu zisă nu există după cum nu găsești — de cele mai multe ori — un fir conducător. Gradație nici măcar în intenție. Scara de valori nu se află în opera proustiană, totul, se petrece pe același plan, eroii temându-se de înalțimi ca fiind amețitoare iar eroinele gândind că această preocupare trebuie lăsată pe seama bărbaților. Iarși, de mai multe ori Proust se abține de a-și coordona gândurile și observațiile: uită un personaj despre care începuse să rostească un discurs ce promitea a fi elocvent, pentru a se ocupa de modul cum funcționează memoria în cutare împrejurare, sărind apoi zăplăz în descripția minuțioasă a pălăriei unui cerșetor ce cânta convins dintr'un clanaret. Amănuntul îl obsedează, îl terorizează chiar, încât nu putem să-i contestăm suprema dexteritate a disocierei. Se ține scări de amănunt pe care vrea să-l vadă aci verde, aci roșu, iar în altă parte roșu și negru și albastru dacă se poate.

Ai spune o artă lipsită de orizont. O cușcă strâmtă în care cititorul legat de mâini și de picioare țipă după aer și libertate. Maestrul nu este un spirit creator, desfășurarea „acțiunii” sale este statică nu dinamică. Arta lui e văduvită de ael suflu dramatic care înlănțue atenția, dând contur și adâncime operei. Nu ne miră această regretabilă lipsă. Proust a trăit mult timp închis în casă, foarte des era bolnav. Numai câte odată seara deschidea ușa ca să nu se sufoc.

Dacă nu era arhitect, dacă-i lipsea darul de a evoca ansamblul, avea Proust o concepție sau o filozofie? Avea pe cea a protozoarelor și a moluștelor care reacționează prin simple reflexe. Personajii descrise de el sunt stăpânite de un sensualism lacom, oglindirea structurii lor anormale — cu rădăcini adânci în inconștient.

Sensualismul este în lucrările lui Proust singurul factor dinamic. A fost influențat într'o mare măsură de Schopenhauer care vede în instinctul geniez preocupările de perpetuare a speței, concepție împrumutată de la Chamfort. Proust are grijă să ne-o servească cu ceva sos „freudian” răușind să fie mistic acolo unde vrea să aducă precizie.

Nevoind să-și acrisească opera, se revanșează liberând-o de ordinele severe ale unei morale prea doctrinare. Individul se colorează prin amoralitate. E deprimant poate pentru unii că-ți plac efebii cu naivități și fremătări de imaculată fecioară, dar au trecut timpurile când Heraclit recomanda ca Homer să fie gonit din școli cu palme. Homer comisese neiertata crimă de a scri o operă morală!

Ni se indică acum opera lui Proust ca una ce ascunde elementele viitoarei dramaturgii. Ingeniozitatea omenească este infinită. Rămâne să se dovedească reprezentarea pe scenă a celor inițiați în tainele Semilunei...

Totuși găsim observații geniale tocmai asupra huliților săi imbecili geniali „Sodomie et Gomorrhé” cât și „A l'ombre des jeunes filles en fleurs” și în deosebi „La prisonnière” stau mărturie. Arta lui desumanizată ni-l câștigă prin paginile în care glorifică dragostea eterată, impregnată de parfumul melancoliei și a unei rafinate tristeți. Filozofia moluștei dispore, instinctul geniez își comprimă izbucnirile — uneori după ce a ajuns la saturație. Este amorul, apetit al simjurilor care se purifică spiritualizându-se. Pătrundem cu pânzele întinse în poezie. El și Ea las lopețile în voia valurilor, luna dispore de pe cer, universul nu mai există și Platon le dă binecuvântarea. Pușini sunt cei a căror imaginație să fi explorat cu mai multă aviditate misterul virginității.

Artă bizar de contradictorie; capricioasă până la deșănțare. Să fie oare originalitatea unui om cu ereditatea încărcată sau reflexul sbuciumului etern al sufletului omeneș?

C. NESTOR

CRONICA LITERARĂ

TICU ARCHIP: Colecționarul de pietre prețioase (București, Tipografia „Lupta”), AL. MATEEVICI: Poezii, publicate cu o prefață de P. V. Haneș (Ed. Casei Școalelor); HEINE IN LITERATURA ROMÂNESCĂ.

UN fenomen caracteristic al literaturii noastre mai noi este contribuția pe care o aduc femeile. Imprejurarea își are desigur explicația sa. Intr'o literatură afectată în chip preponderant de nota lirică, așa cum este a noastră, era firesc ca sensibilitatea feminină să-și afle cadrul exercițiului său particular. Numele feminine au început așa dar să abunde în literatură, dar nu pentru a marca vreo inițiativă nouă și îndrăzneță, ci pentru a perpetua impresia de monotonie care se leagă de cunoștința acelor mici încercări literare, versuri sau schițe nuvelistice, sărace ca concepțiune, vagi ca sensibilitate și care continuă să blocheze paginile noara

dintre revistele noastre. Se poate spune că în mișcarea noastră literară, femeile reprezintă mai de grabă factorul de inerție, acela care prelungește în niște timpuri care cer o altă estetică, vechile deprinderi ale unei producțiuni comode. O excepție dela această regulă mi se pare că a făcut d-na H. Papadat-Bengescu, care în materia liricei feminine a introdus procedeele unei observațiuni incisive și la care calitatea fondului se unește cu o mai susținută voință de realizare.

Exemplul d-nei H. Papadat-Bengescu n'a putut să nu influențeze și pe tinerele noastre scriitoare. El l-a influențat desigur pe d-ra Ticu Ar-

chip, autoarea volumului *Colecționarul de pietre prețioase*, dar cu niște rezultate pe care nu le putem socoti mulțumitoare. Evident este la d-ra Ticu Archip preocuparea de a întrece motivele și mijloacele obișnuitei producțiuni feminine. Tema lirică încrustată cu detalii realiste, dovedește tendința autoarei de a-și promova literatura la rangul unor realizări mai îndrăznețe, degajate de cunoscuta timiditate și lăncezeală a trecutului. Ce păcat deci că mijloacele scriitoarei au rămas inferioare bunei sale înțelegeri a problemei momentului.

D-ra Ticu Archip serie rău. Limba sa e într'atât de nefirească încât uneori pare o stângace traducere. Căci desigur că nimeni nu întreabă intrând într'o cameră:

— *Ce scop se urmărește în camera asta?*

O femeie de serviciu întrebată de rostul său într'o gospodărie, nu va răspunde niciodată:

— *Eu sunt cam la bucătărie.*

Nimeni nu va observa, în timpul unei călătorii cu căruța:

— *Hodorogeste trăsura asta și n'aude că altfel nu-i tare nici de ureche (sic) nici de cap.*

Și desigur că numai cneva la care viziunea nu reușește niciodată să se lumineze, va încerca imagini atât de inexpressive, precum:

...pleoapele de jos se strânseseră ca două mici fusuri

sau

...albastrul mușamalizat al mării

pentru a nu mai vorbi de galimatiasuri ca:

...un dreptunghi luminos se arătă departe, în fața lor, iar în cuprinsul lui, silueta întunecată a Colecționarului de pietre prețioase n'ar fi putut lămuri, dacă Maestrul privia negurile sau întorcea spatele celor două fete ce porniră spre lumină ca niște oameni de rând mulțumiți să mai amâne „Mântuirea“...

sau de speculații filosofice de calitatea acestora:

Dealtfel toate principiile pe cari se clădesc edificiiile științelor pozitive, nu sunt altceva decât mistere investmate în vorbe.

Culegem exemplele noastre din prima bucată a volumului — și ne oprim aici. Alte exemple ar fi nefolositoare. Dar cine scrie astfel dovedește că închipuirea sa nu luminează niciodată mai înflăcărat, că niciodată nu se ridică peste vagul expresiei celei mai plătisitoare. Caracteristic este mai departe faptul că sărăcia viziunii caută totdeauna să se salveze, combinând vre-o alegorie mai mult sau mai puțin filosofică și morală. Este ceea ce se întâmplă și cu obscurul simbol al colecționarului de pietre prețioase.

* * *

CULEGEREA postumă a poeziilor lui Alexandru Mateevici este un interesant document pentru cunoașterea curentelor de sensibilitate care trăiau în sufletul unui intelectual basarabean, începând de pe la 1907 și până în anii războiului, pe care poetul l-a făcut ca preot militar în rândurile frontului nostru. Ca tânăr elev al Seminarului superior din Chișinău, Mateevici se împărtășea desigur din publicațiile literare pe care câțiva fervenți reușeau să le aducă de peste Prut. Aceste publicații reprezentau mai ales spiritul cercurilor literare dela „Semănătorul“ și „Viața Românească“ și primele poezii ale lui Mateevici cad în sfera poeziei naționale a tim-

pului, cu o deplasare a accentului către tema revoltei sociale, după cum cerea cealaltă influență determinantă, lumea ideilor desbătute în mijlocul tinerei inteligențe studioase dela școlile superioare ale Rusiei. În curând însă inspirația poetului pare că ia o altă cale. Poposește câțva timp printre teme idilice, pentru a se îndrepta apoi către ceea ce trebuia să rămână motivul preponderant al producțiunii sale: poezia religioasă. În lirica noastră religioasă, contribuția lui Mateevici este aceea a unui preot. Nu întâlnim la el nici acel diletantism al credinței, care apare și ia formă după modele literare ale e-pocii, nici sunetul tragic și revelator care vibrează în inima neofitilor. Credința lui Mateevici este calmă ca unui practicant, adâncită pe latura morală ca la un predicator. Cuvioșia se unește cu problematica omului atins de spectacolul suferinții și al păcatului și această îmbinare mi se pare că se întâlnește, pe întinse distanțe de viață românească, cu un complex de tendințe caracteristic unui alt preot scriitor, părințele I. Agârbiceanu. Ajuns în vremea războiului, Mateevici nu smulge din lira sa sunete eroice. Felul mai grav și mai interior al intelectualilor basarabeni, interesul lor constant pentru problema socială, aduc pe buzele lui Mateevici imprecizia:

Să știți: de nu veți ridica

Din sânul vostru un Proroc —

In voi viața va seca...

(Basarabenilor)

Printre ultimile poezii ale volumului, este una care se intitulează *La Noul-Neamf*, povestirea unei zile trăite la frumoasa mănăstire de pe malul Nistrului. Poezia a rămas fragmentară și nu prezintă frumuseți plastice deosebite, dar este în ea ceva din ritmul liniștit și din senina beatitudine a unui om mai vechiu. Acest om stă la temelia tuturor aspectelor poetului și el este acela care se menține încă în periferia provincie românească a Basarabiei, pe care un destin istoric cunoscut a izolat-o de curentele publice ale țării, tocmai în vremea când aceasta din urmă se moderniza. Se poate spune că Basarabia este vechia Moldovă stăruiind în prezent. Trecutul și oamenii lui trăesc astfel sub ochii noștri și aceasta este împrejurarea care acordă un mare interes studiului scrijtorilor basarabeți.

Mateevici s'a făcut cunoscut mai întâiu prin poema „Limba noastră“, compoziție festivă, făcută anume pentru deschiderea cursurilor de învățători, la Chișinău în 1 Iunie 1917. Dar lirica lui Mateevici este mai vastă și prin mai multe aspecte ale ei interesantă. Este meritul d-lui P. V. Haneș, cercetător devotat al literaturii basarabene, de a fi adunat opera răspândită prin atâtea reviste și mare parte încă în manuscris și de a ne-o fi prezentat într'o îngrijită ediție.

* * *

UN filolog cernăuțean, d. N. Teaciu, publică o scurtă cercetare asupra lui Heinrich Heine în literatura română (*Heinrich Heine in der rumänischen Literatur*, Cernăuți 1926). Publicația coincide cu aniversarea celor 70 de ani câți s'au scurs dela moartea poetului și vine câteva luni după ce s'au împlinit 50 de ani dela nașterea lui

St. O. Iosif, principalul său traducător în românește.

Lucrarea d-lui N. Tcaciuc debutează cu o privire generală asupra influențelor germane în literatura română, continuă cu urmărirea traducerilor din Heine și termină cu câteva considerații asupra influențelor speciale pe care autorul „Cărții Cântecelor” le-a exercitat asupra liricii noastre. Ultima parte este cea mai sumar tratată, deși ea ni se pare cea mai esențială. Autorii cari par a fi stat în sfera înrăuirilor heinene nu mi se par suficient prinși în caracteristica lor particulară, uneori lipsește chiar impresia personală care este înlocuită cu un citat dintr'un critic sau istoric literar. Influențele sunt apoi mai mult afirmate, decât probate. Într'un cuvânt această ultimă parte ar trebui com-

plectată. Cercetarea, condusă cu mai multă stăruință, s'ar găsi poate în fața fenomenului caracteristic că în lirica noastră din jurul anului 1900 în mare măsură la poezii „Sămănătorului”, „lied”-ul a fost o speță poetică preferată și în această particularitate s'ar găsi poate urma unei alte influențe a lui Heine, desigur mai greu de precizat, dar demnă de a reține atenția și de a fi urmărită.

Lucrarea d-lui N. Tcaciuc trebuie prețuită ca o contribuție într'un domeniu care a atras prea puțini cercetători până acum. acela al influențelor germane în cultura română modernă, temă capitală pe care școala noastră germanistică ar trebui să se decidă de a o lua în considerație.

TUDOR VIANU

CRONICA PLASTICĂ

EXPOZIȚIA HENRI H. CATARGI

PENTRU cercetătorul expozițiilor bucureștene cele trei săli din clădirea Ateneului în care domnul Henri H. Catargi și-a înșirat lucrările realizate în anii din urmă, au însemnat un loc de odihnă și de binefăcătoare liniște, un adăpost izolat de gălăgie și plin de claritate sufletească; odihnă neobișnuită, liniște rară, claritate rară.

Au trecut trei ani de când domnul Catargi a expus pentru întâia oară la Maison d'Art. Erau pe atunci lucrări pornite cu un foarte tineresc avânt, aquarele tipice pentru un colorist nepăsător, nuduri luminate parcă din lăuntru cu becuri electrice de 100 lumânări, puțin primitivism și volum detașat în planuri. Dar aceste planuri erau prea puțin statornice, răslețe și uneori chiar duse de tendințele unui dinamism confus. Se puteau totuși distinge foarte multe calități isvorite dintr'un puternic temperament căruia îi lipsea numai organizarea firească și independentă.

Pictura domnului Catargi e astăzi numai și numai organizare dusă uneori chiar până la un extrem covârșitor, e liniște și generozitate foarte latină în substanța ei. Artistul s'a găsit stând alături de umbra marelui *Nicolas Poussin*, care a fost de sigur, pictorul cel mai francez din câți au trăit vreodată. O liniște hotărâtoare predomină în lucrările lui Poussin, eforturile colțuroase rămân veșnic îndepărtate, iar în „peisagiile eroice” înfățișarea omului întregeste nespus de echilibrat chipul de o atât de suplă organizare a naturii. Știm totuși astăzi că peisagiile lui Poussin n'au avut nevoie să fie compuse, știm că sudul Franței are atâtea priveliști cu mult mai realizate decât decorurile lui Böcklin sau seaca pictură murală a lui Maurice Denis.

Și domnul Catargi a lucrat în aceste regiuni ale Franței în care lumina nu sfărâmă mai niciodată înfățișarea materiei, ci, dimpotrivă, o încheagă făcând din verdeața puternic și deslușit luminată și din cerul adânc și acoperit dela un capăt la celălalt de un albastru aproape vânat. Sunt regiunile preferate de Cézanne, Derain, Friesz și acum în urmă de Segonzac. Culoarea aproape uniformă a cerurilor desprinde uneori

chiar un sentiment de răceală, ceace ne arată încă odată cât de pretențioasă e pictura aceasta liniștită și câtă sensibilitate de amănunt cere pentru a ajunge la realizare. Domnul Catargi a reușit totuși în nebănuit de multe bucăți, propunându-și să lase calea coloristului și să urmeze aceea a picturii de valori, dând cea mai mare importanță împărțirii volumului în planuri și scadențării planurilor în spațiu. Această împărțire a volumului în planuri sintetice ce rotunjesc materia ca și dezvoltarea planurilor în adâncime îl apropie din nou de intențiile lui Poussin, iar într'unele peisagii am regăsit până și măsura atât de chibzuită a omului din „peisagiile eroice”. Astfel peisagiul ideal primește un înțeles și mai definit. Figura cât de mică a omului rămâne centrul spiritual al tabloului; totul trăește parcă în funcțiune de omenesc.

Fapta culorii în aceste tablouri e diametral opusă celelea a picturii impresioniste. Valorile hotăresc. Umbrele din coroanele copacilor adâncesc, rotunjesc planurile sintetizate în sensul picturii clasice. Masele sunt cât se poate de compacte, se impun prin firea lor mai mult încă decât prin aspect. Iar alegerea și creșterea spațială a planurilor determinante tind întotdeauna la o armonizare statică ce ne aduce uneori chiar aminte de poemele lungi ale lui Paul Valéry, scrise în tinerețe. E aceeași cristalizare și generozitate latină, sunt aceleași planuri cu substraturi ideale ce se imbină într'un centru omenesc. O sensibilitate neobicinuită și ușor condusă de intenții face ca aceste peisagii să fie în acelaș timp ideal și realitate singuratică și senină, în care până și culorile de pământ se întrec în luciuri străvezii; fără a pierde din soliditate.

Astfel expoziția domnului Catargi ar fi putut să aibă chiar o menire educativă. Pictura artistului și-a cucerit însă un loc aparte în evoluția artelor plastice românești, ajungând la un sens și o înfățișare nespus de binefăcătoare între atâtea alte tendințe turburi, ce le întâlnim la fiecare pas.

CONTRASTE ȘI IMPOTRIVIRI

O grupare care dela război încoace, nu mai merită să fie cunoscută și care se numește pe nedrept și par'că dintr'un pretext paradox „*Tinerimea Artistică*” și-a sărbătorit tristul jubileu a 25 de ani de viață și agonie nesfârșită printr'un banchet. S'a băut șampanie și s'au pronunțat cuvinte promițătoare, umflate sau goale și dulci ca operele venerabilului președinte *Kimon Loghi*, care, așijderea unui cioclu, se plimba prin etalarea funebră și romantică a multelor jertfe. Înțelegerea cea mai ascuțită pentru conținutul acestei expoziții a avut-o de sigur, tipograful placardelor dela ușa de intrare care a înrămat textul cu un pervaz negru de doIU, ce ne-a amintit îndată judecata din urmă. Vai, moartea, slujită cu obișnuita-i pricepere de maestrul Kimon, domina într'adevăr în aceste săli, iar alături de nihilism, de idolatrizarea nimicului ni se arăta veșnica bătrânețe fără tinerețe, veșnicul meșteșug degenerat și decăzut fără artă. Ici și colo o licărire sau o lumină. Dar masa covârșitoare le întuneca și pe acestea; minunatele lucrări ale meșterului Petrașcu (cuvântul „maestru” e mai pretențios și de aceea îl atribuim numai sublimului Kimon) au fost par'că sugrumate de fântâna arteziană de flori uleioase din aceeași sală, iar desenurile doamnei *Cecilia Cuțescu-Storck*, mai fricos chibzuite și mai puțin suverane s'au înfundat în vulgaritatea înșirată pe pereții dinprejur. O asemenea expoziție merită orice defăimare și calificativele cele mai drastice. „Frumosul” a devenit aici o minciună efină, iar „realitatea” duhul ordinar al uleiului. Concepția despre lume a maestrului Kimon a fost generalizată într'un mod ce nu poate fi întrecut. O singură lipsă s'a resimțit. Maestrul Artur Verona nu s'a mai desfăștat în splendoarea uleiurilor sale, care ar fi contribuit neapărat și mai mult la nota sinistră a întregii expoziții. Vai, am devenit mai săraci în impresii puternice!

Dar să ne reîntoarcem în sfârșit la viață și la tinerețe, s'o pornim spre contrastul celălalt, circumscris de expoziția doamnei *Milița Petrașcu* și a domnului *Marcel Iancu*. Păreră noastră despre manifestările artei celei mai extremiste dela noi am exprimat-o deslușit în anul trecut cu ocazia expoziției internaționale a revistei „Contemporanul”, arătând atitudinea noastră potrivnică acelei mișcări de abstractizare și muzicalizare generală, întrezărind și aci o tendință de relativizare a timpului nostru, îndepărtat de atât de necesare precizări cristalizate. Expoziția din anul acesta e însă într'adevăr, cu mult mai deslușită, mai puțin împovărată de hău decât cele din trecut. Iar ca expozanți au rămas tocmai aceia care vor rezista față de filtrul timpului.

Nu am avut încă ocaziunea să ne oprim la legăturile lăuntrice existente între arta tracă, arta străveche și arta populară a țării noastre și expresia sobră a lucrărilor sculptorului *Brâncuși*. Unde pot fi recunoscute aci elementele foarte românești în substanța lor, elementele autohtone? ((Cuvântul „autohton” îl scriu cu multă sfială). Doamna *Milița Petrașcu* e o elevă credincioasă a domnului *Brâncuși* și realizează o artă foarte apropiată de aceea a d-sale. Fiind vorba de o ar-

tistă atât de sinceră și de expresivă în conceperea spațiului plastic, firește, nu ne gândim la o efină înrăurire, ci, mai repede, la legături lăuntrice, care au creat în opere plastice un ritm analog ce ne aduce aminte de arta tracă, descoperită în Transilvania, ca și de stilizările artei noastre populare, care, în fond, nu mai sunt stilizări brodate pe teme date sau preconceptuate, ci creațiuni noi. Văzând stilizarea aspră și severă a „Damei de ghindă” cu toate sintetizările ei lineare ne aducem îndată aminte de micii idoli desgropați prin Transilvania în timpul campaniei arheologice din anul trecut. Lucrările doamnei Petrașcu, ca și acești idoli, nu sunt obișnuite stilizări ce simplifică volumul plastic, ci exemple organice pentru felul cum s'ar putea crea o specie nouă de „pește”, firească în toată făptura ei, sau o „gânganie” înrudită cu furnica. Un simțământ deosebit de rar pentru felul materialului întrebuintat ca și un meșteșug nespuse de conștiincios în ce privește diferențierea sau șlefuirea suprafețelor plastice fac de abia ca arta aceasta să ajungă la o desăvârșire a expresiei. Exactitatea matematică în ce privește așezarea fiecărui plan face posibilă constatarea elementelor de o puritate atât de plastică cum n'am mai întâlnit-o în artele noastre. Fără acest precis meșteșug artistic, lucrările doamnei *Milița Petrașcu* ar pierde ritmul înfățișării lor, partea cea mai prețioasă a stilului, ce se complăce într'o individualizare atât de stingheră, într'o încăpățănare unică în valoarea ei de funcțiune creatoare.

Deacum înainte va fi vorba și de o sculptură cu un caracter curat românesc crescută neaș din arta noastră populară. Opera lui *Brâncuși* și a doamnei *Milița Petrașcu* înseamnă nu numai un început, dar și întâiele culmi. (Vom mai reveni cu altă ocaziune asupra acestei teme).

Alături de sculpturile rotunjite și atât de ritmic împărțite și încrestate ale doamnei *Milița Petrașcu*, am găsit pictura abstractă, vitraliile și caricaturile domnului *Marcel Iancu*, lucrări ce denotă o statornică preocupare în sensul abstractizării, chiar dacă am recunoscut pe alocuri apucături destul de expresioniste. Culoarea e astăzi mai puțin lirică și cu mult mai sobră ca în trecut, mai statică și îmbinată în ritmuri mai puternice, mai aspre. Expresia e mai limpede definită, chiar dacă contururi oarecum naturaliste sfărâmă uneori întregul psihic al compozițiilor, chiar dacă culorile foarte riscate ale vitraliilor introduc note confuze. Intențiile domnului *Marcel Iancu* par a fi mai aproape de ținta lor. Caricaturile expuse, țesute din liniuțe foarte capricioase sau dintr'o plasă de fire ce ne aduce de departe aminte de Paul Klee, sunt, de sigur, cele mai bune din câte sau făcut, după plecarea lui *Iser* din acest domeniu, în țara noastră. Chiar dacă ne-am gândi numai la această ramură a artei domnului *Marcel Iancu*, pe care artistul însuși o privește cu un surâs și convins că pentru dânsul nu înseamnă decât o îndeletnicire ce ar vrea să fie pe placul mulțimii, l'am număra printre artiștii noștri foarte talentați.

OSCAR WALTER CISEK

CRONICA FILOZOFICĂ

INTUIȚIA DINAMICĂ

DACA ne apropiem de d. Lucian Blaga cu ochiul nepărtinitor al înțelegerii îl vedem printre cele câteva individualități proeminente ale culturii noastre actuale, oferindu-se felurit și fecund. La începutul realizărilor sale lirice, cu o nestăpânită bucurie, trece cu un pas de joc prin fața minunilor veșnic proaspete ale creațiunii. Cere apoi, cu intensități verbale, pentru sufletul lui destins, un trup — munților, mărilor. Mai târziu, plin de o metafizică tristete, se apleacă peste marginile eului, ca să absoarbă din fund sensul concentrat și mut al lucrurilor. Iar în dramă, înaintea de-a înfățișa conflicte de suflet — încercând să dea contur unei idei îndrăznețe — luptă legendarului profet al Traciilor cu propriul său simbol divinizat.

Dar — arta singură, nu-l mulțumește. Tânărul acesta fără de preget e dintre cei puțini. El vrea să fie, în același timp, un interpret teoretic al faptelor. De aceea, îl vom întâlni și în ținuturile — atât de neproductive la noi — ale cugetării filozofice, străduindu-se să-și închege un sistem despre lume. Consecință: în „Cultură și Cunoștiință” e dornic să surprindă variațiile funcționale ale ideilor, în mersul istoric al gândirii. În „Filozofia Stilului”, după ce definește starea estetică într-un sens foarte apropiat de cel deslușit, de Lange, caută să stabilească argumentat, că stilul unei epoci este o formă culturală pornind dintr-un „nisus formativus” al spiritului și nicidecum un fapt specific artistic.

În cuprinsul unei lucrări filozofice mai recente — „Fenomenul Originar” — pe care o publică în colecția „Cartea Vremii”, d. Lucian Blaga se face apologistul metodei aplicate de Goethe în studiile sale morfologice: o metodă, prin care, cu o sensibilitate plastică vie se caută în trecerea precizată a faptelor vieții un fenomen originar. adică „o vedenie de natură intuitivă” și având în structura ei „tendența de-a se manifesta în polarități”.

Plecând dela cercetarea teoriilor goetheene, de explicare a variațiilor culorilor, formării craniului și variațiilor formale ale plantelor, d. Lucian Blaga urmărește evoluția metodei: la romantici, unde e compromisă prin construcția forțată de analogii și de antiteze: la Schelling, unde ia un caracter mistic; la Strindberg, unde se modifică prin căutarea cauzalității analogice; la Nietzsche, gânditorul viguros și mitic; la Weininger, în caracterizarea tipurilor de sex; la Langbehn, care o aplică în teoria popoarelor; la Chamberlain, care o întrebuințează în teoria raselor; la Spengler, care o revalorifică în teoria culturilor; și la Keyserling, empateticul.

În fața afirmațiilor pe care autorul le susține, fie spus în paranteză, într-un stil bogat și exersat, nu lipsit pe alocuri chiar de patos — ce observații critice se pot aduce, în interesul obiectiv al realizării, ce întregiri, și ce respingeri?

O primă obiecție ce s'ar putea face lucrării ar

fi aceasta: penceste a plecat d. Lucian Blaga, în studiul fenomenului originar, dela Goethe? Încercări asemănătoare nu se găsesc la gânditori anteriori autorului „Teoriei Culorilor”? Și, a fost aplicată metoda pentru fixarea fenomenului originar — cu excepția unui singur adaus scandinav — doar în cadrele culturii germane? Tabloul de îndrăgiri pe care d. Lucian Blaga îl alătură lucrării arată legitimat, încă alte încercări premergătoare, ce scoboară până la Plato. Dar, neîndoios, această obiecție nu ar avea decât o foarte redusă însemnătate. Căci s'ar putea răspunde prea bine că, plecând dela Goethe, autorul a căutat numai aceste variații cari pleacă, specificându-se, dela Goethe — și numai în cadrele unei culturi preferate.

O altă observație, aceasta ceva mai temeinică, însă într-o strânsă legătură cu prima, s'ar amănunți astfel: Au fost, cu adevărat, cei nouă gânditori pe cari îi urmărește curiozitatea d-lui Lucian Blaga căutători de fenomene originare? Sunt motive, pentru o înclinare spre: nu. Pentru Langbehn și mai ales pentru Keyserling, însuș autorul face rezerve. Căci, de bună seamă, autorul nu intenționa să înfățișeze un studiu al intuiției în genere, ci un studiu al fenomenului originar așa cum a fost, dela început, determinat: ca un produs viu al reținerii de asemănări, de cele mai multe ori cu un caracter de polaritate.

În acest sens, dacă Langbehn și Keyserling nu corespund decât parțial scopului se mai pot indica alții, cari îi corespund în întregime. Amintesc aci, în primul rând, pe Simmel — așa spune pe mult înțeleptul Simmel. Nimic mai potrivit, într'adevăr, pentru constituirea teoriei fenomenului originar decât metafizica lui Simmel. În centrul preocupărilor sale despre viață, doctrinara relativismului filosofic stabilește, de fapt, un fenomen originar. Și nu-i deloc de mirare, dacă ținem în seamă cât de mare interes a purtat el lui Goethe.

Pentru Simmel, faptul prin excelență real este relația complexă, proteică, dintre un obiect, cunoscutibil numai prin modelarea lui în tiparul categoriilor subiective — și un subiect, care, la rândul-i, se dezvoltă sub acțiunea conținuturilor obiective.

Forma, în domeniul înțelegerii este ordinea, însă o ordine plastică, modificabilă, plină de viață; iar cunoașterea omenească se formează printr-o continuă mișcare între un apriori și un dat empiric, care, se transformă mutual.

Viața apare astfel, ca un neîncetat echilibru dinamic între doi poli contrarii: al purei subiectivității și-al purei obiectivității; ca un neîncetat schimb activ de influențe (Wechselwirkung) între formele subiective a căror calitate psihologică variază după conținuturile cari le compun — și aceste conținuturi, ce afectează caracterele cele mai opuse, după categoria unde intră. (Einleitung in die Moralwissenschaft).

Cele spuse până aci sunt referitoare mai mult la ceace am numi economia lucrării. Problema

dominantă stă însă altundeva; în discuția ce caută să deslușiască natura însăși, și valoarea de cunoaștere a fenomenului originar.

Să lămurim, așa dar: ce particularitate de cunoaștere aplică spiritul în constituirea acestui „fenomen”? O intuiție pură, o prindere directă a lui, în liniile-i individuale?

Nu o putem accepta. Nu putem considera fenomenul originar ca pe un produs „strict intuitiv” (p. 53, 28). De oarece, din felul cum este organizat, prin reținerea asemănarilor unor grupe de apariții, *deci printr'un proces de sinteză*, fenomenul originar este, fără îndoială o abstracție. „Originea Tragediei” servește și va mai servi poate, încă multă vreme, în această privință, drept documentul cel mai de preț.

Toată dificultatea rămâne însă în a lămuri, pentruce această abstracție se păstrează vie, mobilă. Căci, de netăgăduit, fenomenul originar se deosebește limpede de alte abstracții — și esențial de cele matematice, de pildă, de ceea ce reprezintă abstracția pe care o numim „loc geometric”.

Două răspunsuri am putea schița aci: Dacă ne-ar preocupa numai natura obiectelor date am spune că fenomenul originar este o abstracție vie, pentrucă e constituită din mobilul organic, calitativ, și în consecință, similară abstracției afective. Ceea ce n'ar fi fals; ceea ce ar fi însă neîntregit.

De aceea, ni se pare mai aproape de adevăr cel de-al doilea răspuns — fiind mai larg; în cadrele lui, natura plastică a fenomenului originar nu vine numai din natura obiectului însuși ci și din modul cum e trăită această abstracție. Într'adevăr, fenomenul originar ni se deslușește, la in-

vestigație, ca o idee proiectată pe un plan de intuiție; mai corect spus, ca o *idee rămasă într'un plan de intuiție*. Acesta e motivul datorit căruia Goethe îi zice *fenomen*, adică apariție a-vea — nu esență. Din presupunerea existenței lui reale, din închipuirea lui trăindă se accentuează calitatea lui plastică.

Nu-i vorba deci de-o intuiție dinamică, ci de-o abstracție vie; de un rezultat intelectual obținut din privirea vieții, și rămas printre cele viețuitoare.

Intrucât privește superioritatea de cunoaștere a metodei, nu ne putem hotărî afirmativ. Oferă ea, fără de echivoc, inexplicabilul, permanentul? Este ea mai sigură decât toate celelalte procedee, cari încearcă să rețină esențele din variații? Mai de grabă, dimpotrivă — în ipoteza că ținem în seamă greutatea pe care o întâmpină ideea, de-a se naște din complexurile de elemente vii, de-a rămânea însuflețită, de-a nu rătăci în fantezie.

Dacă așa stau lucrurile — adică, dacă fenomenul originar nu-i un produs strict intuitiv, și de-o specială valoare gnoseologică față de abstracțiile similare, o apologie a intuiției nu este, consecvent, îndreptățită. Și cu atât mai mult nu este îndreptățită consecința: o metafizică antilogică, antireflexivă.

Neapărat, și noi, și împreună cu noi toți aceia cari știu să vază specificul vieții, nu putem aproba artificializarea ei, pulverizarea ei în cutiute de farmacie. Constatăm însă, cu toată imparțialitatea, că teoria fenomenului originar nu micșorează cu nimic rolul de cunoaștere al Intellectului; ci îi recunoaște însemnătatea, implicit.

STELIAN MATEESCU

DRAMA ȘI TEATRUL

TINEREȚE FĂRĂ BĂTRĂNEȚE..., poveste în 10 tablouri
de Ion Pillat și Adrian Maniu

DELA Filimon spre Ispirescu, perechea de poeți nouă nouă, a dramei când pitorești când încărcată de bogății lirice, duc trena unei doamne mari, care trece rar și fantomatic prin teatru: poeziei.

O sămânță doar au împrumutat dela culegătorul de basme, și au sădit o grădină... „Tinerețe fără bătrânețe... depășește cu mult feeria cu care eram obicinuiți căci poeții Pillat și Maniu s'au cinstit cinstind-o cu desfășurarea fanteziei lor. Prima calitate care impresionează este fără motive, în personajii, în lunecarea acestor personajii cari se frâng la nesfârșit ca un ecou plastic în apele oglinzilor. Alături de închegarea piesei, fără îndoială, închegare plăpândă, poleită de vis și înfiorată de viață, aștepta tiparul în care să se aștearnă, rece și aspru ca un sicriu. Era vehiculul cu care piesa avea să treacă scena; poeții l-au ignorat însă, ferindu-se de o durere. Căci oricât de diafan ar fi visul el are imperceptibile nervuri dureroase când îl tai pentru a-l face să intre într'o formă. Și poezilor le-a plăcut să-l păstreze întreg până la zimții lui inconsistenți,

translucizi și instabili ca o carne de medusă... Dar visul a fost pedepsit!

Dintr'un han, real ca fiecare clipă mediocră a vieții noastre, porni poetul spre o himeră de timp: vecinicia. E o evadare. Zidurile se sparg și visul se înfiripă și poposește în rosturi felurite. Două ființe se țin pe cărarea aceasta, multiple și rupte din prima lor existență reală, din han: hangiul și slujitoarea lui. Călugăr verde, Cosaș, Niciodată, Cititor de Stele: fata Cititorului, Sfânta Vineri, Intotdeauna, perechea aceasta se colorează, se schimbă, reușește, pretutindeni purtată de fantazia poetului, pretutindeni de balanță, pretutindeni DA, pretutindeni NU, alb, negru, bine, rău, viață, moarte.

Și visul se întinde până la nefirești întinderi, himera consumă viața eroului fără să-i dea fericirea. Un crin enorm din țara neființei e stâlpul de hotar de subt care poetul își dorește întorsul spre lumea celor trei dimensiuni din care a pornit. Și reîntoarcerea e nebunie și în cele din urmă, moarte.

Ceea ce e impresionant, repet, în această piesă

este desfășurarea de fantazie, care dacă nu răușește să se lege într'un tot logic și proporționat, așa cum cere înțelegerea grăbită a spectatorului deschide totuși perspective în împreunarea căroră trec mult lumi având fiecare existența bine conturată. Totul se leagă foarte cu greu pentru o dramă. Luminări parțiale ar fi slujit mult; nu este un spectacol inteligibil pentru marele public, dar e o desfățare pentru un cutreerător al visului.

Ceeace trebuie subliniat ca o mare îndrăzneală și un gest poate rodnic pentru timpurile dramei ce vor veni, este încercarea făcută pentru a doua oară la noi — Săptămâna luminată a lui Săulescu a isbutit-o dela început — de a mări câmpul dramei, de a-i adăoga coarde din ce în ce mai subțiri la liră, de a înfrăți evenimentul cu gândul.

Criticul, singurul personajiu real care întovărășește călătoria aceasta ireală dă pământ povestirei. Dacă ar fi fost croit, proiectat, pe un alt plan poate și rolul său și întreaga piesă căpăta altă înțelegere. I s'a păstrat însă acestui personajiu de piesă cu totul nouă o viață veche. *Raisonneur* în gustul veacului trecut în alambicarea aceasta de romantism modern, care e „Tine-

rețe fără ătrânețe“? Dar era o cale sigură de dărimare a întregului edificiu fantastic! Și totuși principiul existenței sale în piesă dă tot farmecul, și totuși criticul e raisonneur!

Dela reintoarcerea poetului în viață totul re-întră în real. Locurile se depolenizează, oamenii dispar: hangiul și slujitoarea. Nu mai rămâne decât o ușoară trivializare adusă și acum ca întotdeauna de actualitate. Nota aceasta face să înflorească, prin ultimele tablouri, o floră pe cât de prețioasă pe atât de aleasă: humorul. Atmosfera se schimbă cu totul, Pillat și Maniu desvăluind aci o nouă calitate, care pune aproape o nouă piesă lângă cea dintâi.

Dealungul acestor zece ochiuri fermecate, dramatismul e aruncat static și impresionant. El confirmă autenticitatea inspirației — lirice până la sfârșit. Dramatismul unitar, gradat, construit care face însă drama, lipsește; de aci neisbânda.

Montarea d-lui Soare se alipește cu aceiași fantazie de text. Urme gotice se recunosc pe ici pe colea. Cămara cititorului de stele reamintește un Faust vechiu din Sturm und Drang, poate chiar și un decor potrivit pentru *Urfaust*-ul lui Goethe.

ION MARIN SADOVEANU

CRONICA MĂRUNTĂ

O editură bleagă este, fără îndoială, *Cartea Românească*! Având un vast aparat administrativ care îi imprăștie marfa în cele mai obscure unghiuiri ale țării, în spate cu o puternică finanță de o anume nuanță care îi aduce de lucru din belșug și îi desface chiar produsele ingenios, *Cartea Românească* înghite grave venituri, neînțelegând să aducă cel mai minuscul aport culturii noastre superioare.

Intr'adevăr, *Cartea Românească* tipărește cărțului de popularizare folositoare câțiva clasici sau din morții noștri mai noi, și mulți dintre aceștia într'o stare deplorabilă. Vezi ediția de acum doi ani a poeziilor lui Coșbuc care a revoltat pe bună dreptate, pe d. G. Bogdan-Duică într'un articol din *Ramuri Drum Drept* în care a numit ediția de mai sus imbecilă — și acum mai în urmă volumul de poezii al lui D. Anghel, întocmit de un băcan și înfățișat în haina tiparului, de un vertitabil bărbier de mahala ordinară. În afară deci de aceste mici servicii, făcute și aceasta cum văzurăm că sânt făcute — editura *Cartea Românească* din 1920 până în prezent, nu știe decât să-și bată joc în mod ordinar de mișcarea noastră literară și științifică, în înaltul înțeleu al cuvântului. Fiindcă o editură puternică nu are numai rolul de a populariza și retipări autori vechi, într'o haină de un inestetic tipător — ci pentru prestigiul de care se bucură și pe care îl utilizează negustorește, are imperioasa datorie să promoveze literatura, viața intelectuală contemporană, în ce are ea mai proaspăt, mai distins, mai creator.

Cultura unui popor nu se poate îmbogăți și mai ales adânci — fără participarea aceasta din plin, la elaborările de o greutate și finețe care singure marchează un pas pozitiv înainte.

Cartea Românească înțelege acest fapt, edi-

tând, pe d-nii M. Sadoveanu și L. Rebreanu. Și cum. Intr'o tehnică nulă! Și astfel trecem la această parte profund vulnerabilă a acestei edituri.

Cu o literă aproape întotdeauna veche, fără gust orânduită, cu o hartie poroasă de băcănie, cu o legătură trândavă care la o răsfoire îți aruncă folle în față, cu ace și clei care permit numai bine sfâșierea cotorului și aruncarea cărții la lada cu gunoi, cu pete uleioase pe pagini — această podoabă în care ochiul trebuie să se odihnească, mâna să mângâie oarecum material gândul și cântecul uman — *cartea*, — a ajuns sub angelica administrație a *Cărții Românești*, o nlatitudine.

Luată „*Venea o moară pe Siret*“ de pildă, care într'un an a adus sume fericite tipografiei — și veți înțelege cum conducătorii editoriali s'au respectat prea mult, ca la a II-a ediție a aceleiași cărți, să se depășească în ale estetice.

Și astfel gustul publicului nostru e cultivat și subțiat, astfel opinia noastră intelectuală e alimentată darnic și rodnic cu autori celebri care sânt d-nii: Vasile Popp, Vasile Militaru, Victor Eftimiu — iar literatura nouă e promovată excelent prin puerilitatea crasă a Luciferului, fericitului întru fericiti, *poietul* Blidariu (!?!)

Dar despre editura care tipărește cum tipărește, care publică autorii noștri clasici cum văzurăm că i-a publicat, care cade în epilepsie în fața d-lui Blidariu și refuză proza lui Gib. I. Mihăescu, — vom reveni amănunțit, cu date și precizări abundente care vor pune în lumină crudă și raporturile pe care această editură înțelege să le întrefină cu scriitorii. Și vom vorbi și de premiile pe care le decerne de felul cum încurajează mișcarea noastră științifică și filozofică prin publicarea operelor complete ale lui

Conta într-o tehnică repingătoare — și la nevoie vom intra în amănunte interesante, relativ la concursurile anuale. Un singur cuvânt însă până atunci: cultura română e cotoplită de valul surrogatelor — din multe puncte de vedere. Să nu se mire nimeni deci când glasuri se vor ridica răspicate. În comitetul de lectură al editurii *Cartea Românească* sânt și I. Al. Brătescu-Voinesti și Ion Pillat. Socotim că vor medita asupra celor de sus atent și în cel mai rău caz, respectându-se, își vor da dimisia din acel comitet la timp. T. Păunescu-Ulmu.

S

DIN Craiova ne vine o nouă publicație periodică: *Favonius, Revistă pentru studiul literaturilor clasice, în dezvoltarea lor și în legătură cu literaturile moderne*. Grupul de tineri scriitori și umaniști care s'au adunat în jurul ei, sunt hotărâți să înlăture praful de pe vechile texte ale clasicismului greco-latin, să le considere cu ochiul prietenos al unui amator actual, fără să piardă totuși din vedere temelgia de serioasă preparație filologică și arheologică. Cu tineresc avânt, revista purcede la realizarea acestui program încă delă primul său număr. Avem astfel alături de reușitele traduceri din Horațiu și Marțial, iscălite respectiv de d-nii N. I. Herescu și Valentin Georgescu, o seamă de recenzii și bogate spicuiuri din arhivele specialității. Studii mai cuprinzătoare sunt într'acestea de așteptat delă inițiatorii publicației craiovene. Desbaterea despre limbile clasice în învățământ, aceea despre neo-clasicismul în literatură, fac parte dintre problemele menite să atragă niște spirite animate de îndoită pasiune a prezentului și a antichității.

S

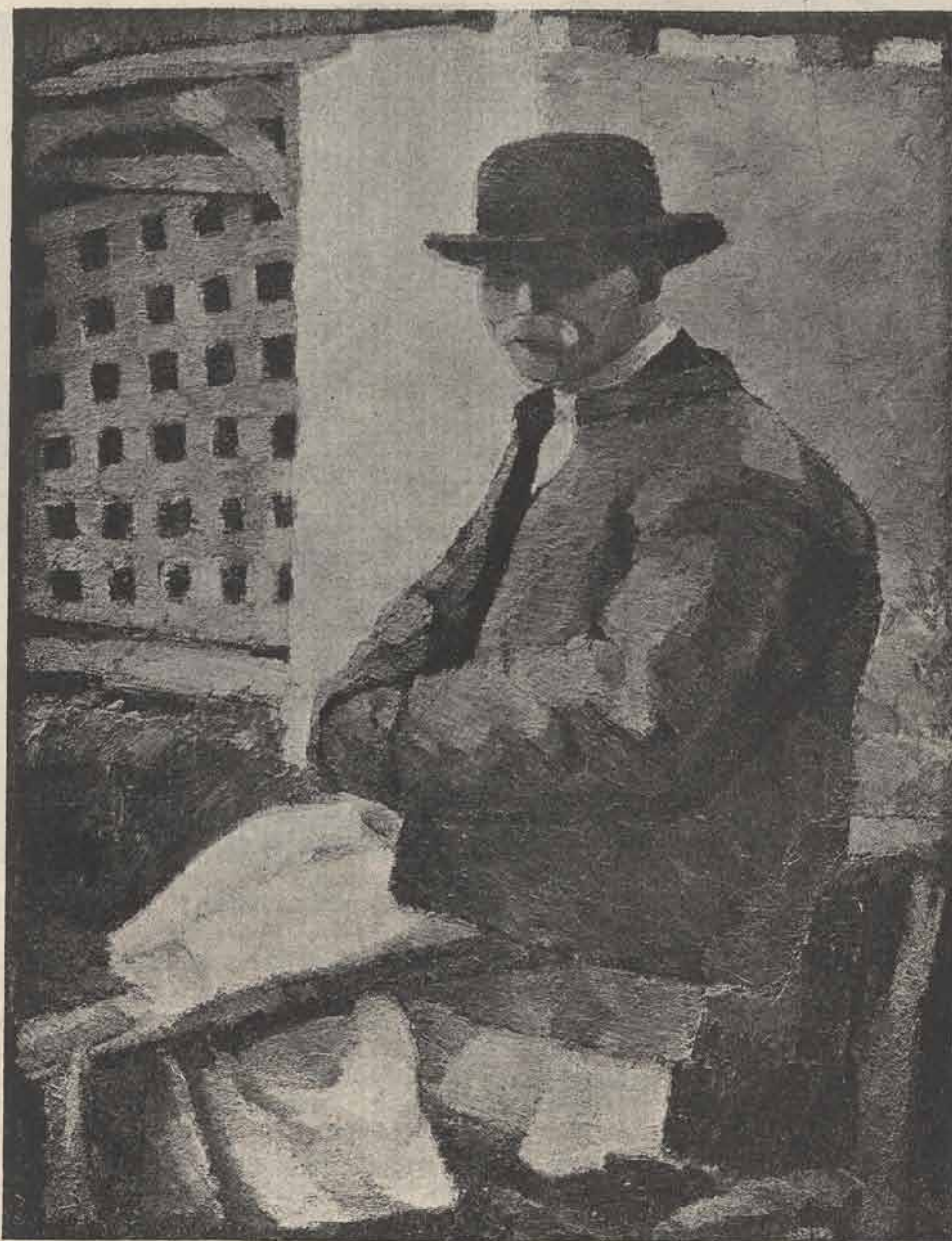
ARHIVA pentru știința și reforma socială, de sub conducerea d-lui Profesor D. Gusti, este o întreprindere unică în publicistica noastră. A-părut puțin timp după terminarea războiului, so-

licitat de nevoile sociale ale momentului, organul *Institutului social român* continuă să reprezinte în confuzia tendințelor actuale, în atmosfera supraîncărcată a luptelor politice, punctul de vedere al examenului științific. Cercetători aparținând grupărilor politice cele mai deosebite s'au întâlnit, în cei șase ani de când *Arhiva* apare, adeseori în cuprinsul aceluiaș sumar și această împrejurare, imposibil de realizat aiurea, n'a putut să nu lucreze în unele conștiințe ca o sugestie de spiritualizare a vieții noastre publice. Intelectualii au adeseori prilejul să constate mica parte de influență efectivă pe care militanții politice le-o rezervă. Problema părea că prezintă ceva insolubil în sine. Predispoziția reflexivă nu poate valorifica multe mijloace pentru neutralizarea combinațiilor de oportunitate electorală. Trebuia creat deci un centru de emulație și prestigiu și care să se insereze tocmai la punctul de atingere al teoriei cu practica socială. *Arhiva* vrea să răspundă tocmai acestei nevoi; ea este replica pe care spiritul de cercetare o dă militantismului.

Ultimul număr aduce o colaborare variată și un bogat material de recenzii, iscălite de colaboratorii obicinuiți ai revistei.

Doctrina și personalitatea înzestrată cu atributele eroismului civic, amintind pe unul din eroii lui Ibsen, a Președintelui Masaryk, sunt caracterizate de d. Prof. D. Gusti. D. Prof. N. Iorga publică conferința ținută la comitetul francez pentru Societatea Națiunilor, despre origina și starea actuală a naționalităților în România. D. C. Garoflid vorbește despre rolul social al proprietății mijlocii, d. M. Manoilescu despre criteriile sociale în finanțele publice, iar d. G. Mladenatz despre problemele mișcării cooperative mondiale. Studiile distribuite la *Arhiva Documentară, Arhiva Legislativă și Mișcarea Ideilor*, iscălite de d-nii V. Stoica, S. Șerbescu. Dr. Horia Slobozianu, Al. Procopovici, E. Mandicevschi și L. Rădăceanu, atacă și ele numeroase chestiuni de drept public, asistență socială, reformă școlară, unificare legislativă, istoria capitalismului în România și întregesc laolaltă un interesant conspect al problemelor momentului.

ȘIRATO

Chtaburul satului

GÂNDIREA

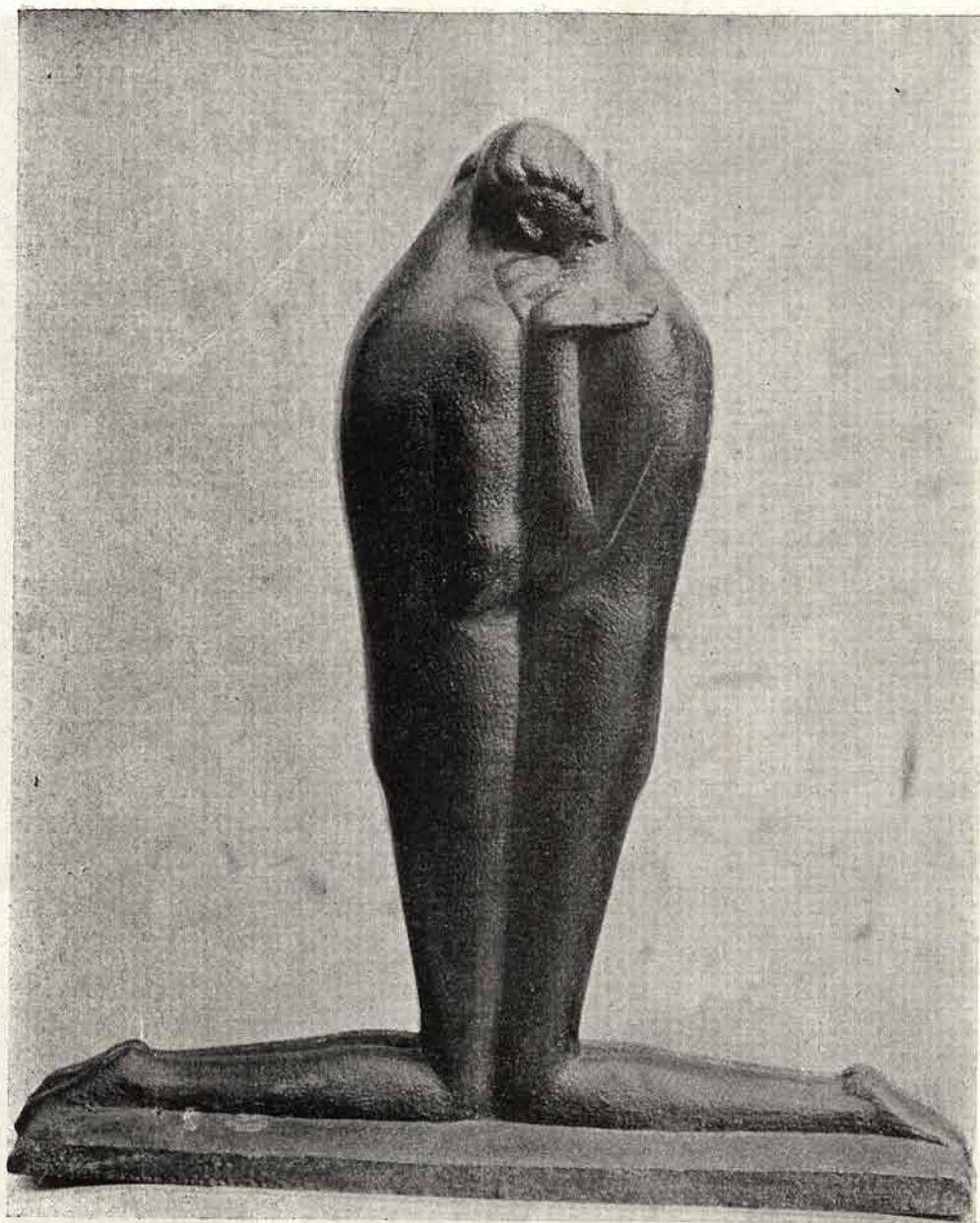

N. N. TONITZA

„Iarnă - 1925”

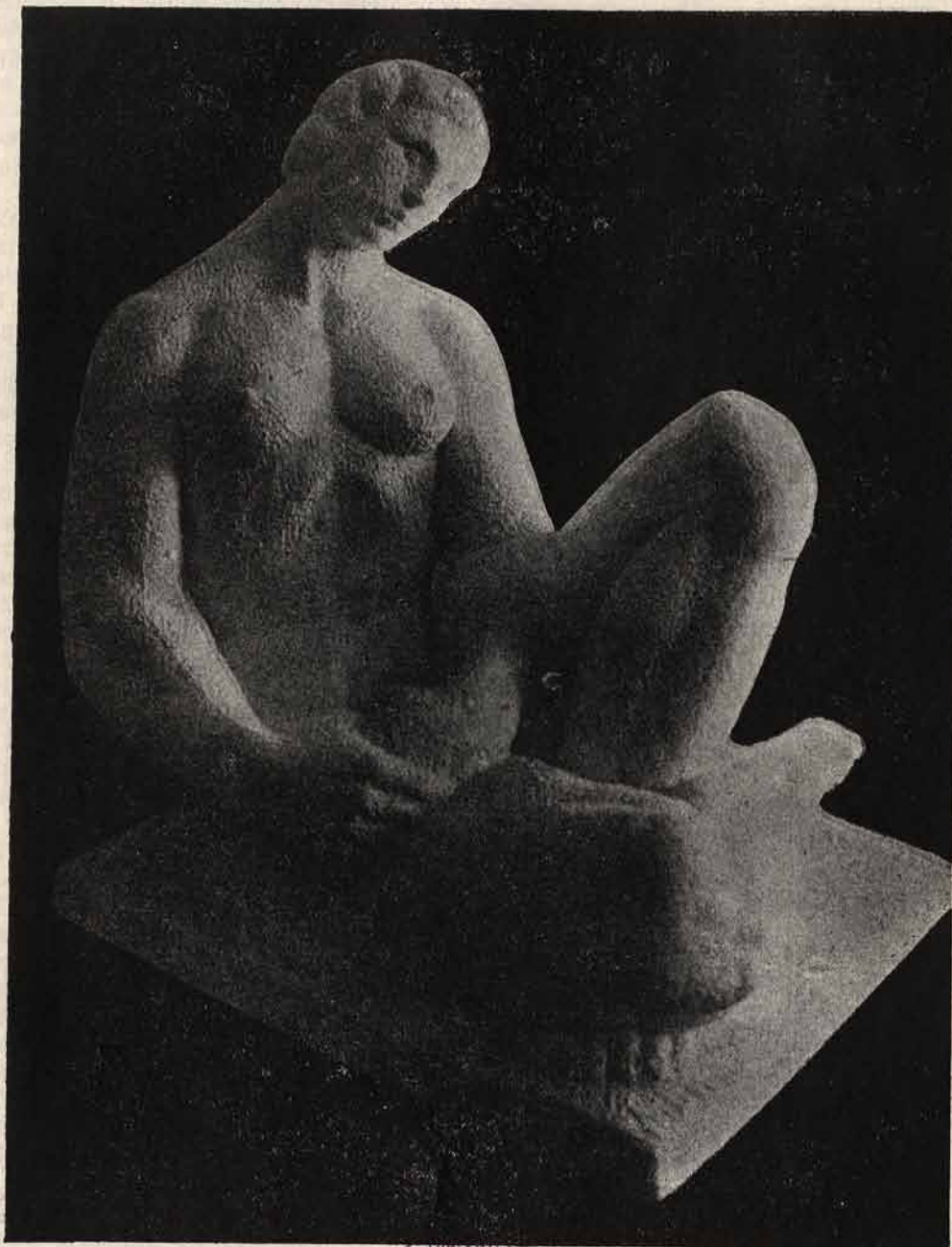
GÂNDIREA

O. HAN

„Primul sărut“

GÂNDIREA

O. HAN

„Elegie“

GÂNDIREA

ȘT. DUMITRESCU

„Fete din Țara Oltului”

Ridică-te în noapte...
Veni căpă ne-ștăruie la stăruie lui a
Dar tu îndăcătă, căpăre pășăre
Mai va ești sură, și va, și va, și va...

Pe lă drumul, și va, și va, și va... Evchi

GÂNDIREA

ȘT. DUMITRESCU

Ardeleană

N. N. TONITZA

„Fata Armeanului“

N. N. TONITZA

Studiu pentru „Putana”

CEZAR PETRESCU
OMUL DIN VIS
NUVELE

Prețul 40 Lei

EDITURA RAMURI

CRAIOVA

LUCIAN BLAGA

DARIA

DRAMĂ

EDITURA ARDEALULUI

A Apărut

A Apărut

TUDOR VIANU
FRAGMENTE MODERNE

EDITURA CULTURA NAȚIONALĂ

Lei 80

LUCIAN BLAGA
FETELE UNUI VEAC

ESSEURI

BIBLIOTECA SEMĂNĂTORUL
ARAD

A Apărut

A Apărut

TUDOR VIANU
DUALISMUL ARTEI

Lei 60

G. H. D. MUGUR
LABOREMUS

SCRISORI CĂTRE INVĂȚĂTORI

EDITURA FUNDAȚIEI CULTURALE „PRINCIPELE CAROL”

PREȚUL 20 LEI

CARTEA VREMII

COLECȚIE ENCICLOPEDICĂ
INGRIJITA DE NICHIFOR CRAINIC

AU APARUT:

1. EMANOIL BUCUȚA	LEGĂTURA ROȘIE
nuvele.
2. CHARLES MAURRAS	VIITORUL INTELIGENȚII
în rom. cu o introducere de T. Vianu.
3. ION PILLAT	SATUL MEU, VERSURI
cu gravuri în lemn de Teodorescu-Sion.
4. LUCIAN BLAGA	FENOMENUL ORIGINAR
studii filosofice.
5. H. IBSEN	FEEER GYNT
trad. în versuri de Adrian Maniu.
6. MIHAI D. RALEA	INTRODUCERE ÎN SOCIOLOGIE.
7. LUCIAN BLAGA	FAPTA
joc dramatic.

EDITURA FUNDAȚIEI CULTURALE PRINCIPELE CAROL

EXEM-
PLARUL
LEI 25.—

GÂNDIREA

EXEM-
PLARUL
LEI 25.—

REDACTORI: CEZAR PETRESCU ȘI NICHIFOR CRAINIC
APARE ODATĂ PE LUNĂ

REDACȚIA: PALATUL SINDICATULUI ZIARIȘTILOR
STR. CANTACUZINO No. 2, BUCUREȘTI

PENTRU RECENZII ȘI ANUNȚAREA APARIȚIEI, CASELE DE EDITURĂ ȘI DOMNII AUTORI SUNT
RUGAȚI A TRIMITE CÂTE UN EXEMPLAR. — MANUSCRISELE NEPUBLICATE SE ARD.
CĂRȚILE ȘI MANUSCRISELE RUGĂM SĂ FIE ADRESATE REVISTEI
STRADA CANTACUZINO No. 2. — BUCUREȘTI

APRILIE 1926

CUPRINSUL:

ADOLESCENȚĂ de Vasile Băncilă	97	PE MARGINEA ROMANELOR LUI PROUST de C. Nestor	136
PĂRADIS ÎN DESTĂMARE de Lucian Blaga	104	CRONICA LITERARĂ	
RITM IMANENT de Vladimir Streinu	105	Ticu Arhip: COLECȚIONARUL DE PIETRE PREȚIOASE; Al. Matee- vici, POEZII; HEINE ÎN LITE- RATURĂ ROMÂNĂ de Tudor Vianu	137
CRAII DE CĂRIEA-VECHE II de Mateiu Ion Caragiale	116	CRONICA PLASTICĂ	
CÂNTECUL DRUMETULUI de N. I. Herescu	117	EXPOZIȚIA HENRI CATARGI, CONTRASTE ȘI IMPOZITIVIRI de Oscar Walter Cisek	139
CRĂȘMA DIN RĂSCRUCE de N. I. Herescu	118	CRONICA FILOZOFICĂ	
OMUL CARE ȘI-A GĂSIT UMBRA de Cezar Petrescu	119	INTUIȚIA DINAMICĂ de Stelian Mateescu	141
IDEI, OAMENI & FAPTE		DRAMA ȘI TEATRUL	
COMORI ARDELENE PIERDUTE de Lucian Blaga	130	TINEREȚE FĂRĂ BĂTRĂNEȚE poveste în 10 tablouri de Ion Pillat și Adrian Maniu... de Ion Marin Sadoveanu	142
PROBLEMELE SCHIMBULUI LI- TERAR de Tudor Șoimaru	131	CRONICA MĂRUNTĂ	143
LITERATURA MAGHIARĂ DIN ROMÂNIA de i. t. o.	132		
INTRE GIOVANNI PAPANI ȘI RO- MAIN ROLLAND de T. Păunescu Ulmu	134		
PARADOXE ȘI BANALI AȚI DES- PRE IUBIRE de c. p.	135		

ILUSTRAȚII

COPERTĂ : de Șirato.
SUIPLIMENT : Reproduceri din Expoziția celor patru : Șirato, Tonitza,
Han și St. Dumitrescu.
DESENE ÎN INTERIOR : de Demian.

ABONAMENTE: 1 AN, 300 LEI; 6 LUNI, 150 LEI. PENTRU INSTITUȚIUNI ȘI AUTORITAȚI,
500 LEI ANUAL. ÎN STRĂINĂȚATE: 500 LEI ANUAL. — INSERTII ȘI RECLAME SE FAC
LA ADMINISTRAȚIA REVISTEI ȘI LA TOATE AGENȚILE DE PUBLICITATE

ADMINISTRAȚIA: PALATUL SINDICATULUI ZIARIȘTILOR
STR. CANTACUZINO No. 2, BUCUREȘTI

EXEM-
PLARUL
LEI 25.—

GÂNDIREA

EXEM-
PLARUL
LEI 25.—